

FENOMÉN Transformace

Šesté číslo sešitu 5 / 2014

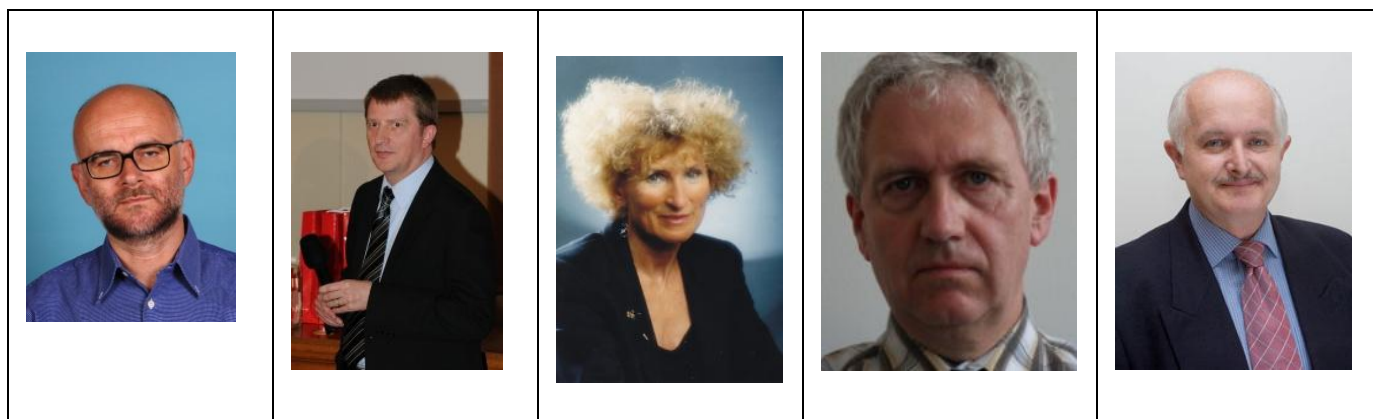
Stanislav **Komárek** 3 biolog, vysokoškolský pedagog

Jiří **Padevět** 17 ředitel nakladatelství Academia

Helena **Beckerová** 41 novinářka a historička působící ve Švýcarsku

Alois **Surynek** 60 sociolog, vysokoškolský pedagog

Ladislav **Langr** *PDY* 74 novinář a starosta Poděbrad

Autoři fotografií: archiv Stanislava Komárka, archiv Jiřího Padevěta, Pierre Hadorn, archiv Aloise Surynka, archiv Ladislava Langra

Martin Soldát – tvůrce dialogů, spoluzakladatel společnosti IPPKID, působí na volné noze.

Helena Kašová – jazyková redaktorka, ředitelka Československého dokumentačního střediska.

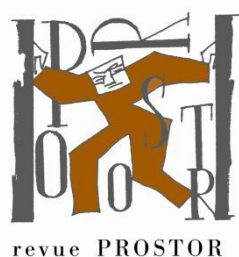
Libuše Piherová – jazyková redaktorka, bývalá pracovnice Národní knihovny

Ivana Pešková – jazyková redaktorka pro dialogy v lázeňském městě Poděbrady

Roman Joch – ředitel Občanského institutu, spoluzakladatel IPPKID, pedagog

ISBN

Realizátoři záměru Fenomén transformace

Institut
pro péči
o kulturní
a intelektuální
dědictví o.s.

Dialog o transformaci s profesorem Stanislavem Komárkem^{1,2}:

MS: *Pokud se člověk snaží pochopit současnost, tak by měl zřejmě zapátrat ve své minulosti. Vy jste před rokem 1989 byl exulantem, že?*

SK: Ano, žil jsem v Rakousku ve Vídni od roku 1983 do roku 1990.

MS: *Co vás přimělo k tomu, že jste opustil Československo?*

SK: Pokud bych to měl říci v širším kontextu, tak prožívá-li někdo mládí v sedmdesátých letech, v období největší brežněvovské stagnace, je to poměrně špatná vyhlídka do budoucnosti. To jistě hrálo svou roli. Ale to, co bychom nazvali příčina blízká, byla pohnutka v podstatě estetická. Jednoho dne jsem jel z Jindřichova Hradce do Českých Budějovic autobusem, na každém kilometru byl nějaký politický poutač jako „Sovětský svaz, mírová hráz! Se Sovětským svazem na věčné časy! Sovětský svaz, přítel nejvěrnější“ atd.. Ta monstra byla také ohavná, což se nyní dá těžko slovně vylíčit. Mně se udělalo fyzicky špatně, a když jsem v Českých Budějovicích vystoupil, bylo mi najednou jasné, že další cesta může vést pouze do emigrace. Co je ještě zvláštnější, druhého dne jsem šel na CKM, což byla Cestovní kancelář mládeže, kde bylo volné právě jedno místo v zájezdu do Rakouska, Jugoslávie a Itálie. Tím bylo rozhodnuto. Pouze pro zajímavost - pravděpodobnost, že přijdete a seženete, byla asi taková, jako když dnes půjdete po cestě a zakopnete o diamant Velký Mogul. Od té doby více věřím na osud než jsem věřival.

MS: *Proti režimu se stavěli lidé, kteří nechtěli být semleti a stát se „poslušnými“. Lze to brát tak, že jste se postavil proti komunistické lži, zlovůli, ne-autenticitě, namyšlenosti režimu.*

SK: Lze, byť mi řada věcí došla poněkud později než jiným. Například v době vzniku Charty 77 mi bylo osmnáct let. Pocházel jsem z venkova a neměl jsem žádné napojení na pražské disidentní kruhy. Na venkově něco jako dissent vůbec nebyl. To je specifikum velkých měst. Také jsem si za mlada říkal, že věda, zejména přírodní, je svým způsobem apolitická. Brouci mají šest nohou za všech režimů. Z toho jsem ale rychle vyrostl a provedl cosi jako hlasování nohama. Abych podepisoval Chartu dodatečně ve Vídni, to by mi bylo bývalo přeci jen trapné. Je to jako chytat kapra ve vaně.

MS: *Myslel jste si, že se někdy navrátíte?*

SK: Naprosto ne. Byl jsem přesvědčen, že tam zestárnu a zemřu. Myslel jsem si, že budu jednou pochován na vídeňském Centrálním hřbitově. Pokud bych tušil, že za takových osm let komunismus padne, tak bych šel do exilu též, ale trochu s jinými pocity a jinými plány.

¹ Stanislav Komárek *1958, český biolog, filozof, vysokoškolský pedagog, přednáší teorii, před rokem 1989 unikl do Rakouska, kde byl do zhroucení režimu, své eseje publikuje v odborném a domácím tisku, z jeho prací lze uvést: Pitevní panoptikum pro dospělé (2000), Příroda a kultura (2000), Mír s mloky (2003), Spasení těla (2005), Hlavou dolů (2007), Ptáci v Čechách 1360 – 1890 aneb tajemství rytíře von Sacher Masocha (2007), Sloupoví aneb Postila (2008), Příroda a kultura (2008), Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie (2008), Listy v lahvích (2010), Eseje o lidských duších a společnostech I. (2010), Eseje o lidských duších a společnostech II. (2011), Eseje o přírodě, biologii a jiných nepravostech (2011), Ochlupeň bližní (2012), Muž a evoluční inovace (2012)

² Dialog byl nahrán v pátek 17. 12. 2010 dopoledne v prostorách knihovny Sociologického ústavu AV ČR Jilská 1, Praha 1, Staré Město,

MS: *Rád bych se zeptal, co jsou hlavní starosti exulanta? Člověk přijde do tábora, kde jsou utečenci.*

SK: V táboře je jistě relativně nepohodlná situace asi jako v kasárnách, z nichž utekli důstojníci. Drtivá většina emigrantů jsou mladí muži. Hrůzy táborů, jak se běžně líčí, zdaleka nebyly takové. Po mém soudu to bylo mnohem mírnější, než vojna v našich zemích. Je nutné překonat dvě různé věci. Za prvé, jakým způsobem se najednou obejít bez přátel, známých a rodinných příslušníků - to je nutné zvládnout. Druhou věcí je, jak se naučit jazyk a začlenit se do nové společnosti, pokud člověk neměl zájem jít dále za moře. Mně osobně nabízeli Jižní Afriku ...

MS: *... velmi exotické, že?*

SK: Ano, avšak to byla doba před pádem apartheidu. Bránil jsem se tomu, pevně přesvědčen, že apartheid nemůže skončit jinak, než rozvěšování bílých po lucernách. Není poté možné říkat: „Soudruzi, já jsem byl ten hodný běloch.“ Hraničí se zázrakem, že apartheid takto neskončil, avšak kdo to mohl tehdy tušit.... Silou mocí jsem se držel v Rakousku.

MS: *Snažil jste se integrovat do společnosti. Byl jste vysokoškolsky vzdělán. Měl jste zřejmě snazší vstup do rakouské společnosti, že?*

SK: Určitě ano. Rakouská společnost, krom toho, že mluví německy, se od české zase tak mnoho neliší. Mentalita je naprosto stejná. Bylo nutné se co nejrychleji naučit němčinu. Trochu jsem uměl, ale pouze málo. Během roku jsem se rozmluvil tak, že jsem hovořil plyně, byť s cizím akcentem, který mám ostatně ve všech jazycích. To je ale nutnou podmínkou, aby se v každé společnosti dalo fungovat. Následně jsem se stal rakouským občanem, z čeho jsem měl pochopitelně radost. Rakouský vztah k Čechům je celkem vstřícný. Řada Rakušanů se rozpoměla a rozněžnila ve stylu: „můj bábicka byl take cesky, hiess Prohazka und war aus Brünn ...“ Nemohu říci, že bych se setkal s prudší nevolí, která by z mé národnosti plynula. Člověk navíc mívá tendenci nevěřícnost jiných připisovat tomu, že je cizinec. Konec konců úplnou přízeň člověk nemá ani v rodné zemi. Rakušané mě přijali hodně dobře. Bylo to také dáno vysokoškolským statutem, neboť to je to, co v Rakousku v době mého mládí nahrazovalo tituly šlechtické. Herr Doktor, byť čerstvě přišel z východní Evropy, byl jako hrabě, byť zchudlý. Toto samo o sobě bylo velkou výhodou.

MS: *Zmínil jste, že jste se stal rakouským občanem, tak jste se mohl účastnit demokratického procesu a využíval jste toho.*

SK: Ano, pravidelně jsem chodíval k volbám.

MS: *Již jsme se toho dotkli ... Jak jste se jako doktor mohl uplatnit v exilu.*

SK: U biologů to bylo mnohem snazší, než třeba u lékařů, které lékařská komora nutila opakovat všechny zkoušky, jako by v Rakousku byla jiná anatomie než u nás. U biologů to bylo snazší. Mezi biology existuje cosi jako „mezinárodní solidarita“, je jich ostatně málo. Nejprve jsem pracoval v Naturhistorickém muzeu, zejména jako překladatel z ruštiny, neboť ve Vídni nebyl nikdo, kdo by byl zároveň biolog z profese a zároveň uměl rusky.

MS: *Komparativní výhoda lidí z východu, kteří se tento jazyk museli učit.*

SK: Snad. Ve Vídni byla nejen spousta Rusů, ale i nějací rakouští rusisté, ale někdo, kdo by mohl překládat odborné zoologické publikace z ruštiny, tam nebyl. Poté jsem byl zaměstnán na ministerstvu zemědělství. To trvalo asi čtyři roky a nakonec jsem působil na zoologickém ústavu Vídeňské univerzity. Nemohu říci, že bych tam byl zaměstnán v povoláních pro nekvalifikované (pár měsíců jsem si zpočátku přivydělával jako pomocník instalatéra, na něhož podnes s povděkem vzpomínám), jak se někdy líčí neradostný život exulantů, kteří navzdory svému doktorátu o Kantovi rovnají konzervy na pásu. To se myslím nestalo prakticky nikomu, je to spíše literární klišé. Prý někteří hynou nakonec pod mosty....

MS: *Naštěstí se vám to nestalo.*

SK: Rozhodně ne. Také jsem nebyl nezaměstnaným. Bohužel musím říci, že řada českých exulantů se rychle přisála na rakouský sociální stát a vydatně sála celou tu dobu, co tam žili.

MS: *To není váš případ.*

SK: To věru ne.

MS: *Jak se na takovéto lidi dívali Rakušané?*

SK: Nadšení nebyli. Rakouská vláda chtěla dát najevo, že oponenty komunismu podporuje a činila tak s velkorysostí, která místy hraničila s plýtváním. Naopak musím vyzvednout, že spousta „soukromých“ Rakušanů mi velmi pomohla, ač nemuseli a mohli se na podivného cizince vykašlat.

... Krajané ...

MS: *Stýkal jste se s krajaný? Byla tam schopnost držet při sobě?*

SK: Češi a Slováci se ve Vídni nestýkali vůbec. Česká komunita byla poměrně velká a rozpadala se do několika disparátních skupin. Jednak to byli staročeši, kteří do Vídně přišli ještě za c.a k. To bylo něco jako výlet mezi archeopteryxe. Druhá vlna přišla v roce 1948 – 1968 a další v osmdesátých letech. Vídeňští „staročeši“ o nás samozřejmě říkali, že jsme tím komunismem bytostně zkaženi.

MS: *V jakém slova smyslu? Tím, že si někteří z nás chodí pro sociální dávky, které pomáhají?*

SK: Existovalo tam několik klubů pro různé typy Čechů. Docházel jsem do několika z nich. Snažil jsem se udržovat kontakty s Čechy zhruba asi v tom poměru, kolik je Čechů a německy mluvících občanů ve Vídni, abych se neuzavřel do českého ghetta. Zároveň jsem jednou, dvakrát týdně rád viděl české přátele. Také proto, abych neztratil schopnost hovořit česky. Když jsem se následně vrátil, beztak jsem těžce lovil slova pro různé vědecké, filozofické i právní termíny – znal jsem je pouze německy.

MS: *Vy jste užil sousloví „typy Čechů“. Co si pod tím má člověk představit?*

SK: Myslel jsem tím také rozdílná „vyznání víry“ v širokém slova smyslu. Byl tam klub katolický, byl tam klub sociálně demokratický, také pro různé časové roviny jejich emigrací.

... Časopisy exulantů ...

MS: *Je dobré se zeptat, jaký význam měla zahraniční exilová periodika. Jako je Tigridovo Svědectví? Bylo to standardem? Lidé se kolem něčeho mohli setkávat a utužovat sociální vazby...*

SK: V českém exilu bylo strašlivé množství periodik. Co exulant, to pisatel, mnohdy i grafoman. Soudím, že Svědectví bylo zdaleka nelepším exilovým časopisem. Z větší části to byl výběr ze světového tisku, který prováděl Pavel Tigríd v Paříži. Tuto revue jsem pravidelně čítával, zejména rubriky předpovědí o budoucnosti Sovětského svazu. S vnitřním otřesem musím konstatovat, že všichni ti západní politologové, sovětologové, kremlinologové či jací to ještě byli odborníci, nebyli vůbec schopni realisticky predikovat, že Sovětský svaz je zde už jen nakrátko a blíží se den jeho pádu.

... Nad totalitním systémem ...

MS: *Právě přístupy Ronalda Reagana byly takové, že měl snahu toto monstrum zlikvidovat ...*

SK: Ano, byly. Víra zastánců i protivníků komunismu v jeho věčnost či dlouhodobost byla neobyčejně silná. Vidíme to na románech Josefa Škvoreckého. To byl rozhodně muž vzdělaný a chytrý, přesto neměl stopu pochybnosti o tom, že temnota se bude neustále šířit na Západ a nakonec jej pohltí.

MS: *Když jste odjel v osmdesátých letech do Rakouska, tak jste tím pádem nečekal, že to půjde tak rychle.*

SK: Zdaleka ne. To nečekal prakticky nikdo. Naopak. V době, kdy jsem přišel do Vídně, často jejími ulicemi pochodovaly zástupy demonstrantů za jednostranné odzbrojení Západu s nápisy typu: „Lieber Rot als tot ...“

MS: *Předpokládalo se, že ona šed' se bude šířit z Východu na Západ.*

SK: Ano, to vzhledem k tomu, že z Maďarska mají tanky pouhou hodinu do Vídně a rakouská vojenská doktrína i tak zahrnuje dobrovolné vyklizení všech nížin a opevnění se až v Alpách. Již jsme si prohlíželi mapu Paraguaye a chystali se na nejhroší. Naštěstí Západ odolal a Reaganovy snahy se setkaly s úspěchem. Nutno říci, že bez velké přízně Nebes by to nebylo možné.

MS: *Tam byl muž, jenž se jmenoval Michail Gorbačov a ten se dostal na vrchol moci, přičemž též musel trpět pod tíhou oné lži. Částečně demaskoval charakter systému, snažil se zavést reformy, ale ... To napomohlo k postupnému oslabení systému.*

SK: To ano, ale nikdo si zřejmě nemyslel, že to půjde takovýmto způsobem. Vždy jsem si schovával noviny s úmrtními oznámeními, tu Brežněva, tu Andropova, tu Černěnka. Člověk by sice neměl mít radost ze smrti svých bližních, ale přiznám se k tomu, že mne hřálo přesto u srdce, když někdo z kremelských starců zemřel a byl poté zahrabán u paty kremelské zdi.

... Vzpomínky na východ ...

MS: *Jak jste sám vnímal Sovětský svaz, jenž byl naším utlačovatelem? Byli to Sověti, kteří k nám přivezli prazvláštní režim. Na druhou stranu byli to lidé, kteří měli rozsáhlou bohatou spirituální kulturu, která byla právě tímto režimem pošlapávána.*

SK: Za mlada jsem uměl dobře rusky. Četl jsem si i ruskou beletrii, ruské básně. Mým nejoblíbenějším básníkem je Michail Lermontov. Vždy jsem obdivoval ruský folklór, písně, říkanky, pohádky i literaturu. Dvakrát jsem tam též před emigrací byl. Zejména návštěva Ázerbájdžánu mne velmi vyděsila.

MS: *V jakém ohledu? Nedostatečností? Nevybaveností?*

SK: Ano. Též se jednalo o celkovou izolaci. Pochopitelně neruské národy byly drženy ještě více zkrátka, ještě ideologičtěji, byť se na ně trochu finančně doplácelo. To musel zaplatit ruský lid. Žít v Baku znamenalo být mrtvý za živa.

MS: *To je velmi znepokojivé. Ve své podstatě Čechoslováci si zde žili velmi dobře v porovnání s tím, co bylo na východě.*

SK: *To ano. Z hlediska Ázerbájdžánu či širé Rusi bylo rozhodně Československo cosi jako Západ. Dostat se jednou za život do Karlových Varů byl sen i mnoha ruských akademiků.*

MS: *Dnes je to standardem.*

SK: Tenkrát to byla i pro řadu dobře společensky postavených Rusů meta, které se dalo dosáhnout jednou za život. Ruskou kulturu může člověk obdivovat podobně jako íránskou, ale nebyl by rád její součástí. Nejsme na Orient zvyklí.

MS: *Patříme k Západu.*

SK: Právě.

MS: *Bohužel čtyřicet jedna let jsme byli součástí Východního bloku a jistě nás to poznamenalo.*

SK: Nepochybně, ale 1500 let jsme byli součástí Západního bloku, a to mělo na nás také dopad a dokonce ještě větší. Překvapilo mě, jak málo trvalých stop ruský vliv u nás zanechal. I většina rusismů typu „rozborka“, „sborka“, „rozvědka“ většinou cítíme jako archaismus. Nerozšířilo se ani pití vodky či pojídání šašlyku, ani ruská ruleta jako forma společenské zábavy. Dnešní mladá generace rusky nemluví.

MS: *Vždyť učit se východní jazyky bylo cosi vynuceného, že?*

SK: Bylo ...

MS: *Díky tomu lidé, kteří zde žili, získali odpor k tomuto jazyku.*

SK: Většina lidí se učila tento jazyk s odporem a učila se jej špatně. Já jsem toto plně nesdílel, proto jsem se rusky naučil. Dokonce jsem tam rád cestoval. Končiny západního a východního Kavkazu byly pro mě velmi exotické. Vždy jsem rád cestoval, zejména po Asii – to mi zůstalo do dnešních dnů. U Moskvy jsem měl možnost navštívit Sergijevskij Posad, tehdy Zagorsk, což bylo velké pravoslavné centrum. Bylo zvláštní odjet pár kilometrů a člověk mohl vidět všechny ty popy, mnichy, poustevníky, poutníky...scény, kdy stranický funkcionář ověšený metály jde s kanystrem k zázračnému prameni pro vodu a poté klečí před obrazem Bohorodičky. Náhle jsem si uvědomil, že širá Rus má více tváří, než onu vynuceně sovětskou.

MS: *Je jistě správné se zeptat, zdali Rusko pro nás, pro Československo, bylo obohacením v rámci minulých desetiletí.*

SK: Řekl bych, že ne. Došlo k velkému rozvoji lyrické poezie jako za všech represivních režimů - Bůh nás ale ochraňuj před dalším takovým obohacením.

... Reminiscence na 1989 a systém ...

MS: *Nyní bych se obrátil na rok 1989. Sám jste říkal, že to byl velký, radostný okamžik ve vašem životě. Kde vás daná zpráva zastihla, že se cosi v Československu děje a láme.*

SK: Samozřejmě onoho ominózního sedmnáctého listopadu jsem se díval večer na zprávy. Nevěřil jsem svým očím – v ten okamžik mi bylo jasné, že režim končí. Trochu jsem to tušil již dříve. Je zajímavou věcí, že člověk se cítil překvapen, ale pokud se podívám do svých starších dopisů z jara roku 1989, co jsem psal rodičům, je v nich několik zmínek o tom, že se příští rok jistě uvidíme, protože „pokrokový režim“ má na kahánku. Nevědomí již ví, ale vědomí ještě ne. Pro nás čtenáře Junga to není nový poznatek. Platí i tehdy, když o něčem podobném víme již dopředu. O Dušičkách 1989 jsem byl na pravidelném setkání exilových intelektuálů v bavorském Frankenu. Ač tam přijela delegace Československého svazu spisovatelů (!) byli všichni přítomní, včetně Pavla Tigrida, zajedno, že příští rok v Československu nic nového nepřinese(!). Když Lída Rakušanová vykřikla „Havel for president!“, měla to většina účastníků za hloupý vtip, ne za proroctví s dodací lhůtou dva měsíce... Potom jsem byl jsem se svými přáteli ve Vratislavi na festivalu české exilové kultury - tuším, že to byl druhý či třetí listopad 1989.

MS: *Tam byl zřejmě Karel Kryl.*

SK: Ano, a právě při jeho vystoupení ve Vratislavském divadle najednou nastal naprosto frenetický potlesk a nadšení, jaké jsem nikdy neviděl, něco, co zde nebylo od konce války. Bylo jasné, že je s komunismem amen. Poté na pódium vyběhl muž, jenž volal, že v Berlíně na Alexanderplatzu se sešly dva miliony lidí k demonstraci. Podle toho se ona příhoda dá ostatně datovat.

MS: *Jednalo se o události spjaté s pádem Berlínské zdi. Tak to bylo až 9 listopadu.*

SK: Soudím, že tehdy ještě Berlínská zeď nepadla, ale již se chvěla. V tu chvíli mi někdo řekl o mluvčím na pódiu: „To je Maďar ...“ Jak to, že Maďar, když hovoří zcela správně česky, optal jsem se. Bylo mi řečeno, že je to maďarský bohemista. Tento muž, Dr. Varga, byl po revoluci velvyslancem v Praze.

... Ideologie, režim a jeho dysfunkce ...

MS: *Rád bych se zeptal, proč vlastně skončil tento režim? Ulhal se? Nebyl funkční v naplňování základních potřeb, v rámci něhož nebyl ani toaletní papír? Jak se jako teoretik díváte na otázku socialismu a komunismu, který zde měl být nastolen. Mnozí mohou říkat, že šlo o realizaci spravedlivého společenského uspořádání ...*

SK: Ulhal se, byl nefunkční, domníval se, že lidskou přirozenost lze násilím překroutit a když se to nepovedlo, že se to dá aspoň předstírat. To, že nějaký koncept vypadá na papíře hezky, vůbec nic neznamena. Staří nacisté v Rakousku, podobně jako staří komunisté u nás, říkali: Ano, udělalo se mnoho chyb, ale ta myšlenka, ta byla správná.... Pravý opak je pravdou – obě myšlenky byly zgruntu špatné a tak moc chyb se zase při jejich realizaci nenadělalo...

MS: *Jaké dle vás byly základní nedostatky socialistického zřízení? Došlo k falzifikaci systému jako celku, nebo se nabízí jiné pokračování?*

SK: Samozřejmě v tu dobu si již nikdo nemyslel, že by komunismus byl zde někdy nastolen. Hovořilo se o takzvaném reálném socialismu. To je smluvní opis pro polobídu, která zde byla. Soudím, že se spíše jednalo o bídu mravní, než fyzickou.

MS: *Lhalo se.*

SK: Ano, lhalo se neobyčejným způsobem. Obávám se toho, že v přítomné době neustále roste počet tabuových témat, o nichž se nesmí hovořit. Zpět jsme na podobné oběžné dráze a Evropská unie se dostává do pozice zmodernizovaného Sovětského svazu - běhá mi přitom pro zádech mráz. Těch znamení je příliš mnoho, než abych si to se vši upřímnost nemyslel – byrokraticky řízené veleříše si ostatně musejí růst do podoby.

MS: *To nezní příliš lichotivě.*

SK: Dříve mráz přicházel z Moskvy a nyní možná přichází z Bruselu. Tím vůbec nemyslím, že by bylo ideální Evropskou unii rozehnat, avšak bylo by záhodno ji podstatným způsobem změnit.

MS: *V době, kdy se bortil Východní blok, ještě Evropská unie nebyla v takové podobě jako nyní. Bylo Evropské hospodářské společenství, které nebylo tak těsně propojené jako Evropská unie, třebaže ideje na kterých jsou postaveny oba dva celky se tak neliší.*

SK: Ona je otázka, proč nějaká věc skončí právě v tom okamžiku, kdy skončila. Komunismus sám neskončil ani válkou z vnějšku, jak jsem se se svými spoluexulanty domníval, že skončí, neskončil ani úplným hospodářským krachem ve spojení s hladomorem, kdy by zoufalé davy vypálily Hradčany, ale jednoduše pominula jeho historická doba - nelze to říci jinak. Jakým jiným způsobem se může rozložit a zkolabovat veleříše, která je tak pojištěna toliko zbraňovými systémy, policisty, udavači a ještě není úplně hospodářsky na dně? Problém je podobný problému, proč vyhynuli dinosauři či obří přesličky. Jednoduše přišel jejich čas - i tam jsou vyprávěnky o dopadu meteoritu velmi nevěrohodné. Soudím, že to bylo podobné a umím si představit, jak přišly nakonec třetihory.

... Rozpad systému ...

MS: *Dá se říci, že se sovětský blok rozpadl ve správný čas.*

SK: Ve správný čas?

MS: *Tím myslím, že nedošlo k hladomorům.*

SK: Číňané říkají, že vládnoucí dynastie nakonec ztratí mandát nebes. Tím se myslí to, že její čas – kairos, tedy kvalitativní úsek, pominul. Říše se rozpadla právě v čase, kdy se rozpadnout mohla. O dvacet let dříve to nešlo, o dvacet let později už z technických příčin také ne – rozpadlá už byla. V dějinách, co se děje, to se děje - to se nedá plánovat. Ronald Reagan pro zánik komunismu udělal mnoho, ale kdyby byl komunismus ve velkém rozpuku, tak by ani deset Reaganů s ním nehnulo.

MS: *Nu, ale právě pan Reagan musel najít patřičný protějšek. Ten myslím našel v panu Gorbačovovi.*

SK: Je paradoxní, že Gorbačov chtěl komunismus reformovat, vylepšit a upevnit - na místo toho zkrachoval. Komu v dějinách se podařilo obrovský totalitní stát rozpustit téměř po dobrotě, byť to nechtěl! Ono je to celkem jedno. I tak má pan Gorbačov mé nehynoucí sympatie. To proto, že se lidé nemají posuzovat podle jejich úmyslů, ale podle jejich činů.

... Cesta domů ...

MS: *Jak jste na to reagoval? Hned jste si obstaral jízdenku do vlasti, abyste mohl zakusit oné zářivé atmosféry?*

SK: Byla potíže se tam dostat ihned. Jako rakouský občan jsem musel mít vízum. Každý den jsem se chodil ptát na ambasádu, kde mi prošedivělý vrátný s typickým obličejem ministerstva vnitra nevrlým hlasem říkal: „Neznáte platné zákony odhlasované Federálním shromážděním?!“ Jednoho dne řekl: „Á, pan Komárek! Pojdte dále! Vízum bude ihned, na počkání ...“ To bylo 4. prosince 1989. S mým přítelem Vladimírem Veitem, písničkářem, jsem se vydal autem směrem na Třeboň. Pamatuji si, že tehdy hodně chumelilo, také mrzlo. Co čert nechtěl, došlo k poruše automobilu. Bylo nutno volat „žlutého anděla“. V mezičase jsme zašli do nedaleké hospůdky v polích, neuvěřitelně skromně zařízené. Tam ležely noviny Neue Kronen Zeitung, kde byl velký titulek přes celý list: „Militärputsch in der Tschechoslowakei schon morgen? Panzer rollen von Mährisch-Ostau nach Prag.“ To značí: „Vojenský puč v Československu již zítra? Tanky se valí z Moravské Ostravy ku Praze.“ Říkali jsme si, zdali to není varování osudu, jako když kůň zakopne na cestě a nechce dál, jestli se náhodou nemáme vrátit. Řekli jsme si, že alespoň jednou v životě je nutné projevit kus odvahy, jeli jsme dále a nelitovali toho. Nechtěl mě pustit ani můj někdejší vídeňský šéf, u něhož jsem pracoval na problémech neurofyzologie pavouků. Nakonec jsem mu řekl: „Spinnen sind Spinnen, und Vaterland ist Vaterland“ Potom ihned kapituloval - pavouci jsou pavouci a vlast je vlast.

MS: *Stále jste byl Čechem či Čechoslovákem.*

SK: To lze těžko popřít.

... Nad revolucí ...

MS: *Je dobré se zeptat, jak se díváte vůbec na onen název. Sametová revoluce, zdali to není pouze eufemismus a co více, zdali zde byla revoluce.*

SK: Francouzské slovo révolution znamená převrat, v neutrálním smyslu. To jest stav, kdy se něco doslova obrátí nohama vzhůru. V dnešní češtině slovo převrat znamená „špatnou“ společenskou změnu, revoluce naopak změnu „dobrou“ a často násilnou. Sametová proto, že zde nebyli mrtví (to ostatně v únoru 1948 také ne). Kdo by si kdy v minulosti pomyslel, že se obdobná věc obejde bez střelby, bez poprav a dalších násilností.... To je velkou změnou. Koneckonců i rozpad Sovětského svazu byl takový. Pomysleme, jak strašná byla bolševická revoluce a intervenční válka po rozpadu carského Ruska. Toto z nějakého důvodu nenastalo ani v té zmiňované Jižní Africe. Je to zajisté podstatný obrat k lepším, ale kdo to měl tehdy vědět....

MS: *Lze soudit, že lidé, kteří stáli v čele aparátu, věděli, že to asi nemá smysl. Jejich doba již pomalu, ale jistě končí a přijdou nové elity.*

SK: Věděli to, ale přesto bylo technicky myslitelné nechat do občanstva shromážděného na Václavském náměstí střílet z kulometů.

MS: *Nevím, zdali by to lidi nevyburcovalo ještě k větší aktivitě. Soudíte, že kdyby lidé byli potlačeni, tak by historie šla jinou cestou?*

SK: Asi nešla. Vůbec je ošemetná otázka těch historických „kdyby“. Můžeme se tázat, co by se stalo, kdyby se nepodepsala Mnichovská dohoda ... kdyby Československo přijalo Marshallův plán.... kdyby Hitlera vzali na výtvarnou akademii - byl by z něj průměrný, leč neškodný malíř?

MS: *Historie nezná kdyby. Pokud bych se měl navrátit, tak zkrátka k potlačení z nějakých důvodů nedošlo. Také je to díky tomu, že právě v Moskvě seděl člověk, jenž byl antipodem těch, kteří byli před ním.*

SK: Ano, jistě že to bylo zcela klíčové. Pokud by chtěl vývoj ještě zvrátit, tak by průběh musel být zcela krvavý.

MS: *Myslíte jak na straně demonstrantů, tak i na straně ...*

SK: Ti neměli zbraně.

MS: *Domníval jsem se z důvodu toho, že by byla střelba do lidí, zásah armády. Poté, pokud by došlo k výměně lidí na hlavních postech, tak by ti lidé byli souzeni a mohlo by třeba dojít k vypořádání, jako bylo v Norimberku.*

SK: To by pravděpodobné bylo. Je otázkou, proč někdy elity volí dobrovolný odchod, jindy ne. Ještě dobrovolnější byl Maďarsku, tam se komunistická strana sama vytratila. U nás odešla za okolností, které byly do jisté míry dramatické. Tam ani to ne. Scénářů bylo myslitelných několik, i drastičtějších. Naštěstí k tomu nedošlo.

MS: *Lze ony přelomové události označit za předání moci?*

SK: Určitě.

... Lidé a revoluce ...

MS: *Jakou roli hráli komunističtí představitelé jako Marián Čalfa, jenž zajistil podporu pro budoucího prezidenta Václava Havla?*

SK: Skutečně schopný úředník může sloužit prakticky komukoliv. Máme toto soudruhu Čalfovi zalívat? Člověk může jeho roli vnímat jako pozitivní.

MS: *Můžeme říci, že jistí komunisté zprostředkovali ono předání moci a byli důležitým mostem mezi starým a novým režimem.*

SK: Ona moc se těžko předává z gruntu zejména tehdy, pokud zde není žádná okupační armáda. Je otázkou, co by se dělo v Německu, kdyby se podepsal nějaký separátní mír, ale s podmínkou, že nacisté musejí od vlády. Stejně by jich muselo na některých postech dosti zůstat.

MS: *To proto, aby se zajistila kontinuita, funkčnost, jelikož nově příchozí lidé nemají patřičné zkušenosti, aby danou funkčnost zajistili. Rád bych se zeptal, jakou funkci sehráli disidenti v rámci převratu a později v transformačním procesu.*

SK: Naprosto klíčovou.

MS: *Bez nich by onen převrat probíhal pomaleji.*

SK: Šlo by to skrze reformní stádium komunismu. V komunistické straně nebyli jen hlupáci. Část členů také viděla, že takto se to dále vést nedá. Bylo by myslitelné, že by tam došlo k frakčnímu boji a nějaké reformní křídlo by zvítězilo.

MS: *Dá se hovořit, že během toho převratu jedna politická elita byla nahrazena autentickou elitou? Disidenti nechtěli z počátku politiku dělat.*

SK: Nechtěli, ale co jim jiného zbývalo. Bylo to jisté provizorium, kdy disident, intelektuál, pár let v rámci oběti a svérázného dobrodružství provádí nějakou politickou činnost. Lidský typ, který spravuje aparát a funguje v byrokraticko-mocenském mechanismu, je stejný ve všech režimech. Pokud někteří - těch lidí je velmi málo - kteří byli na výsluní minulého režimu dostatečně mladí a dožili se přítomné doby, opět mají vynikající možnost se ve správních funkcích uplatnit. S tím se dalo počítat. Ona ta sametová revoluce byla svou podstatou také cosi jako velmi zrychlená generační výměna.

MS: *Při této příležitosti bych se rád zeptal, zdali si myslíte, že bylo možné očekávat, že lidé, kteří dříve byli v disentu, tak jejich moc či postavení, které dosáhli během revoluce, postupně slábla? Následně se k moci dostávali ti, kteří nebyli součástí minulého režimu, ale byli v šedé zóně. Například Václav Klaus. Idealisty nahradili pragmatici.*

SK: Z typických disidentů se kromě Václava Havla a Petra Pitharta málokdo v politice dlouho udržel. Je vůbec otázkou, zdali to někteří chtěli. Moc je ovšem do určité míry trochu droga, a když se k ní přičichne, tak se v ní může nalézt zalíbení. Lidé disidentského typu jsou solí země v tom, že dbají na to, aby establishment příliš nezdegeneroval, ale na druhé straně těžko mohou zemi administrovat.

MS: *Musí mít lidi, kteří budou vykonávat jejich příkazy.*

... Osobnosti ...

MS: *Ještě posečkejme. Pokud se podíváme na Václava Havla, tak ten českému národu příliš znám nebyl - snad skupince intelektuálů, divadelníků ...*

SK: Nejvíce se stal populární kampaní proti Chartě 77. Vždy mě zaráží, jak sebevražedným způsobem si komunistická moc počínala. Pokud by se o Chartě 77 nezmínila a odpověděla jejím petentům ve stylu: „Dámy a pánové, děkujeme vám za zajímavé a cenné podněty. Budeme o nich uvažovat ... Zatím vám můžeme nabídnout drobný úřad řekněme v oblasti památkové péče ... Nestojíte-li o něj, tak se zřejmě nechcete zapojit do přeměny naší socialistické vlasti....“ Věc by pravděpodobně vypadala jinak. Vzpomenu-li si na neuvěřitelné chrlení špíny, které se v médiích na adresu „zhýčkaného buržoazního synka Václava Havla“ rozpoutalo, dělá se mi špatně podnes. Prostý lid také věděl, že kdo je stíhán nevlídnými mocnými, bude asi zajímavý člověk, jehož by bylo radno následovat.

MS: *Soudíte, že Václav Havel, tím, že se stal prezidentem, bylo logické vyústění věcí? Neustále se objevoval v hledáčku státní bezpečnosti, byl předmětem zájmu zahraničí ... Svými postoji si dokázal vydobýt respekt u předáků moci.*

SK: Ano. Nějakým způsobem lákal pozornost tak i onak. Je jedno, zdali jej obléhají agenti StB, filmující každý jeho krok, nebo poté u jeho vily čekají paparazziové a dělají totéž. Jeho osudem se stalo stát v centru pozornosti a být „šmírován“. Také mě překvapilo, kolik tento muž, jenž pomohl mnoha lidem a nikomu neuškodil, má nepřátel i z řad „prostého lidu“. Na internetových fórech jej neopomenou poplivat - tážu se, kde se tento fenomén bere. Zajímavý moment je ten, že osoba, která je ve starých tradičních společnostech vyhlédnuta jako oběť a nějak svému osudu ujde, se poté stává panovníkem. Toto se vyskytuje i ve společnosti zdánlivě vyspělejších. Zrovna na případu Václava Havla se to ukazuje. I Masaryk byl odsouzen k smrti za velezradu.

MS: *Poté se z něho stal „tatiček“ Masaryk.*

SK: Ano, to je obvyklá cesta, jak se z veřejného nepřítele stane oblíbený vladař.

MS: *Není to náhodou od jedné strany druhé? Je to paradoxní, že?*

SK: Celá evropská civilizace funguje od jedné zdi k druhé.

MS: *Nepřímo říkáte, že neexistují rovnováhy.*

SK: Čtyřicet let se nemohlo o tržních mechanismech ani špitnout. Poté se nemluvílo o ničem jiném, než o trhu. Div, že se o post guvernéra národní banky nesoutěžilo v dražbě. To byl snad jediný tržní počin, který se mohl udělat a neudělal.

MS: *Vidíte tragičnost a absurditu osudu Václava Havla jako cosi, co je logické. Můžeme ji nalézt v evropské civilizaci.*

SK: Několikrát.

... Obnova demokracie a trhu ...

MS: *Co demokracie? Myslíte si, že po dvaceti letech máme pouze formu bez patřičného obsahu, nebo se musíme tomu neustále učit?*

SK: Té je nutné se učit stále. Je to proces, který se vždy může nějakým způsobem „vykotlat“ a zdegenerovat. To je něco, o čem se musí pečovat průběžně. Obávám se, že stav demokracie u nás není podstatně horší než v sousedním Rakousku, kde nacistický přerýv, jež můžeme počítat na osm let, byl mnohem kratší. Na druhou stranu ona střední Evropa má velmi výrazný feudální odkaz z minulosti. To se běžně podceňuje. Státy, odkud demokracie pochází, jako Anglie či také Holandsko, fungují trochu jinak a zvykly si na ni o mnoho staletí dříve. Náš stát, ale i sousední Německo, byly státy vrchnostenské. Je tam snaha, tak trochu po vzoru Josefa II., vše osvěceně spravovat z centra. To není samosprávě na užitek. Osobně se domnívám, že největší prokletí naší doby je neustálá redistribuce peněz v rámci Evropy, tedy něco, co by se mělo redukovat na nutné minimum. Je-li největším myslitelným kumštem umět v tom chodit a přísávat se na různé evropské či jiné fondy, je a bude výsledek smutný.

MS: *To je současnost. Jedním z cílů České republiky je také návrat země do starých struktur, respektive západní Evropy.*

SK: Je též otázkou, zdali proporční model by neměl být nahrazen většinovým.

MS: *To jsou otázky demokratického vládnutí, na které se bude odpovídat v rámci dalších let.*

SK: V tom je totiž řada potenciálních problémů. Jednak je to nebezpečí růstu státního zadlužování tím, že lid téměř vždy volí vlády, které neustále rozdávají peníze. Další věcí je, že pravidelné střídání vlád různého zabarvení v podstatě znemožňuje dotáhnout jakékoli reformy do konce.

MS: *To vede k vytváření polovičatých reforem, které mohou podkopávat demokratické mechanismy.*

SK: Ano, poté dochází k jejich demontáži.

MS: *Dobrá, ale to je možná úděl tohoto národa.*

SK: Nu, ale je otázkou, kdy přijde čínská nucená správa...

MS: *To jsme se z minulosti přenesli do budoucna.*

... Trh ...

MS: Je dobré se při této příležitosti zeptat na otázku budování dalšího důležitého pilíře moderní společnosti, a to je trh, kapitalismus ... Zmínil jste, že se o trhu nesmělo hovořit a po roce 1989 se trh stal jedním z frekventovaných slov, která byla skloňována ve všech pádech. Jak jste tuto otázku viděl? Uvažoval jste, jaké kroky se mají vykonat k ustanovení tržního řádu? Soudíte, že zavést trh je to, co je hlavní a co této zemi napomůže, aby se Československo a později Česká republika staly součástí společenství standardních západních zemí?

SK: Domnívám se, že to nešlo dělat podstatně jiným způsobem, než se to dělalo. Je poměrně naivní si myslet, že vláda zemi řídí. Země se řítí kamsi a mocní tohoto světa ji ovládají stejně jako jezdec splašeného koně. Na rozdíl od mnoha jiných se nedomnívám, že reformy devadesátých let byly zgruntu mylné či že se daly dělat podstatně jinak. Určitě v něčem ano - například, že by se zásadní podniky rovnou prodávaly zahraničním zájemcům. Představa, že budou prodány do českých rukou, se posléze ukázala jako naivní a mylná. Ony se také mohly klidně rozdat - konečný efekt by nebyl o moc jiný.

MS: Kupónová privatizace byla takovým gestem. Ta byla cestou k částečnému rozdělení ...

SK: Byla, ale mohlo by se to klidně udělat s mnohem menším byrokratickým aparátem tak, že by se vylosoval libovolný občan a jemu by se věnovala libovolná fabrika. Ona by se nějakým způsobem ke své pozdější správě dostala. Ostatně většina jich tak jako tak zcela zanikla....

MS: Pokud by to šlo touto cestou, tak by bylo mnoho odpůrců ...

SK: Ono bylo i tak. Musíme si uvědomit, že s tím nebyla žádná historická zkušenost. Nezapomeňme, že jak se převádí „kapitalismus“ na „socialismus“, se zkoušelo mnohokrát ...

MS: ... a tekla krev ...

SK: Jak se převádí „socialismus“ na „kapitalismus“, nikdo nikdy předtím nezkoušel. Například denacifikace Německa bylo cosi jiného. Tam byla cizí okupační správa, země byla úplně rozbitá, bylo po válce, celá éra trvala jen dvanáct let. Můžeme říci, že to byla terapie po těžkém úrazu, zatímco to naše bylo terapií po těžké chronické chorobě.

MS: Ještě k tomu metastáze.

SK: Ono skutečně „babo rad“, jak s tím? Byl bych v kritice tehdejšího postupu velmi, velmi mírný. Atmosféra byla jako na Klondyku za zlaté horečky.

MS: To jsou ony krádeže, tunely, zpronevěry. Jak jinak, když se naučili za minulého režimu krást, nerozlišovat mezi hodnotami, co je dobré a zlé? Lidé měli pocit, že když něco zcizí, tak to nebude potrestáno.

SK: Kradlo se strašně dlouho. Již nacisté rabovali židovský majetek. Protektorát též měli jako oblast, kde se dalo rabovat. Poté po válce to pokračovalo na majetcích sudetských Němců. Byl zde systém

národních správ ... Toto trvalo neobyčejně dlouho. Je otázkou, zdali cosi podobného může přestat ze dne na den.

MS: *Ze dne na den můžeme změnit název. Otázka je, jestli ten vnitřek bude fungovat. Lidé žili v socialismu a najednou, že se ocitnou v kapitalismu? To je holá iluze a hloupost. K tomu je nutné patřičné vzdělání. Jak se díváte na onu větu: „Měníme systém ne lidi ...“*

SK: Ano, kapitalistou můžete být rychle, ale je to divoký kapitalista. Kapitalismus by nebyl tak životním systémem, kdyby nebyl do určité míry trochu organický. On se buduje sám. Vzpomínám si, že Primo Levi popisuje, jak ve zbídačelém poválečném Polsku chodil na trh, a tam na onom jarmarku vznikal základ „trhu“. Každý přinesl to, co měl, jeden dřavou košili, druhý pár nahnilých brambor. Co tak mohl kdo mít v polském Slezsku v roce 1945 zjara? Takto ten tržní mechanismus na náměstí může začínat...

MS: *Od té doby se svět změnil. Je to velký kontrast s dneškem a tím, nač se snažíte poukázat.*

SK: Ono to v těch raných devadesátých letech nebylo o moc jiné. Nějak to začít muselo. Jistě by bylo možné, že by sem podobně jako do Východního Německa expandovaly západoněmecké firmy. Pokud by bylo nějaké „Západní Československo“, jistě by to bylo snazší - nic takového ovšem nebylo. Celkový stav byl takový rozrušený a chaotický.... Přiznám se, že na ty doby rád vzpomínám, byť jsem se tam obohatil nanejvýš zkušenostmi. Můj obor „podnikání“, to jest vysokoškolské vyučování, sice tehdy také vzkvétal, ale trochu jinak. Založili jsme si tehdy Katedru filosofie a přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK, což byla taková malá, elegantní intelektuální firma tehdejších dnů, zdárně ostatně prosperuje podnes. Naše platy byly nepatrné, asi desetina mého rakouského, ale nikdo nám do vyučování nemluvil, byrokracie byla mizivá a studenti se třásli nadšením.

MS: *Je součástí velké společnosti, které se říká Univerzita Karlova a ta je společností, která je ve vlastnictví státu. Nemáte soukromého vlastníka, ale vlastníkem je stát. To jsme trochu odbočili. Využijme tohoto odbočení. Soudíte, že mohou existovat společnosti, které jsou ve vlastnictví státu a mohou dobře prosperovat? Jde o to, že lidé kolem Václava Klause zdůrazňovali fenomén soukromého vlastnictví, že právě on se lépe postará o svůj majetek, než amorfni stát. Není to více o lidech? Lze připustit, že pokud se má rozhodovat rychle, tak se rozhoduje lépe v malé firmě, než v rozsáhlém kolosu. O to se též v transformaci vedl spor.*

SK: Rozhodně malé firmy jsou lepší než velké kolosy. Soukromý vlastník je jistě mnohem lepší než stát, musí ale být jeden či nanejvýš několik málo. Akciová společnost, která má společenstvo akcionářů a nějaké představenstvo, nemá zjevného vlastníka, na tom může být hůř než státní podnik. Je to cosi, co přímo „vábí“ k vytunelování. Stát k němu vábí též. Plně sdílím názor, že nejlépe spravovaný majetek je ten, který je spravován soukromým majitelem a je pokud možno malý. Ten soukromý majitel musí být fyzický, zjevný a musí mít možnost své statky přehlédnout.

MS: *Ano, ale to se u nás v minulosti nestávalo. To proto, že to během transformačního procesu byly nastrčené společnosti, které byly vytvořeny čistě fiktivně bez záměru správy, a dopouštěly se poškození druhých subjektů.*

... Závěr ...

MS: *Pokud se podíváte nazpět, tak co byste vytkl oné transformaci? Co považujete za omyl, co se nemělo stát?*

SK: V podstatě se domnívám, že se to dělalo v hrubých rysech správně. Pokud bych to dělal já, tak bych prodával státní firmy přímo zahraničním zájemcům. K tomu totiž v posledku stejně došlo. Ono české intermezzo byl zbytečný mezistupeň, který vytvářel další zbytečné zmatky a neprůhledná obohacování. Je pravdou, že i zahraniční zájemci by nechali drtivou většinu těch fabrik zkrachovat, avšak ony by zkrachovaly tak jako tak.

MS: *Co Česká republika a její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

SK: Jsem vysokoškolský kantor, ne prorok. Jsme menší a méně lidnatá země než nejbědnější z čínských provincií a tomu úměrný náš význam i bude.

MS: *Děkuji vám ...*

P.S.:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

SK: S nadšením, ale jen okrajově – nikdy jsem nešel do politiky, ač bych jako bývalý emigrant byl mohl. Ani jsem nezačal podnikat, vzhledem k tomu, že těžiště mé činnosti leží mimo ekonomiku.

MS: *Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

SK: Účastnil, ale vzhledem k tomu, že „podnikám“ v jiné oblasti, jen okrajově. Nikdy jsem nesnil sny o velkém bezpracném zbohatnutí coby „akcionář“ - bezprecedentní počín mne ale jako forma experimentu zajímal.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo náhodou ono rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také k opětovnému nalezení se v Evropské unii?*

SK: Rozdělení bylo po mém soudu správné, obě země mají příliš odlišnou politickou tradici (už neustálé tlaky Uher na osamostatnění v rámci c.a k. monarchie byly predehrou k této dělící čáře). V rámci EU mají naše národy dostatek prostoru k spolupráci ve všem, co je spojuje a necítí se jako ve vynuceném manželství.

Dialog o transformaci s Jiřím Padevětem^{3,4}:

MS: *Náš dialog bych zahájil subjektivní otázkou. Čím pro vás byl rok 1989? Jak se vám zapsal do mysli? Jak ovlivnil váš život? Jaké naděje jste do tohoto historického mezníku vkládal a jak se naplnily?*

JP: Tento rok zvláštní tím, že jsem v dubnu nastoupil základní vojenskou službu, která tehdy ještě byla dvouletá. Byla to událost, o níž jsem si myslel, že bude jedna z posledních v mém životě. Normalizace sice evidentně pomalu končila, ovzduší bylo trochu volnější, ovšem nežil jsem v iluzi, že bych vojenskou službu ve zdraví přežil. Měl jsem štěstí, sešlo se několik šťastných náhod, a proto jsem tuto „nejčestnější povinnost mladého muže“ nakonec přežil. Hlavní očekávání v listopadu bylo, že vojenská služba bude zkrácena, což se také stalo. Velká očekávání, jako svobodnější společnost v rámci společenské změny se v podstatě naplnila. To, jak naše společnost nyní vypadá, není důsledkem listopadových událostí, ale dalším vývojem.

MS: *Možná se jedná o výsledek dvougenerační respektive padesátileté zátěže totalitních režimů.*

JP: Ano, to v každém případě.

MS: *Je vhodné se zeptat, zdali se rok 1989 dal očekávat? V roce 1989 se bortily režimy, ale v roce 1989 přišel do Kremlu Michail Gorbačov, stal se nejvyšším v hierarchii.*

JP: Gorbačovovi bych nepřisuzoval tak velkou roli, jaká se mu přisuzuje. Ano, dostal Nobelovu cenu za mír. Ano, poslal tanky do Litvy. Podle mého názoru to byl další z generálních tajemníků, byť trochu odlišný, ale ne zase dramaticky. Změny začaly ve východní Evropě zdola. Jistěže, můžeme slyšet různé spekulace, že je vyvolaly ruské tajné služby, ale podle mého názoru začaly zdola.

MS: *Jinými slovy díky nespokojenosti lidí, cítění odlišností východního a západního světa.*

JP: Řekl bych, že hlavním hybatelem byly důvody kulturní a konzumní. To znamená nemožnost číst knihy, jaké chci, vidět filmy, jaké chci, poslouchat hudbu, jakou chci. A byla zde i stránka ekonomická, čili nemožnost kupovat si zboží, jaké chci a na jaké mám schopnost si vydělat.

MS: *Centrální hospodářství zklamalo na celé čáře.*

JP: Spotřebiteli je nejspíš jedno, jak je organizováno. Je otázkou, zdali dokáže naplnit prodejny spotřebním zbožím, dobrými potravinami, což je podstatný faktor pro „spokojenost obyvatelstva“.

MS: *Pokud bychom to měli říci nepěkně. Kdyby si pánové utvářející politickou elitu uvědomili, že lid potřebuje trochu svobody, a to svobody ekonomické, aby se člověk mohl realizovat, aby mohl rozhodňovat, co mu bylo dáno, participovat, aby masy měly pocit participace, režim by se tak rychle nesesunul?*

JP: Určitě. Podle mého názoru by se nesesunul, ale to, co jste popsal, již není režim. Jedná se o volnější uspořádání. To, co vidíme dnes či za poslední dva roky v arabských zemích, takzvané arabské jaro, to je vlastně revoluce ne kvůli demokratickým ideálům, které jsme si vysnili my. Vidím ji jako

³ Jiří Padevět *1966, knihkupec, nakladatel a příležitostný autor, v roce 2013 ředitel nakladatelství Academia, vydal: Cesty s Karlem Hynkem Máchou (2010), Průvodce protektorátní Prahou (2013)

⁴ Dialog byl natočen ve středu 16. prosince 2013 dopoledne v pracovně Jiřího Padevěta ve Vodičkově 40, Praha 1, Nové Město

revoluci kvůli chlebu. Tam, kde v arabských zemích došlo k revolucím, tam se předtím výrazně zvedly ceny potravin.

MS: *Režim podle vás v roce 1989 „mlel“ z posledního, nebo zde existovala jiná možnost? Lidé, kteří představovali hierarchickou špičku, se v jistém ohledu „vzdali“, a ti, kteří představovali demokratickou opozici, byli sami překvapeni, jak rychle se věci rozpohybovaly.*

JP: Neřekl bych, že se přímo vzdali. Spíše bych řekl, že „byli vzdáni“. Jakmile zjistili, že ze Sovětského svazu nepoputují ani prostředky, ani tanky, ani poradci, bylo jim jasné, že sami to neudrží.

MS: *Dá se říci, že politické špičky nebyly schopny operativního neřkuli strategického rozhodnutí?*

JP: Myslím si, že politické vedení bylo naučeno pracovat v určitých schématech, kolejích. Nebylo schopno se z těch kolejí odchýlit třeba o centimetr.

... Komunismus...

MS: *Navrhoval bych, abychom se vydali před rok 1989. Mládí jste prožil v totalitním režimu. Čím pro vás byly režim a ideologie, kterou se zaštiťoval?*

JP: Nemohu odpovědět svědectvím o nejtvrdší podobě komunismu, kterou jsem neprožil, což je konec čtyřicátých a počátek padesátých. Jedná se především o popření veškerých lidských svobod a přirozeného fungování společnosti. Sedmdesátá, osmdesátá léta - z toho zbyl pochopitelně velmi slabý odvar. Přesto spousta věcí možná nebyla. Někteří lidé nemohli studovat, protože jejich rodiče byli někde „špatně zapsáni“. Někteří výtvarníci nemohli vystavovat. Někteří spisovatelé sice knihy psát mohli, ale nemohli je vydávat. Jinými slovy neexistovala svoboda. Pokud bych měl charakterizovat to, čemu se tehdy říkalo komunismus, nikoliv komunismus jako filozofický směr, charakterizoval bych jej jednou větou: „Komunisté chtějí, aby se všichni měli dobře tak, jak si představují oni“. Nesmíte se mít po svém, ale musíte se mít dobře po jejich, což většině lidí naštěstí nekonvenuje.

MS: *Když se vychází z míry jiného, pak to vede k absenci konkurence ve společnosti.*

JP: Ono to vede rovnou do pekel, ač se to na první pohled nezdá.

MS: *Každý člověk, pokud je dostatečně vnímavý, snaží se odlišit.*

JP: Usiluje žít po svém.

MS: *Na základě konfrontace s realitou hledá optimum, ale pokud je cosi diktováno z druhé strany, jak se člověk má chovat,*

JP: To, co je vydáváno jako optimum pro většinu, je vlastně optimum pro málokoho.

MS: *40 let se zde budovali optimum, až se v porovnání s ostatními vyspělými zeměmi dostali na šikmou plochu...*

JP: Nelze říci 40 let, dobu je nutné rozdělit. První část utvářela budovatelské období, pak přišla šedesátá léta. Ta vypadala jako liberálnější, ale stále měla své mantinely. Následně přišla třetí část

charakterizovaná neuvěřitelnou šedí sedmdesátých, a počátku osmdesátých let. Od poloviny osmdesátých let můžeme zaznamenat uvolnění, byť to žádné dramatické uvolnění nebylo.

MS: *Dobrá, ale kterou etapu minulého režimu považujete za nebezpečnou? Jedná se o první nebo druhou?*

JP: Záleží, v jaké jste roli. Pokud jste běžný občan, obě etapy vám splynou, neboť jezdíte do práce stejnou tramvají, k jídlu přece jen něco koupíte, ať již na potravinové lístky nebo bez nich. Pokud jste v opozici, nebo jako opozice označen, první období je pro vás nebezpečné, jelikož jde o život. Ve druhém jde „jen“ o kriminál nebo o krácení občanských práv a svobod.

MS: *Také o čest.*

JP: Myslím si, že tu vám mohou sebrat pouze při popravě. Pochopitelně závisí asi na člověku, jak k tomu přistoupí.

... Pohled na ideologii...

MS: *Dobrá, to byl pohled na režim, ale co samotná východiska ideologie? Jednalo se podle vás o budování spravedlivého světa? Ostatně, dodržení spravedlnosti je důležitým východiskem harmonické společnosti u Platóna.*

JP: Dosahování spravedlnosti je sice nejvyšší ctností, antická společnost byla demokratická, ale byli tam otroci.

MS: *Nepřímo říkáte, že spravedlnost byla pouze po některé. Pokud bychom to převedli do Orwellových slov -*

JP: Některá prasata jsou si rovnější. Tak to funguje vždy, tedy i v demokracii. Lidská společnost k tomu má sklony. Kdyby se skutečně spravedlivě cítili všichni, jednalo by se o iluzi.

MS: *Ne nadarmo politolog a komentátor Jiří Pehe o komunismu uvažuje jako o slepé větvi osvícenství. Jedná se o racionální konstrukt intelektuálů. Souhlasíte s tím?*

JP: Úplně ne. Jsem přesvědčen, že komunismus není slepá větev, jelikož se i levice vyvíjí. Sociální demokracie je platným členem demokratického spektra,

MS: *... ale není komunistická.*

JP: Ano, pokud hovoříme vyloženě o komunismu,

MS: *... což měla být poslední fáze společenského vývoje. Ostatně tak o něm uvažoval Marx.*

JP: Tato myšlenka je nerealizovatelná. Pro řadu lidí je to asi krásná idea, ale naprosto nerealizovatelná.

MS: *Doteky stejných idejí můžeme nalézt v Bibli.*

JP: Fungovalo to někdy ve větší komunitě, než je jedno údolí v horách nebo jedna továrna Roberta Owena? Nefungovalo...

MS: Zkrátka to má své silné omezení. Jako sen o skutečné spravedlnosti? Možná v „příštím světě“.

JP: Ano, tam si budeme všichni rovni, ale v běžném světě to vylučuji.

MS: Spravedlnosti můžeme dosáhnout, ale za cenu velkých obětí.

JP: Pokud bychom zvolili tento přístup, pak se nejedná o spravedlnost.

... Klad režimu...

MS: Posuňme se dále. Myslíte si, že režim měl nějaké klady? Člověk si řekne: „Dobrá, nemohlo přece vše zde být špatné.“ Například šéf Divadla Na zábradlí Vladimír Vodička zdůrazňuje, že kultura netrpěla. Slušné hodnoty se daly vytvářet. Svět nebyl černobílý.

JP: Ne všechny hodnoty mohly vznikat. Ředitel divadla mohl dávat prostor slušným režisérům, ale ostatní ze stejné branže například myli okna, výlohy. Někteří spisovatelé seděli na Dobříši, někteří seděli na Ruzyni.

MS: Jsou lidé, kteří poukážou na sociální jistoty.

JP: Jistoty byly, ale na druhou stranu, ale občan nesměl být ani moc chudý, ani moc bohatý, pokud si to stát nepřál.

MS: Díky tomu chudla celá společnost,

JP: Společnost byla uměle nivelizována. Jistoty jsou velmi příjemná věc. Čím je člověk starší, tím jich má rád kolem sebe více a více. Přiznejme si, že v moderním světě žádná jistota neexistuje. Západní civilizace je tak komplikovaný systém, že se může zhroutit během týdne jako domeček z karet.

MS: Člověk je snad od toho, aby správně rizika definoval,

JP: a aby s nimi počítal.

MS: Na druhou stranu svoboda není možná v existenci velkých jistot, jelikož to si v jistém ohledu protiřečí. Tuším, že Karel Jaspers říká, že svoboda je možná pouze v riziku. Ano, můžete říci, že se zde jedná o míru rizika.

JP: Je nutné to kombinovat. Kdo kromě vyložených psychopatů je schopen žít v soustavném riziku, ať již finančním či životním? Samotnou jistotu uvítá každý. Vnitřní svoboda se dá budovat na jistotách, a to na jistotě domova, na jistotě zajímavé a dobré práce a na jistotě přátel, které člověk má, ideálně samozřejmě na jistotě nejbližší osoby.

MS: Komunisté člověka nasytili. Pak můžete říci: „Nasycení nebylo takové jako v zemích na Západ od nás.“

JP: Někoho nasytili, někde vyvolali hladomor, někomu nepřiznali důchod, podle potřeby...

... Exil...

MS: Lidé, kteří měli zájem realizovat profesně, žít ve svobodě, se raději rozloučili s touto zemí. Neměl jste ten zájem?

JP: Ne, rozhodně ne. Nechci nikoho kádrovat, očerňovat, ale pro mě jsou cennější lidé, kteří zde zůstali a bojovali proti režimu odsud. Nyní to není výtku proti Pavlu Tigridovi nebo vůči lidem, kteří výrazně pomáhali českému disentu. Jedná se spíše o konstatování, že řada lidí, kteří odešli, odešli čistě z ekonomických důvodů. Možná nyní budu působit staromilsky nebo dokonce archaicky, ale pro mě slovo vlast má stále nějaký obsah. Kromě toho Česká republika je tak krásná země, že na malém prostoru naleznete kromě moře vše, co je potřeba pro klid duše.

MS: *Měli bychom říci, že kdyby jistí lidé neodešli do zahraničí, takovou činnost by nevykonali.*

JP: To je spekulativní úvaha. Kdyby je kdyby. Blíže pravdě je spíše úvaha, že kdyby někteří neodešli v roce 1948, nebo chvíli po něm, pravděpodobně by byli mrtví.

MS: *Například takový kardinál Tomáš Špidlík,*

JP: ... nebo již zmíněný Pavel Tigrid, možná i Vladimír Krajina...

MS: *... nebo Rafael Kubelík. Těžko by mohl nahrávat pro Deutsche Grammophon.*

JP: Ano, ale osudy by se vyvíjely jinak.

MS: *Lidé, kteří svou zem opustili, jí to opláceli.*

JP: Negeneralizoval bych to. Řekněme si, že všichni, kteří zůstali doma, nebyli v disentu, stejně jako všichni kdo odešli, nepomáhali opozici.

MS: *Lidé, kteří působili v rozhlasu Rádiu Svobodná Evropa, pomáhali vlasti.*

JP: To samozřejmě, ale je potřeba vědět, že Svobodná Evropa vznikla z přičinění Spojených států amerických.

MS: *Ale exulanti v tom hráli důležitou roli.*

JP: Naplnili to obsahem. Jak jsem říkal, nezavrhují to, ale mé rozhodnutí by to nebylo, pokud by nešlo o život.

... Disent...

MS: *Kladně jste se vyjádřil k disentu. Jakou roli podle vás hrál během normalizace a prvních let budování demokratického režimu?*

JP: Paradoxně jeho role je důležitější v prvních letech, možná měsících po listopadu 1989 - poněvadž nechci být arbitrem, nechci nikomu nic vyčítat - ale český disent na rozdíl od polského se dost uzavíral. Jednalo se o poměrně uzavřené ghetto, které obtížně přijímalo lidi zvenčí. Důvodům rozumím. Bylo to pár jedinců, kteří **(13:47)** vykonali obrovskou práci. Ta však byla velmi málo vidět. Mohla být v podstatě vidět pouze mezi spřízněnými dušemi.

MS: *Byla však vidět v zahraničí.*

JP: Ano, to samozřejmě.

MS: *Tam uvažovali: „Ano, v Československu je demokratická opozice, té je dobré se věnovat.“
Můžeme zmínit intenzivní kontakt Václava Havla a Viléma Prečana.*

JP: Na disentu - a hovoříme o sedmdesátých a osmdesátých letech - se mi velmi líbí názorová různorodost. K jednomu stolu si dokázali sednout lidé jako Václav Benda, katolík, na druhé straně Zdeněk Mlynář, bývalý vysoce postavený komunista, nebo takzvaný trockista Petr Uhl. Všichni jsou velmi inteligentní lidé a byli schopni spolu diskutovat. Nic takového se od té doby bohužel neopakovalo.

MS: *Sluší se říci, že lidé se sdružili proti něčemu tedy proti režimu.*

JP: To, co vás stmelí s lidmi jiných názorů je společný nepřítel. Neříkejme ale, že bez společného nepřítele nemohu s někým odlišného politického nebo filozofického názoru vést dialog. Mohu! Na to nepřítele nepotřebuji. Právě toto je nutné neustále opakovat. Možná jsme narazili na zásadní, co v naší společnosti chybí,

MS: *... co je nesmírně důležitý element pro samotnou demokracii.*

... Vyvratitelnost ideologie...

MS: *Domníváte se, že zde budou vždy lidé, kteří budou volat po silném „pečovatelském“ státu?*

JP: Budou. Vždy jich bude většina. Jedná se o pohodlnější způsob existence. Někdo vám řekne, co je správné, někdo vám řekne, kdo je váš nepřítel. Vysvětlí vám proč tomu tak je. Nemusíte nad ničím přemýšlet.

MS: *Jinými slovy režim padnul, ale ideologie pokračuje dál.*

JP: Nejedná se o ideologii. Spíše se jedná o otázku lidské povahy. Většina lidí je - promiňte mi to slovo – „stádních“. Potřebují říkat, co mají dělat. Nejedná se pouze o strukturu organizací. Je to i důvod, proč v armádě máme tisíc vojáků a jednoho generála.

MS: *Dobrá, ale jestliže se ukáže, že generál je špatný, měl by být vhodným způsobem odstraněn.*

JP: Pokud je generál špatný, není, kým by měl být odstraněn, jelikož všichni vojáci jsou mrtvi.

MS: *Snad jsme tak špatně nedopadli. Kdybychom se vrátili, můžeme říci: „Komunistický režim padl, ale východiska komunismu budou u lidí žít dál.“ Toto říkám také proto, že zde máme stranu, která si zakládá na kontinuitě.*

JP: Vnímám to jako problém strany, která neměla ani slušnost, odvahy se přejmenovat. Zkrátka se jedná o svobodnou volbu lidí, kteří stranu volí, kteří do ní vstoupili. Je to jejich věc, jejich rozhodnutí.

... Stav před transformací...

MS: *Rád bych se zeptal: jak byste charakterizoval stav společnosti a hospodářství předtím, než se začaly dělat hlavní hospodářské reformy? Co pro společnost bylo zásadní? Je nutné zmínit, že lidé věděli, co lidé nechtějí a ne, co chtějí.*

JP: Lidé chtěli obal, který viděli v televizích, pokud chytali signál z Německa, Rakouska. Znali vnější formu, ne nejistotu. Skutečnost, že zkrachuje banka a přijdete o veškeré životní úspory, znali z filmů a

televizních inscenací. Do té doby se jim to nestalo a stát ani nemohlo. Za vše ručil stát. To je podstatné pro devadesátá léta. Nechci je hodnotit, i když se zřejmě příliš nepovedla. Podstatná je svoboda a přijetí odpovědnosti za svůj osud. Sám jste řekl, že spousta lidí volí někoho, kdo se lidem zaručí za osud, postará se o ně od počátku do konce, byť realita je úplně jiná. Zásadní byla možnost přijmout za sebe odpovědnost.

... Demokracie...

MS: *Navrhoval bych, abychom přešli k budování společenského řádu. Jak ji vnímáte tuto formu vlády? Zmínili jsme, že se uplatnila v antice, ale možnost jejího uplatnění byla spíše v malé skupině. Ostatní byli otroci.*

JP: Zkrátka nebyla pro všechny.

MS: *Shodou okolností usilujeme, aby člověk měl možnost realizovat politickou svobodu. Každý může říci, co si myslí, každý může odevzdat svůj hlas. Co vy osobně o demokracii soudíte? Můžeme se setkat třeba s postojem sociologa Ivana Možného, jenž tvrdí, že demokracie je jeden z největších projektů moderny. Problém je, že v moderně nežijeme. Pěkných pár desetiletí zde máme postmodernu.*

JP: Musím říci, že jsem k demokracii trochu skeptický, neboť jsem založením monarchista. Mně je bližší zřízení monarchistické než demokratické, byť se jedná o monarchii, jež není absolutistická. Domnívám se, že největší problém demokracie je v tom, že se zlu brání demokratickými prostředky. Jinými slovy nedokáže reagovat na extremismus, ať již politický nebo náboženský. Reaguje velmi pomalu na živelné pohromy. Podívejme se na Velkou Británii. Jedná se o monarchii, ale je řízena demokraticky. Královna tam má, žel Bohu, ceremoniální roli, nicméně během druhé světové války celou Británii řídil Winston Churchill a další tři, čtyři vládní úředníci. Řízení převzali velmi rychle. Bylo jim jasné, že země je v ohrožení. Pokud se budeme zaklínat demokratickými principy a zapomeneme na realitu - například, že jsme v ohrožení, jako tomu bylo v nedávné historii První republiky v roce 1938, 1948, kdy prezident Beneš udělal v podstatě tu samou chybu. Choval se dopolední chvíle demokraticky a byl tím pohlcen a s ním celá země.

MS: *Někdo by mohl říci, že choval tak demokraticky tak,*

JP: ... až ji pohřbil.

MS: *Zde ukazujete, že demokracie tou nejefektivnější formou vládnutí.*

JP: **Není.** Nyní to řeknu vulgárně. V případě běžného provozu státu, je efektivní. **(5:15)** Není méně efektivní než jiná společenská zřízení, ale v případě ohrožení musí nastoupit něco jiného.

MS: *Po demokracii přichází velení.*

JP: Rozhodné a přímočaré velení.

MS: *Na to tato republika v meziválečném období doplatila.*

... Směřování demokracie...

JP: Mluvil jste o možnosti - a nyní se vracíme do běžného provozu demokracie - každého občana odevzdat svůj hlas. Nyní budu působit možná „reakcionářsky“, ale je to hodně ošidné, protože i

sociologické průzkumy ukazují, že většina lidí - dejme tomu 70 procent - volí pocitově, na základě volebních kampaní. Kdo řídí volby? Politické strany, marketingové agentury nebo naše emoce? Pak to není demokracie, ale emo-kracie.

MS: *Vše za předpokladu, že demokracii považujete za systém, kde se lidé chovají racionálně.*

JP: Lidé mají možnost ovlivnit demokracii a ovlivňují ji emotivně. Jen se zeptejme, kdo si z voličů prostuduje všechny politické programy a podle nich se rozhodne? Velmi by mě to zajímalo. Většina lidí se rozhodne podle billboardů, podle volebních klipů a podle sympatií a antipatií k tomu kterému politikovi, který již za měsíc po volbách ve straně nemusí být.

MS: *Nepřímo tím říkáte, že volby v demokracii jsou pastí, kterou pro nás líčí (7:21) svět.*

JP: v podstatě ano.

MS: *Také to souvisí s možností paměti, která je omezená. Někdy nevíme, co bylo dobrého uděláno, jelikož na dobrém je nános špíny.*

... První republika...

MS: *Zmínili jsme demokracii v minulosti.*

Prožili jsme demokratické dvacetiletí. Jak vnímáte toto období? Mnozí z nás vnímali Václava Havla jako pokračovatele Masaryka a naše současná ústava vychází z prvorepublikové.

JP: Vidím v tom vrstvení mýtu na mýtus. První republiku vnímám pozitivně v tom smyslu, že vznikla Československá republika, byť se z geografického hlediska jednalo o bizarní útvar. Negativně vnímám to, že skončila Rakousko – Uherská monarchie, která kdyby se včas reformovala, kdyby neprohrála první světovou válku, byť se nejednalo o velkou prohru, byla předobrazem dnešní Evropské unie. Kdyby se toto stalo, Evropa by se nemusela setkat s Hitlerem a ani ne tak natvrdo se Stalinem.

MS: *Sám Masaryk byl jedním z velkých Evropanů.*

JP: Masaryk pro Střední Evropu vykonal mnoho. První republiku si ovšem nepředstavujeme jako dvacetiletí klidu, míru, selanky.

MS: *Právě důležitou roli zde sehráli lidé nebo alespoň lidé, kteří naplňovali veřejný prostor.*

JP: Ano, nesmírně se rozvíjela česká literatura, film, divadlo. Nesmírně se rozvíjela armáda, věda a přes hospodářské krize i průmysl.

MS: *... třebaže se vlády permanentně střídaly. Vládnutí u nás bylo nestabilní. Češi si nestabilitu začali vyrovnávat Pětkou,*

JP: ... iniciovanou Masarykem.

MS: *Zkrátka z dnešního pohledu nebyla „příliš“ demokratická.*

JP: Přesně tak.

... Dialog...

MS: *Trochu jsme se zmínili to, co potřebuje demokracie. Řekl jste, že Češi mají problém s dialogem.*

JP: Nejedná se pouze o otázku Čechů. Jedná se o otázku postkomunistických zemí. Nikdo nás dlouho neučil vést dialog odpovídajícím způsobem.

MS: *Co podle vás je základním atributem dialogu?*

JP: Zásadní je, že pokud má člověk jiný názor, nejedná se o nepřítele na život a na smrt. Když jsme se neshodli, nemusíme se rozejít jako nepřátelé.

MS: *Například v současné politice se uplatňuje monolog. Lidé sice užívají slova, hovoří, ale neumí dost dobře naslouchat.*

JP: Ano, odnaučili jsme se poslouchat a naslouchat.

MS: *Pokud by toto člověk dělal, druzí by si to mohli interpretovat jako slabost.*

JP: Jsme u další ukázky pokroucení společnosti. Jestliže v dialogu vidíte slabost, vidíte slabost v něčem, v čem je naopak síla. Jen si vezměte otázku agresivity. Nevzniklo to v devadesátých letech, ale během komunistického režimu, že vnímáme vystupování z pozice síly, agresivitu vnímáme jako frajeřinu!

MS: *Zde se dá namítnout, že frajeřina je vnímána spíše se záporným znaménkem.*

JP: Slušnost je přece frajerská, nikoliv neomalenost.

... Člověk a demokracie...

MS: *Dobrá, pokročme dále. Co člověk a demokracie? Tento společenský řád je určen pro člověka, aby dokázal realizovat to, co v něm je, tedy i práci pro obec.*

JP: Jen si vezměte, jak dlouho funguje. V Evropě asi 100 let?

MS: *V Anglii 300 let.*

JP: Tamní tradice je spíš monarchistická. Řekl jste, že v demokracii se člověk mohl realizovat. Ano, je tomu tak. Může se stejně realizovat v monarchii. Vezměte si, kolik úžasných děl, ať uměleckých, literárních či filozofických, vzniklo díky donátorům, a to díky donátorům z řad šlechty.

MS: *Proto zde zdůrazňujete monarchii, nejen prezidentskou, ale i monarchistickou tradici. Ano, osvícení lidé se dokázali zapsat do vývoje světa.*

JP: Jen si vezměte cokoliv od Spinozy, Erazma Rotterdamského po Kanta, nic z toho nevzniklo za republiky.

MS: *Ano, této námitce lze rozumět. Takový Immanuel Kant psal pro Bedřicha Viléma II.*

... Demokracie a úpadek...

MS: *Člověk se může tázat, jestli demokracie není úpadkovou formou vlády?*

JP: Neřekl bych, ale třeba se objeví jiná forma státního zřízení.

MS: *Když lidé vládnou sobě samým, právě tam můžeme vidět rovnost, kterou demokracie zdůrazňuje.*

JP: Nemyslím si, že lidé vládnou sobě samým. Tento typ vládnutí může, podle mého názoru, užít komuna, neboť se ukázal být funkční v malých společenských celcích, o tom není pochyb.

MS: *Myslel jsem ne na komunu, ale na prostou vládu lidu, lidem a pro lid.*

JP: To je definice, ale v praxi to tak nefunguje. Co je to lid?

MS: *Je otázkou, zdali před člověkem nebude patřičný vzor,*

JP: ... a my se k tomu budeme snažit přiblížit....

MS: *Ostatně tak o demokracii uvažoval český brněnský politický myslitel Vladimír Čermák...*

JP: ... ve své pětisvazkové práci Otázka demokracie,

MS: *... a proto Robert Dahl demokracii, kterou máme, označuje spíše polyarchií. Neměli bychom opomenout význam občanské společnosti. Je tématem, které bylo prosazováno prvním prezidentem Václavem Havlem. Jeho nástupce Václav Klaus se k tomu stavěl s opatrností.*

JP: Občanská společnost je podle mého názoru velmi dobrý nápad, ale je důležité, z koho se skládá, jak je strukturována. To, co Václav Havel nazýval občanskou společností, může fungovat, ale nemůže to podle mého názoru spravovat stát v západním slova smyslu.

MS: *Lidé tvrdí, že vládnoucí třídě tato část veřejného prostoru poskytuje zpětné zrcátko,*

JP: ... jestli je vládnoucí třída schopna se do něj podívat.

MS: *Opět jsme zde u úcty k člověku.*

... Kapitalismus...

MS: *Podívejme se na význam obnovení hospodářského řádu. Centrální plánování nefungovalo optimálně, ale bylo logické, že země přijmou obnovu tržního hospodářství. Jak se na ni díváte? Sám jste v pozici člověka, který zastupuje (0:35) velký český nakladatelský dům, tedy i kapitál. Čím pro vás obnovení tržního hospodářství je? Zestátnit se dá dekretem,*

JP: ... ale vrátit se dá velmi těžko. Rozhodně nejsem příznivcem teze Václava Klause, která je asi vytržena z kontextu, ale je velmi citovaná: „Neviditelná ruka trhu vyřeší vše.“ Rozhodně nic nevyřeší. Narazil jste na občanskou společnost. Vždy zde budou lidé, které je potřeba trochu chránit. Lidí, kteří se nemohou vydělat tak, jak si vyděláme my ostatní, a to z různých důvodů, ať již fyzických, psychických nebo rodinných. Ty je potřeba bránit, a to trh nevyřeší. V každém případě trh vyřeší mnohé. Zaměstná spoustu lidí a dá jim smysl života. Spousta lidí může dělat zaměstnání, které je těší, což před rokem 1989 mohlo daleko menší procento obyvatel.

MS: Kapitalismus vytváří rizika. Jedná se například o nezaměstnanost, rozrůstání příjmových nerovností, působí zde otázka externalit. Na druhou stranu - žijeme v zemi, kde to nenabírá extrémních hodnot. Soudíte, že trh je čímsi, co prospívá, ale musí být vhodným způsobem regulován?

... Právní rámec...

JP: Regulován není správné slovo. Vracím se k devadesátým letům. Nejprve byl budován trh, a potom jsme horko těžko doháněli jeho „ohlídání“ v právním rámci. Má to být opačně. Nejprve má být právní rámec, a pak můžeme kromě podnikání dělat vše další. Příští rok nám začne platit nový občanský zákoník, což je kodex, který měl začít platit před dvaceti lety. Nejprve to chtělo velké kodexy jako je trestní zákoník, občanský zákoník, obchodní právo, a teprve potom bychom se měli pustit do samotné náplně transformace.

MS: Skutečně? Lidí,

JP: ... kteří to uměli, bylo pět.

MS: *Například obchodní zákoník psal Jaroslav Dědič. Inspiroval se v Německu. Zdroje byly dobré. Otázkou je, jak je norma začleněna do života, jak reflektuje vývoj ve společnosti. Kdyby se postupovalo, jak říkáte, že by se vytvořil právní rámec, možná by se vývoj pozdržel. Samotné zákony existovaly, týkaly se privatizace...*

JP: Neznamená to, že zákon je kvalitní. **(4:17)** Sám zákon o státní službě chybí do současnosti.

MS: *Byl přijat v roce 2002.*

JP: Musíme se tázat, jaký byl? Nemyslím si, že zde norma neexistuje, ale je špatná.

MS: *Ano, narážíte na skutečnost, že v Čechách se vytvoří právní norma, je přijata a na ministerstvu se připravuje norma další.*

JP: Nejen to. Též se přemýšlí, jak ji obejít.

MS: *To je ale v genovém kódu naší společnosti.*

JP: Ani ne, souvisí to s tím, co jsem říkal. Za větší frajeřinu je považována neslušnost ba hulvátství než slušnost. Za větší frajeřinu je považováno jak vymyslet, aby zákon byl obejit nebo překročen ba podlezen než to, jak se aktivně přičinit o jeho změnu.

... Nedostatky a delegitimizace...

MS: *Nezpůsobily náhodou nedostatky, které se vyskytly v rámci privatizace, poškození samotného procesu i těch, kteří postupovali správně? Privatizace byla označena jako za způsob rozkradení. Při velkém množství transakcí, což se týkalo české privatizace, se vždy vyskytnou chyby.*

JP: Pokud se bavíme o privatizaci něco jiného je chyba a něco jiného zločinný úmysl.

MS: *Rozumím vám, ale je otázkou, jestli zločinný úmysl náhodou nebyl bagatelizován.*

JP: Byl vlastně vyzvednut: „Podívejte se, to je frajer. Všechno to obešel a ještě na tom vydělal.“

MS: *Takových příkladů máme. Stačí zmínit Viktora Koženého, Pavla Tykače... Také jsou různí lidé, kteří se následně spojili i s politiky ke konci devadesátých let. Pach po nich zůstává do dnešních dnů.*

JP: Slovo podnikatel má do současnosti díky devadesátým letům negativní příchuť.

MS: *Dobrá, zamýšlím-li se nad vašimi slovy v kontextu obnovení kapitalismu, mělo se postupovat pomaleji. Spěchá-li se s procesem, vznikají nezamýšlené chyby.*

JP: Zdůrazňuji, že zákonný rámec měl být vytvořen v počátku.

MS: *Václav Klaus vám bude oponovat a tvrdit, že na vše byl vytvořen legislativní rámec. Je však zřejmé, že když přijímáte zákon, musíte mít také lidi, kteří jej budou vynucovat.*

JP: Nelze začínat novou historickou epochou tím, že „zhasneme“ a počkáme, co to udělá. Z tohoto pohledu to není šťastné řešení.

MS: *Dušan Tříška, který byl jedním z architektů kupónové privatizace vám sdělí, že nějak se začít musí. Neexistuje neposkrvněné početí. To v našem lidském světě opravdu neexistuje.*

JP: Ano, s tím souhlasím.

MS: *Myslím si, že převod majetku byl bezprecedentní, nedošlo k nějakému společenskému napětí. Když se dějí tak velké změny, může ve společnosti docházet k napětí. Vše bylo státní a najednou během pár let to „dostali“ noví vlastníci, kteří se měli dál starat. Jako chybu můžeme vidět neochotu pojmenovat problém problémem: „Postupy některých lidí při privatizaci...”*

JP: Jsem přesvědčen, že k dílčím pnutím došlo, byť byla směřována vůči politické elitě. Jednalo se o pokus dekonstrukci Klause jako předsedy vlády, takzvaný „sarajevský atentát,” nebo události kolem České televize. Takových menších bouří bylo rozhodně několik.

MS: *To, co jste zmínil, se bytostně týkalo politiky. Můj dotaz směřoval k obnově hospodářského řádu.*

JP: Tam nedošlo k pnutí právě proto, že většina lidí vůbec nevěděla, že se mohou o hospodářské statky ucházet.

MS: *Lidé ve valné většině nebyli připraveni, a toho využili jiní, kteří...*

JP: ... byli trochu napřed ať již díky bývalému angažmá ve státních strukturách, v zahraničním obchodě nebo v angažmá v takové šedé, polokriminální ekonomické zóně druhé poloviny osmdesátých let.

... Hodnoty...

MS: *Dobrá, jaké hodnoty podle vás podporují společenský a hospodářský řád? Během sametové revoluce byla zdůrazněna otázka svobody. Chceme svobodu, chce být svobodní. Někdo si svobodu spojil i s demokracií. Mám svobodu a automaticky k tomu „nádavkem“ demokracii. Například nakladatel revue Přítomnosti Martin J. Stránský říká: „Češi dostali svobodu, ale na demokracii si musíme počkat.“ Rád bych se zeptal, jak vnímáte otázku svobody a její uplatnění.*

JP: Svobody jsme se dotkli. Důležitá je vnitřní svoboda. Je třeba mít svobodu sám před sebou, svobodu k sobě, svobodu rozhodnout se pro patřičnou aktivitu. Toto by vám však mělo umožnit i

okolí, ale pak je nutné si uvědomit, že svoboda pro více lidí zavání nesvobodou jiné skupiny. Velmi těžko se hledá hranice, v níž jsem svobodný a ještě zároveň neobtěžuji či neohrožuji někoho jiného.

MS: *Lze říci, že vnitřně svobodný člověk může dobře žít v nesvobodném světě.*

JP: Vnitřně svobodný člověk byl Jan Zahradníček do poslední chvíle svého života, byť byly velmi krušné a trudné.

MS: *Takovým byl jistě filozof Jan Patočka, který musel vypít hořký kalich až do konce. Umírá v roce 1977.*

JP: Vnitřně svobodní byli do poslední chvíle všichni parašutisté v kryptě kostela Cyrila a Metoděje. Věděli, že z krypty již nikdy neodejdou.

MS: *Pro svou existenci udělali maximum. Jak bylo řečeno, svobod je mnoho a je otázka, jestli lidé po roce 1989 jsou skutečně svobodní.*

JP: To však je problém každého z nich. Toto žádná společnost ani demokratická, ani totalitní, ani monarchistická nikomu nezajistí. Může mu dát lepší podmínky k podílu na jejím vytváření, ale na svobodu podle mého pohledu není nárok.

MS: *Je to stav.*

JP: O ten se musíme výrazně přičinit. Nelze jít na úřad a říci: Vyplním zde dotazník, a když to pěkně udělám, budu svobodný.

MS: *Je to do určité míry. Když se dotazník týká důležitého podnikání, možnosti nakládání s majetkem, proč ne, ale k vnitřní svobodě musí být člověk veden.*

JP: Nyní to trochu přeženu, ale řeknu, že ke svobodě je nutné mít určitý talent, ale řada lidí si ji zaměňuje s dětským přístupem – dělat si co chci.

MS: *Když Ivan Štern hovořil o české politice, říkal: „Máte tam jednoho infantila vedle druhého.“*

JP: Jinými slovy máme tam nezralé osobnosti.

MS: *Ty dávají příklad a formují tak jednání některých lidí. Vnitřně svobodný člověk vidí, že tomuto může stranit a onoho si zase všímat nemusí. Pojďme zmínit jiné hodnoty, jako je spravedlnost, třebaže jsme se jí dotkli v kontextu minulého režimu. Spravedlnost v rámci otevřeného režimu je důležitá. Lidé mohou devadesátá léta považovat za nespravedlivá, neboť jiní lidé dokázali akumulovat velké bohatství.*

JP: Dokázali, jelikož k tomu mají schopnosti. Bohužel, někteří z nich šli nečestným způsobem. Jsou však mezi námi ti, kteří jej dokázali akumulovat legálně a dali spoustě lidí práci. Společnost jako celek nějakým způsobem obohatili.

MS: *Ano, třeba pan Dědek z Jablotronu či pan Frolík z Linetu. Jak se stavíte k hodnotě akumulace majetku, je-li samoúčelná? Mnozí z nás si říkali: „Dobrá, budeme-li mít kapitalismus, snáze se přiblížíme k jižním či západním sousedům.“*

JP: Těm to také nějakou dobu trvalo. Je na rozhodnutí každého člověka, zda chce mít vilu s bazénem, nebo jestli chce bydlet v činžovním domě,

MS: ... anebo jezdit po světě,

JP: ... či musí chodit každý den do práce. Někoho to může těšit, jiného frustrovat. To „nenalítí čistého vína“ bylo jednou z chyb devadesátých let. Spousta lidí si představuje kapitalismus jen tak, že se bude mít nadprůměrně dobře, ale o tom kapitalismus nebyl a není ani na západ od nás.

MS: Víme, že společnost na Západě je členitá a zahrnuje i chudé, tedy ty, kteří v rámci systému prohrávali.

JP: Souhlasím.

MS: Jak uvažujete nad Havlovou větou: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí.“ Význam pravdy je důležitý, neboť zná-li člověk pravdu, je též na cestě ke svobodě.

JP: Pravda je příjemná. Otázka je, jak jí rozumíme, jedná-li se o pravdu čistě ve filosofickém slova smyslu nebo v praktickém denním životě. S láskou je to komplikovanější. Tam se dostáváme mimo hranice evropského myšlení někam k východním naukám.

MS: Láska je přece otázkou křesťanského odkazu.

JP: Ano, to je pravda, mně jeho heslo není nesympatické. Rozhodně je mi méně sympatické jeho karikování protistranou, která jeho stoupence nazývá „pravdoláskaři,“ přijde mi to slabomyslné.

MS: Jedním z těch, kteří to dělají, byl jeho spolupracovník později jeho nástupce. Nerozděluje to pak společnost?

JP: Opět se dotýkáme toho, že ve společnosti není možné vést dialog. Proč bych si nemohl, byť bych byl Václavem Klausem nebo Ladislavem Jaklem, sednout ke stolu sednout s takzvaným pravdoláskařem a normálně s ním probrat to, co nás spojuje, to co nás rozděluje a říci, proč nás to rozděluje, jednoduše s nimi hovořit.

MS: Toto v naší společnosti nejde.

JP: Záleží na lidech.

... Člověk...

MS: Dobrá, co člověk? Podle vás se mění? Tuto otázku kladu proto, že člověk, jenž se podílel na hospodářské transformaci – Václav Klaus tvrdil: „Měníme systém, ne člověka.“ Kdo usiluje o změnu člověka, je považován za sociálního inženýra.

JP: Domnívám se, že člověk se změnit nedá.

MS: Člověk byl, je a bude stejný.

JP: Hovořili jsme o tom na počátku, když jsem trochu kritizoval demokracii a hlavně volby. Člověk se vlastně chová v celé své historii stejně. Především jedná emotivně, byť je (západní člověk) pokryt

nánošem antiky, křesťanství, judaismu. Je to dobré, jelikož jinak bychom se asi vraždili více než dosud. Člověk je v zásadě nebezpečné zvíře.

MS: *Soudíte, že pro fungování společnosti je důležitější než nějaké apelování vytyčení hracího pole. Tím myslím na právní normy, které jste zmínil. To donutí člověka ke změně.*

JP: Spíše ke korekci svého chování nebo ke korekci svých cílů. Máme zkušenosti z poměrně nedávné doby - etnické války na Balkáně, který je od nás jeden den cesty vozem, což není dramatická vzdálenost. Tam právní normy existovaly, lidské normy také existovaly a během měsíce oboje bylo vniveč. Lidé se mezi sebou vraždili, třebaže byli po dlouhá léta sousedy.

MS: *Nejsme na Balkáně. Je to jiný svět.*

JP: Nu, ale Chorvatsko je člen Evropské unie, Slovinsko bylo součástí Rakousko – uherské monarchie. Úplně jisté to není. Kulturně jsme součástí daného prostoru. Probíhá tam hranice mezi Evropou a Balkánem. Státy jako Chorvatsko a Slovinsko do Evropy skutečně patří a přesto se to tam dělo. Vezměte si Německo sedmdesátých – osmdesátých let a Frakci Rudé armády. To je v menším měřítku totéž. To však nebyli jedinci. Když se vymkne jeden jedinec – příklad Anderse Breivika z Norska z roku 2011. Byl jedincem – psychopatem, ale pokud se psychopatů sejde více, jako v případě RAF v Německu, trvá to dvě generace. Je to pár lidí, tak velký, bohatý stát s tím má problém, jak tomu čelit?

MS: *V tomto ohledu je demokracie slabá. Jinými slovy výstřelky se špatně korigují.*

JP: Není slabá. Jen se velmi těžko dokáže bránit nedemokratickými prostředky, ač jsou způsoby zásahů nasnadě.

... Politika...

MS: *Témata, o nichž jsme hovořili, jsou též předmětem politiky. Jak vnímáte význam politiky? Jedná se především o správu obce? Jedná se o výkon aktivit ve prospěch „obecního dobra“?*

JP: Řekl jste to, co by politika měla být. Především by měla být správou obce a pomocí jejím obyvatelům. Jestli taková politika někdy na světě existuje? Možná regionálně. Nejsem si jist, zda se najde 15 procent politiků, kteří skutečně správu obce svědomitě vykonávají, nebo se o to alespoň snaží. Nemohu se zbavit dojmu, že je většina lidí v politice kvůli osobnímu profitu ať již okamžitému nebo dlouhodobému.

MS: *Kde vidíte příčiny chybného směřování?*

JP: Ty vidím v minulosti. Jedná se o období normalizace, ale i devadesátých let.

MS: *Vždyť právě v devadesátých letech do politiky přicházeli lidé, kteří byli součástí disentu, šedé zóny,*

JP: ... ale v polovině devadesátých let z ní většinou zase odcházejí.

MS: *Čím to podle vás je? Jedná se o neochotu dělat politiku jako kšeft? Tito lidé jsou vytlačováni, jelikož to neodpovídá jejich mravním principům.*

JP: Aby člověk mohl dělat praktickou politiku, musí být nadán jistými vlastnostmi, které se v našem světě těžko slučují s vlastnostmi, které jsou potřebné pro správu obce. Jedná se o určitou rvavost, dravost versus empatie, sebeobětování. To nejde dohromady.

MS: *Bylo asi naivní, když někdo mluvil o pokračování demokratické politiky v podobě dialogu v rámci disentu. Tam lidé jednotlivciho jmenovatele měli...*

... Mravenčí práce...

JP: Měli nepřítelé. Měli něco, kvůli čemu to dělali. Je velice krásné, když lidé politiku vykonávají kvůli správě obce. To je však něco, za co budete pochválen možná po vaší smrti. Možná vám postaví pomník. Nikdo vás za běžnou mravenčí práci, o níž hovořil Masaryk, nebude plácát po zádech.

MS: *Měli bychom uvážit, že kdyby se takové práce v minulosti nikdo neujal, těžko by vzniklo naše nádherné hlavní město Praha v architektonickém slova smyslu – vrtíte hlavou. ...*

JP: Moc s vámi nesouhlasím.

MS: *Jen si vezměte stavbu katedrály svatého Víta!*

JP: ... dostavěného na konci devatenáctého století.

MS: *Když lidé stavěli, neviděli její konečnou podobu. Byli ochotni se tomu obětovat.*

JP: Za jejich života je nikdo po zádech nepoplácal.

MS: *Můžeme říci: Díky aktivitě a obětavosti předků toto dílo obdivují návštěvníci Prahy. Zkrátka, to je to, co dělá Prahu Prahou. Bez mravenčí práce by to jednoduše nešlo.*

JP: V tomto se shodujeme, jelikož za života běžných stavitelů katedrály nebyla jejich práce oceněna.

MS: *Soudíte, že prospěchářství v naší politice...*

JP: ... má navrch.

MS: *Co s tím?*

JP: Doufat, že další generace politiků, která bude mít vystudované třeba i západní školy, bude trochu jiná, bude dělat politiku k obecnému prospěchu jako službu, nikoliv jako povolání, z něhož si chci odnést nejvíce požitků a prémie.

MS: *Soudíte, že právě během první republiky zde byly osobnosti, které takto uvažovaly? Díky tomu je jejich odkaz neustále připomínán?*

JP: Byly, ale zase jich nebylo dramaticky mnoho.

MS: *Stačí pár, aby motivovali.*

JP: Dnes máme také osobnosti, ale ty poznají až naši potomci.

... Umíme si vládnout?

MS: *Když se zabýváme otázkou politiky, zeptám se přímo, co myslíte, umí si sami Češi vládnout?*

JP: „Vládnout si“ je anarchie.

MS: *Myslím hierarchicky.*

JP: Dostávám se k otázce, co jsou Češi, jestli existují nějaké národní charaktery, nebo ne. Abych se přiznal, nevěřím na ně. Jsem přesvědčen, že Němec se na vás může usmát stejně jako Čech nebo do vás vrazit stejně jako Čech, ale vládnout si? Pokud bych přistoupil na hru na národy a národní charaktery. Elity nebyly nikdy příliš oblíbeny. To je trochu zásluha první republiky, která zrušila šlechtu alespoň titulárně, což byla podle mého názoru velká chyba. Vracíme se ke komunismu. Těžko budovat společnost na premise, že všichni jsme si rovni. Tak tomu není. Máme různé tužby, různé schopnosti, různé povinnosti.

MS: *Ano, ale díky tomu, že nemáme aristokracii, z Čechů se stali plebejci a tomu odpovídá i jejich chování. Stačí se podívat, jak politiku ozvláštňuje přítomnost knížete Schwarzenberga.*

JP: Jeho si velmi vážím jako jednoho z politiků, který ji dělá nikoliv kvůli osobnímu prospěchu, ale pro obecné blaho, nicméně prezidentská kampaň vytvořená jeho týmem se mi nezdála šťastná.

MS: *Měl jsem na mysli skutečnost, že lidé, kteří byli vychováni k odlišným hodnotám než ostatní, například v podobě prezidentských konkurentů.*

JP: Zním mnoho velmi vzdělaných lidí, kteří volili protikandidáta současného prezidenta republiky. Nebyli to žádní hlupáci, burani. Zním X lidí, kteří volili Karla Schwarzenberga o jejich inteligenci by se dalo pochybovat. Nerozlišoval bych to...

MS: *Pouze jsem myslel, že šlechtic je vázán péčí o rodový majetek, je většinou prost prospěchářského jednání, může politickou scénu ozvláštnit, stanovuje jisté příčky směřování národa, jehož je součástí.*

JP: V tom s vámi souhlasím. Na to se nedá říci nic než ano.

... Slovo, kultura, kniha...

MS: *Dovolil bych si otevřít ještě téma, které se týká vaší profese tedy nakladatelské. Nejprve bych však položil obecnou otázku, která je s tím bytostně spjata. Jedná se o význam slov. Knihy jsou bez nich těžko představitelné, možná pokud bychom vše redukovali na komiks.*

JP: Ale i v komiksu je sem tam slovo.

MS: *Jak vnímáte tuto entitu v našem sociálním prostoru? Před rokem 1989 za správně užití slovo člověk trpěl, byl popotahován, jelikož slovo neslo důležitý náboj, rozpohybovalo sociální procesy. Mnozí z nás trpěli. Nový porevoluční prezident málem přišel o život. Jak uvažujete o slově v kontextu historické skutečnosti?*

JP: Slovo je tím, co nás identifikuje jako civilizaci, jako lidi. Slovo je nejmocnější zbraň, ale slovo je též plevel. Ostatně slovy se má šetřit, což málokdo i v politice chápe. Spousta věcí se dá pregnantně vyjádřit jednou větou, dokonce jedním slovem. Není nutné k tomu psát tisícistránkové rozklady.

Slovo je v tomto ohledu úžasná věc. Zase na druhou stranu nemyslím si, že kniha - a nyní dám příklad - že by například vydání Mein Kampfu nebo Leninova Státu a revoluce někoho mohlo ovlivnit.

MS: *Možná by mohlo přispět k radikalizaci některých společenských skupin.*

JP: Pokud někdo chce číst Mein Kampf, ať jej čte. Jedná se o jeho osobní věc. Jestli na základě četby spáchá nějaký trestný čin, ať je za něj potrestán.

MS: *... a pokud možno rychle!*

JP: Ano.

MS: *Jednání některých lidí v duchu slov je vůči slovům samotným schizmatické, jelikož činy je popírají.*

JP: Když lidé jednají kriminálně na základě jakéhokoliv textu, většinou text nečetli přímo. Znají jej přes nějakého mluvčího, a to pak vede k různému jednání.

MS: *Jen se zeptejme, kolik lidí důkladně četlo Marxův Kapitál. Přesto lidé hovoří o komunismu, ale mezi zdrojem myšlenek a jejich aplikací je rozdíl.*

JP: Je a vždy bude.

... Kultura...

MS: *Slovo je kulturotvorné. Jak nad touto oblastí lidské činnosti uvažujete? Byla podle vás před rokem 1989 služkou režimu, nebo se může hovořit o prostoru, kde lidé existovali.*

JP: Kultura nikdy není a nikdy nebyla monolitem. Existovala oficiální kultura a vedle ní existovala šedá kultura. Lidé, kteří směli, ale nebyli nějak vyzdvihováni. Mimo tyto proudy zde byla i undergroundová kultura, a to v různých podobách. Jedná se o katolický samizdat, skupina kolem Plastic People of the Universe, lidé kolem Revolver Revue. Nyní budu jmenovat pouze příklady a ať se nikdo neurazí. Kultura je pro někoho Michal David pro někoho Sebastian Bach. Pro lidi má obojí kultura stejný význam, jelikož je pozvedá. I před rokem 1989 mě kultura pozvedávala.

MS: *Režisér Jiří Svoboda tvrdí, že před rokem 1989 mohl točit filmy. Existence v kapitalismu je pro mě obtížná, protože člověk musí shánět peníze, a tak se může cítit jako rukojmí systému.*

JP: Jiný režisér by mu na to odvětil: Miloš Forman odešel do Ameriky.

MS: *Ano, je lepší být tygrem v džungli než tygrem v zoo...*

JP: Cítil se podobně skřípnut, ale po roce 1989 může točit, co žádá, nebo natočí film jednou za pět let, ale natočí jej v umělecké svobodě.

... Mnohost jako znak kultury po roce 1989...

MS: *Jak se podle vás proměnila kultura po roce 1989? Zásadní je asi mnohost.*

JP: Rozhodně se rozkošatěla. Každý ať si vybere tu větvíčku z výhonků, která je mu příjemná. Možná si řada lidí po roce 1989 myslela, že všichni budou poslouchat undergroundové kapely, všichni budou poslouchat Vládu Mišíka, všichni budou číst hodnotnou literaturu. Není tomu tak.

MS: *Češi byli považováni za kulturní národ.*

JP: Představa o kulturním národě byl mýtus, i když jsme stáli ve čtvrtěk frontu na knihy. Můžeme v tom vidět malý odboj, malý protest si stoupnout do fronty a čekat na knihu Bohumila Hrabala.

MS: *Nemůžeme náhodou říci, že právě díky cenzuře minulého režimu se k nám dostalo to nekvalitnější?*

... Kniha...

JP: Je tomu tak. Pokud autor směl vůbec vyjít. Mohu uvést případ Williama Styrona a Sophyinu volbu. V osmdesátých letech vyšlo nejkratší. To stejné je u Umberta Eca Ve jméno růže. Uvádím tam spojení, „ale“ pokud autor tam mohl vyjít. Kniha často vyšla na tehdejší dobu v minimálním nákladu, avšak byla prakticky nedostupná.

MS: *Dobrá, když jste zmínil knihu, zabývejme se jí. (8:45) Jáci čtenáři byli podle vás v Československu před rokem 1989? Lze říci, že knihy byly nedostatkovým zbožím.*

JP: Ty byly uměle nedostatkovým zbožím. Nakladatelé dostávali přiděl papíru. Bylo cenzurováno, co mohou vydat, v jakém nákladu to mohou vydat. Každá prodejna národního podniku Kniha dostala určitý počet výtisků, na které se ve slavný čtvrtěk stála před knihkupectvím fronta.

MS: *Vše bylo naplánované.*

JP: Vše bylo rozdané. Velkou oázou svobody byly antikvariáty, kde se dalo sehnat leccos, zvláště když jste tam měl známého. Zde ale fungovala šedá ekonomika.

MS: *Kniha jako podpultové zboží stejně jako kvalitní porce masa.*

JP: Knižní trh byl naprosto deformovaný. Nejednalo se o trh. Byla to výdejna vydaných publikací. I distribuce koncovým čtenářům bylo plánované. Rozhodnutí, co budu číst, víceméně záviselo na vrchnosti na nařízení shora.

... Po roce 1989...

MS: *Mohl jsem se setkat s postojem Olgy Hostovské, která říká, že knižní trh po roce 1989 zaznamenal otřes. Ona jej vnímá jako tragedii. Spousta projektů podle ní „spadla“ pod stůl.*

JP: Nejedná se o tragedii, ale spíše o návrat k normálu. Kolik lidí si koupí básnickou sbírku? Jsou to stovky a ne tisíce. Tak tomu je i jinde.

MS: *Knihy zde vycházely v mnohatisícových nákladech ve srovnání s tím, co je dnešní praxí.*

JP: Bylo to však umělé. Knihy něco suplovaly, a to volný čas, cestování, práci. Lidé dnes mají skutečně co dělat. Knihy byly jakousi falešnou seberealizací, sice se kupovaly, ale možná se ani nečetly. Byly přirozenou dekorací interiéru, byly chlubením daného člověka, že si vystál knihu od Hrabala. To je asi na hlubší sociologický výzkum.

MS: Máme zkušenosti s Ottovým slovníkem naučným. Ten též měl a možná i u někoho má podobnou funkci. Naopak Martin Vopěnka, majitel nakladatelského domu Práh, říká o čase po roce 1989: „Ano, bylo to období, kdy se zakázaní autoři začali vydávat, a mohlo dojít ke kýžené saturaci trhu.“

JP: U některých autorů jsme zjistili, proč jsou tito autoři zakázaní. Někdy zákaz byl pouze politický nebo osobní. Nechci se někoho dotknout, ale ne každý „zakázaný autor“ byl kvalitní literaturou. Ne vše, co bylo napsáno v šedesátých nebo v padesátých letech, bylo v devadesátých letech čitelné.

MS: Zmínil jste Umberta Eca. Ten díky pečlivé práci překladatelů a editorů vyšel prakticky celý.

JP: Souhlasím s vámi.

MS: Toto je příkladem, že kvalitní věc dokáže obstát.

JP: Narazil jste na Eca. Troufnu si říci, že v jeho příkladě některé romány napsané po Jménu růže jsou výrazně slabší než Jméno růže, přesto se prodávají, neboť lidé si kupují jméno, nikoliv obsah.

MS: Nemyslím pouze romány. Jméno růže bylo i natočeno pro rozhlas. Chtěl jsem též poukázat na jeho filosofické a estetické studie, které si čeští čtenáři mohli přečíst v slušných překladech.

JP: Kolik z těch lidí, co si je koupí, že je napsal Umberto Eco, si jej též přečte. Tažme se na toto? Například jsem před dvěma lety vydal velmi slavnou a důležitou knihu Osvalda Spenglera Zánik Západu.

MS: Osmisetstránková kniha...

JP: Je to velmi těžké čtení, jehož jsme prodali neuvěřitelné množství. Tážu se, kolik lidí, kteří si jej koupili, si jej přečetlo? Na druhou stranu musím říci, že je dobré, že si jej koupili, dobré pro knižní trh.

MS: Jeden čtenář si jej přečetl jistě. Myslím na autora doslovu. Byl jím Martin C. Putna.

JP: Ten jistě. On jej však četl v německém originále.

... Skok před rok 1989...

MS: Řekl byste, že stejné otázky si kladli lidé před rokem 1989, když knižní produkce, co se titulů týče, byla menší, nebo to vašim předchůdcům bylo jedno?

JP: Vše bylo naplánováno od papíru k finálnímu výrobku.

MS: Ano, ale soudíte, že si vaši předchůdci kladli otázky, koho tím ovlivní?

JP: Obávám se, že kromě čestných výjimek, jako byl Jan Řezáč, dlouholetý redaktor Odeonu, se nakladatelští redaktoři nezabývali tím, kolik lidí ovlivní vydání například básnických spisů Jana Pilaře, Tyto úvahy si nedovedu představit. Samo nakladatelství Odeon je výjimka.

MS: Když si kladete tuto otázku, nejedná se pouze o „má dát, dal“?

JP: Pořád je a musí být. Nedá se nic dělat.

MS: Ano, žijeme v jistém ekonomickém rámci.

JP: Přesně tak.

... Otázka čtenosti...

MS: *Dobrá, pokročíme dále. Podle zjištění literárního vědce Jiřího Trávnička si každý Čech přečte alespoň jednu knihu za rok.*

JP: Tento údaj je zprůměrován. Jsou lidé, kteří nepřečtou za rok žádnou knihu, ale jsou ti, kteří jich přečtou padesát. Prakticky jednu týdně. Věřím, že jsou lidé, kteří knihu k životu vůbec nepotřebují. Nezazlívám jim to. Je to jejich rozhodnutí.

MS: *Jak se jako nakladatel k této skupině lidí stavíte?*

JP: Nijak! Je to jejich rozhodnutí. Já například nechodím na sportovní utkání. Každý má v tomto světě volbu, co dělá ve svém volném čase.

MS: *Dobrá kniha posiluje kritické myšlení a posiluje demokrata v člověku.*

JP: Ne každý potřebuje kritické myšlení.

... Trh s knihami...

MS: *Nyní bych přešel od knihy k trhu. Když se podíváte zpět na více jak dvacetiletí, jak hodnotíte vytvoření knižního trhu? I v něm podnikatelé hledali štěstí.*

JP: Jestliže se podíváme na změny knižního trhu od roku 1990 do současnosti, prodělal obdobný vývoj jako v jiných trzích. Z počátečního chaosu, kdy spousta lidí měla dojem - a do roku 1993 poměrně oprávněný - že se v něm dá vydělat hodně peněz, nezaplátily se faktury, trh postupně vykrystalizoval. Hráči, kteří nechtěli hrát poctivou hru, z něj odešli, zmizeli v propadlišti dějin. Dnes knižní trh funguje jako v jakékoliv jiné zemi. To znamená, že je na trhu několik velkých hráčů, a to jak v distribucích, tak nakladatelstvích. Ty jsou děleny podle obsahu. Každý nevydává, co jej zrovna napadne. Ediční plány vydavatelství mají konečně nějaký smysl, nějakou kostru. Můžeme říci, že vývoj knižního trhu kopíruje vývoj společnosti.

MS: *V dobrém slova smyslu.*

JP: Přesně.

MS: *Co vaše nakladatelství Academia? Má přibližně ke čtyřiceti edičním řadám.*

JP: V každém případě Academia je nakladatelství, které vzniklo za účelem zpřístupnění práce lidí z Akademie věd ČR, pracovníků jednotlivých vědeckých pracovišť, což činí. Kromě toho vydává také práce vědců mimo akademii,

MS: *... ale i beletrii autorů jako je Ivan Klíma, Ivan Kraus, Pavel Kohout.*

JP: Tu velmi málo a časem od ní ustoupíme úplně kromě nějakých výjimek. Zkrátka popularizace vědecké práce je naší náplní. Na vydávání knih nám vydělávají především naše knihkupectví. Kdyby nebylo knihkupectví, musely by být všechny knihy dotované, jelikož na vědecké knize se v Čechách vydělat nedá.

MS: *Když vaše postavení srovnáte s nakladatelstvím Springer?*

JP: To však je zcela nesrovnatelné. Jsou zde úplně jiné zvyklosti, co se týče distribuce, co se týče odměňování autorů, jiné zvyklosti, co se týče výpravy knih. Trhy fungují z ekonomického hlediska podobně, ale obsah trhu je nesrovnatelný s německým knižním trhem. Například marže jsou jiné.

MS: *Můžeme říci, chudák nakladatel, který musí prodejnímu řetězci nechat 40 procent ve formě rabatu,*

JP: ... někdy až padesát procent.

MS: *Není to náhodou struktura v neprospěch vydávání knih?*

JP: Samozřejmě, že ano.

MS: *Mezičlánek spotřebuje mnoho. Peníze jste mohli využít jinak.*

JP: Na počátku jako nakladatel investuji obrovské prostředky do autora, do vydání knih, do tisku, případně do překladatele a velmi pomalu se mi ta částka vrací, pokud se mi vůbec vrátí. Takový je úděl nakladatele. Neberte to jako stížnost, jelikož jsem si tento úděl sám vybral.

MS: *Ve srovnání s vyspělým Německem je to jiné.*

JP: Tam firmy fungují mnohá desetiletí. Některé dokonce mnohá staletí jako například Elsevier. Nelze proto srovnávat, jelikož tamní způsob financování vydávání německé literatury je úplně jiný než u nás.

MS: *Mohli bychom říci, že ten tamní prospívá. Jde přece o to, aby systém, v němž vystupuje spisovatel, nakladatel, distributor, čtenář, prospíval. Když bude jedna část vydělávat, půjde to na úkor druhé.*

JP: U nás především vydávání vědecké literatury je službou veřejnosti. Ano, nemohu někomu dlužit, ale výdělek je na druhém místě. Prvotní je zpřístupnit dílo veřejnosti.

... Stát a knižní trh...

MS: *Dobrá, rád bych se zeptal, jak vnímáte roli státu? V roce 2012 došlo k velkému zvýšení DPH.*

JP: Je to těžké. Samozřejmě bych uvítal nižší DPH na knihy.

MS: *Ve Velké Británii je nulová sazba a mnoho knihkupců a nakladatelů tuto skutečnost při protestech proti zvyšování DPH akcentovalo.*

JP: Pokud se sníží, asi to nepovede ke snížení ceny pro koncového spotřebitele. Na druhou stranu, kdo rozliší, která kniha je kulturním statkem a která je obyčejným zbožím? Bude to ctihodná stopadesáticenná komise? Pokud je stejné DPH na CD, na které je nahrána country nebo vážná hudba, nemělo by to být stejné i u knihy?

MS: *Museli bychom definovat,*

JP: ... proč zrovna kniha má takový statut? Kniha je skvělá věc, ale devadesát procent knižní produkce je čtivo. Proč má mít čtivo stejnou výhodu proti jinému zboží?

MS: Jsou lidé, kteří řeknou, abychom se inspirovali Británií nebo v jiných zemích, kde to funguje.

JP: Tamní společnost je založena na jiných základech. Mně se líbí přístup severských zemí, kde praktikují podporu národní literatury. Knihovny automaticky nakupují množství svazků, pokud nakladatel vydá domácího autora, že se mu touto formou vydání zaplatí.

MS: Bohužel u nás toto...

JP: ... nefunguje, protože knihovny nemají peníze.

MS: Co podle vás by pomohlo k lepšímu fungování?

JP: Pouze čas. Snížení DPH knižní trh krátkodobě oživí, ale není to systémové opatření. Možná také za 10 let žádné knihy vycházet nebudou a...

MS: ... a vše bude v elektronické podobě, byť zatím to tak nevypadá.

... Omyl...

MS: Nyní bych přešel na obecnou rovinu. Co vnímáte jako omyl v rámci transformačního procesu? Zmínil jste nešťastný právní rámec.

JP: Nejedná se o omyl, spíše o počáteční chybu. Můžeme zmínit kupónovou privatizaci? Možná, že ano.

MS: Jak vnímáte budoucnost této země? Jsme ve středu Evropy, jsme součástí Evropské unie. Stali jsme se přirozeně součástí globalizovaného světa.

JP: Dokud budou struktury držet a fungovat, jsme jeho přirozenou součástí. Jak jsem říkal, tato civilizace může během čtrnácti dnů vypadat jinak než jak vypadá dosud. Obávám se, že na to nejsme nikdo připraveni. Budoucnost se dá těžko předvídat. Hovořil jste o strukturách. Dokud jednotlivé struktury existují, doufám, že budeme jejich součástí. Až nebudou, bude nám to jedno,

MS: ... poněvadž nebudeme. Když jsem hovořil se sociologem Petrem Matějů, konstatoval, že když Češi dobře nezareagují, staneme se skanzenem, kam budou jezdit cizinci a dívat se na naši zem jako exotickou krajinu. Víme, jaký je neuspokojivý vývoj v rámci hospodářství i v rámci veřejného prostoru.

JP: Může se to stát, ale myslím si, že to není úplně pravděpodobné. Spíše se dívám za horizont s obavou kolapsu civilizace, o lokální války zdrojů vody. Právě toto nás může potkat.

MS: Zatím se nám žije dobře...

JP: ... a žije se nám tak dobře, jako se nám dobře nežilo.

MS: Můžeme se dotknout expanze Afriky, slušně má našlápnut islámský svět. My si žijeme v klidném světě uspání v prosperitě.

JP: Pořád se všichni domníváme, že se nic nezmění. Co když ano?

MS: Nesmíme zapomenout na skutečnost, že zásadní změny ve společnosti převážně, když je společnost poslána na kolena,

JP: ... což se může stát velmi rychle.

MS: Měli bychom usilovat o to, aby věci měly pozitivní evoluční výstup.

JP: Kdo nám jej zajistí?

MS: Snad aktivní občané i Pán Bůh. Děkuji vám.

JP: Rádo se stalo.

Dialog o transformaci s Helenou Kanyar Becker^{5,6}

MS: Rád bych se zeptal, co pro vás znamená rok 1989? Jaké naděje jste do něj vkládala a jak se naplnily ...

HKB: V roce 1989 jsem byla koncem září a začátkem října s dvaceti pěti účastníky literárně-historické studijní cesty v Praze. Bydleli jsme v hotelu Evropa, kde se pohybovalo několik tajných policistů, kteří dohlíželi na občany z Východního Německa. Celá Praha byla zablokovaná Trabanty a Wartburgy. Protože jsem jezdila každé ráno s jednou nemocnou paní na Karlovo náměstí do polikliniky pro cizince, vypravovali mi taxikáři poslední novinky. Všichni jsme věděli, že se v západoněmeckém vyslanectví skrývají uprchlíci z NDR. Bylo to napínavé, ale politický obrat v ČSSR jsem nečekala. Když 17. listopadu došlo k masakru na Národní třídě, byla jsem z toho zoufalá, protože jsem mohla pouze bezmocně přihlížet. Pak šlo vše velice rychle. Zpravodajství ve švýcarských médiích bylo sice obšírné, ale do Prahy jsem mohla přijet až na prezidentskou volbu.

MS: To bylo 29. prosince 1989.

HKB: Ano, byl to neobyčejně dojemný akt. Dějinným paradoxem ovšem bylo, že volbu prezidenta provedl komunistický parlament. Poslanci starého režimu Havla zvolili ve Vladislavském sále, z kterého přešel do Kostela všech svatých, kde složil slavnostní slib. Byl to symbolický moment, poprvé od roku 1948 proběhla v Praze svobodná prezidentská volba a Havel byl bezpartijní intelektuál.

MS: To byla zvláštní volba.

⁵ Helena Kanyar Becker, *1943, vystudovala bohemistiku, historii a literární vědu na FFUK v Praze a pracovala jako novinářka. V srpnu 1969 emigrovala do Švýcarska, v Curychu absolvovala studium slavistiky, východoevropských dějin a historie umění, během studia zastávala místo vědecké asistentky. Po složení doktorátu se stala vědeckou pracovnící univerzity v Basileji a referentkou Univerzitní knihovny (1978-2008). Její badatelská činnost je zaměřená na výzkum sociokulturních menšin, cizineckou politiku a humanitní švýcarskou tradici. Za své odborné a novinářské publikace, výstavy, doprovázené univerzitními přednáškovými cykly a za „stavění mostů mezi Západem a Východem“ získala mj. prestižní vědeckou cenu města Basileje 2010.

⁶ Dialog byl natočen ve čtvrtek 18. 4. 2013 v dopoledních hodinách v prostorách Knihovny Filozofického ústavu AV ČR, Jilská 1, Praha 1, Staré Město

HKB: Neočekávaná. Ačkoliv v létě 1989 mi přátelé vyprávěli, že když se Havel někde objeví, lidé volají: „Ty jsi náš prezident“. Tyto spontánní reakce mě překvapily, ačkoliv jsem o disidentském hnutí byla informovaná ze západních médií a emigrantských pramenů. Před volbami byla Praha plná plakátů s textem „Havel na Hrad ...“ a před budovou, kde sídlilo Občanské fórum, jsme skandovali jeho jméno, dokud nevyšel na balkon. Panovala neuvěřitelně euforická nálada. Nadšení, že konečně máme svobodu, bylo hmatatelné.

... Intelektuálové a ne politici ...

MS: *Havel záruka svobodných voleb ...*

HKB: Naděje a nadšení naneštěstí velmi brzy vyprchaly, protože intelektuálové a disidenti, kteří převzali moc v této zemi, nebyli bohužel zkušení politikové\

MS: *Byli to intelektuálové, filozofové.*

HKB: Ať už byli či nebyli filozofy, o politické práci nevěděli skoro nic. Měli ideály o demokracii a občanské společnosti, kterou chtěli uskutečnit, ale v praxi zklamali. Vystřídali je neolibérálové pod vedením Václava Klause, kteří provedli transformaci. Pod jejich křídly rozpoutala média v létě a na podzim 1992 kampaň proti protagonistům z roku 1968. Bývalí hrdinové Pražského jara byli osočováni, že zavinili sovětskou okupaci a normalizaci, že byli komunisté, i když reformní. Když jsem na podzim 1992 napsala rozhovory s českými a slovenskými intelektuály o připravovaném rozdělení Československa, dostala jsem se do potíží. V redakci Basler Zeitung nechtěli uvěřit tvrzení profesora Eduarda Goldstückera, který byl 1968 předsedou Svazu spisovatelů a po Sametové revoluci se vrátil nazpět z Anglie, o nové vnitřní emigraci, kterou se bránil proti útokům. Naštěstí vyšla v Neue Zürcher Zeitung zpráva o mediální kampani v ČSFR a můj článek šel do tisku.

... Naděje a rozčarování ...

MS: *Se změnami, které v roce 1989 proběhly, si lidé spojili naděje, po kterých následovalo rozčarování.*

HKB: Rozčarování následovalo hlavně ze změn ekonomických struktur. V hlavách mnoha občanů se od roku 1948 usídlila socialistická pracovní morálka. Představovali si, že s navykým pracovním tempem dosáhnou kapitalistických vymožeností a s politickými změnami se automaticky dostaví blahobyt. Ještě dnes občas slyším: „V pátek těžko někoho najdete a odpoledne už vůbec ne“. Dříve se často odjíždělo na chalupy už ve čtvrtek večer a nikdo se nad tím nepozastavoval. Vládla takzvaná pohodička.

MS: *Ano, někteří z nás měli snahu socialisticky pracovat a kapitalisticky žít.*

HKB: Mladá generace, která vyrůstala po roce 1989, má naštěstí už jiné představy.

... Jiný průběh změn ...

MS: *Rád bych se zeptal, zda si myslíte, že zlom, který nastal v roce 1989, se dal očekávat, když z Moskvy přicházel „jiný vítr“, spojený s volbou Michaila Gorbačova.*

HKB: Glasnosť a Perestrojka přinesly převratné změny především v bývalém Sovětském Svazu, v satelitních státech se náhlý zvrat očekávat nedal. Hrsky disidentů tvořily malá procenta,

v některých zemích, jako v Bulharsku nebo v Rumunsku, tvrdý režim jejich existenci vůbec nepřipustil. V každém socialistickém státě probíhal zlomový rok 1989 jinak. V Polsku došlo k zvratu totality na jaře a v létě, Berlínská zeď padla 9. listopadu a o den později odstoupil bulharský prezident Todor Živkov. V Praze chtěli studenti 17. listopadu připomenout 50. výročí zavření českých vysokých škol a uctít památku medika Jana Opletala a studentů, zastřelených a odvezených do nacistických koncentračních táborů. Symbolický pochod z Albertova skončil brutálním zásahem takzvaných „červených baretů“ na Národní třídě. Následovalo založení Občanského fóra, studentská a generální stávka, a především masové demonstrace, které zpečetily konec totalitního režimu, jehož reprezentanti rezignovali po urputných vyjednáváních teprve v prosinci.

... Komunismus a minulý režim ...

MS: *Rád bych přešel ještě před rok 1989. Jak vnímáte význam komunistické ideologie? Občas užíváte slovo socialismus. Tato fáze společenského vývoje měla být nahrazena finální fází komunismu. Jak se díváte na usilování o tvorbu lepší společnosti, byl komunismus „cestou do záhuby“? Léta před rokem 1989 to potvrdila.*

HKB: Do záhuby šel reálný socialismus již dávno předtím. Idea komunismu je velice stará. Volnost, rovnost, bratrství patřily k premisám nejen Velké francouzské revoluce. Již naši husité si představovali, že budou žít v rovnostářské, bratrské společnosti. V Táboře házeli zpočátku peníze, šaty a celé osobní vlastnictví, do velkých kádí. Z ideálních představ zůstalo pouze oslovení „bratře“ a „sestro“, velmi brzy nastoupila nová společenská hierarchie. Idea beztřídní společnosti se objevovala v celém dějinném vývoji. Když Karel Marx a Bedřich Engels v roce 1848 vydali Komunistický manifest, definovali ideální, spravedlivou společnost, bez vykořisťování. Modifikace socialistických teorií se objevovaly až do konce devatenáctého století a do počátku první světové války, kdy se socialističtí předáci proměnili v nacionalisty a zapomněli na proletářskou solidaritu. Smutný konec představuje rok 1917, kdy v Rusku bolševický puč ukončil terorem slibný vývoj tzv. buržoazní únorové revoluce. Tragické následky „Velkého října“ zažila tato země v reálném socialismu od roku 1948. O ničení ekonomických, politických, demokratických a kulturních struktur, včetně jejich nositelů - „zbytečných lidí“, „buržoazních elementů“ a jiných „třídních nepřátel“ - bylo napsáno a řečeno více než dost.

... Mírné pozitivum? ...

MS: *Dnešní člověk si to těžko dokáže představit. Domníváte se, že ideologie, která byla hlásána 41 let, neměla alespoň drobné pozitivum.*

HKB: Zajisté, přinesla sociální vymoženosti pro „pracující lid“ a pod heslem „Kdo nejde s námi, jde proti nám“ zúčtovala s protivníky režimu, kteří „skončili na smetišti dějin“. Tyto prvoplánové změny doprovázela morální devastace. Vzpomínám na profesora Karla Kosíka, který byl v redakční radě Literárních novin, kde jsem jako studentka absolvovala praxi. Kosík v té době připravoval druhé vydání Dialektiky konkrétního a vysvětlil mi mimo jiné, že charakter českého národa byl nejdříve zlomený Mnichovskou dohodou, když jsme se museli vzdát bez boje části pohraničních území. Pak následovalo šest strašných let německé okupace, Holocaust, systematická likvidace inteligence a kolaborace. Po okupaci muselo odejít tři a půl milionu českých Němců, což byla podstatná rána nejen ekonomická, ale i morální. Katastrofu dovršila komunistická ideologie, která slibovala lepší svět. Sedlo jí na vějíčku spousty mladých lidí a komunisté vyhráli volby v roce 1946, byli nejsilnější stranou a demokracie do roku 1948 pokulhávala.

MS: *Dá se říci, že lidé režim s touto ideologií zvolili díky tomu, že cítili naději v poválečných časech ...*

HKB: Oni ho nezvolili! 25. února 1948 došlo ke komunistickému puči. Díky výsledkům voleb z roku 1946 se stal předsedou vlády Klement Gottwald, ministrem vnitra komunista Václav Nosek, který infiltroval policejní aparát svými stoupenci, vybudoval silnou StB a inscenoval první procesy s nepohodlnými lidmi. Ve vládě zasedalo 9 komunistických ministrů z 26. Noskovi se podařilo vyvolat vládní krizi a aktivovat Lidové milice. Z Moskvy přiletěla do Prahy posila 400 členů NKVD, doprovázená ministrem zahraničí Valerianem Zorinem. Demokratičtí ministři podcenili nebezpečnou situaci a podali demisi, kterou prezident Beneš pod Gottwaldovým vlivem přijal. Noskovi lidé se postarali o zatýkání protivníků. „Vítězný únor byl dobře zorganizovaný puč, jeho tragické následky jsou notoricky známé.

... Jistoty ...

MS: *Myslíte si, že je obtížné hledat pozitivum ... Mnozí z nás si minulý režim spojí s „jistotami.“*

HKB: Ekonomické jistoty byly zaručené pro všechny občany, kteří se nebouřili, takzvaně konstruktivně pracovali, byť po socialisticku, nepodepisovali žádné protesty, nepsali prezidentu Husákovi, na všech schůzích hlasovali jednohlasně, ani se nedokázali zdržet hlasování, aby se jejich děti dostaly na gymnázia a vysoké školy. Chovali se oportunisticky, protože jim podle jejich mínění nic jiného nezbyvalo. Politické procesy a disciplinární řízení byly samozřejmě odstrašujícími příklady. Sověti fungovali jako poradci, nejdříve NKVD, později KGB. Naše StB nezůstala v ničem pozadu. Z tohoto pohledu to byla hrozná doba. Dobře si na ni vzpomínám z dětské perspektivy. Naučili jsme se žít dvojím životem a věděli, že nesmíme říkat veřejně, o čem se doma mluví a co si naši rodiče skutečně myslí.

MS: *Rozhodně to neslo známky ponížení.*

HKB: Bylo to zastrašující. Strategii zastrašování během německé okupace obnovili komunisté. Dokonce používali stejného instrumentaria. Plakáty jako „Nepřítel naslouchá“ nebo „Zachvátí-li tě, zahyneš“ byly oblíbenou propagandou za obou totalitních režimů, pouze symboly nepřátel se změnily. Bolševické strašidlo se přetransformovalo v krvavého psa Tita.

MS: *Přišel rok 1968 a s ním i nejisté jistoty ...*

HKB: Od roku 1962 se liberalizovalo, protože hospodářství se dostávalo do stále katastrofálnějšího stavu a muselo se modernizovat. Všechny reformy, za kterými stál Ota Šik a jeho spolupracovníci z Ekonomického ústavu, byly diskutovány na takzvané bázi, proti vůli konzervativních funkcionářů. Opatrný Antonín Novotný důvěřoval Otovi Šikovi, protože se znali z koncentračního tábora Mauthausen, kde byl Šik internován od roku 1940 až do osvobození americkou armádou 5.května 1945.

MS: *Myslíte, že režim, který zde byl před rokem 1989, bylo možné reformovat, demokratizovat? Ekonomové na to pohlížejí jako na iluzi.*

HKB: Šikova takzvaná „třetí cesta,“ kterou propagoval a přednášel o ní i na univerzitě v St. Gallenu, by byla bývala realizovatelná, kdyby se skutečně tehdy uvedla v život. Tato šance v roce 1968 tady teoreticky byla. Prakticky byla však neproveditelná, protože sevření kleští socialistických zemí okolo

ČSSR bylo neprodyšné. Když se u nás demokratizovalo, brousil si na nás zuby nejen Leonid Brežněv, ale i tak zvaný Kozí duch, Walter Ulbricht, jeho nejlepším žákem. Věrolomní socialističtí „bratři“ vyzývali naše politické představitele ke schůzkám, kde jim chtěli napravit hlavu, aby opustili domněle kontrarevoluční cestu. Alexander Dubček byl velmi slušný člověk, ale bohužel žádný dobrý politik, protože potlačoval ve svém vědomí reálné nebezpečí a odmítal si uvědomit, že se řítíme do zkázy.

MS: *Lidé ho měli rádi ...*

HKB: My jsme ho skutečně milovali a ctili, protože to byl jeden z mála pořádných lidí v politické reprezentaci. Dubček byl 5. ledna zvolen jako nepopsaný list. Za ním následovali další noví politici, ke kterým jsme chovali důvěru. Vše vypadalo na povrchu dobře, z obklíčení socialistickými zeměmi, jejichž vedení se snažilo zabránit nákaze socialismu s lidskou tváří, nebylo však úniku.

... Ideologie ...

MS: *Hovořili jsme o komunistické ideologii minulého režimu. Jak nahlížíte na ideologii jako takovou? Musí člověk mít kompas, jenž mu říká ...*

HKB: Člověk nemusí mít žádný ideologický kompas. V demokracii se řídí občané kompasem slušnosti a spravedlnosti. Ve Švýcarsku, kde žiji od 25. října 1969, mi trochu trvalo, než jsem pochopila, co je demokracie a skutečná svoboda.

MS: *To znamená, že nemusí být člověk stoupencem ideologie.*

HKB: Ideologie, která je totalitní, jako v socialismu anebo fašismu, ať je hnědá, černá nebo rudá, je vždy antidemokratická a omezuje společenskou a individuální svobodu.

... Emigrace ...

MS: *Protože ideologie šla proti lidem, rozhodla jste se emigrovat.*

HKB: Rozhodla jsem se z pošetilých důvodů. Mnoho lidí následovalo do Švýcarska své partnery. Dostávala jsem rok dopisy, abych přijela. Když jsem se konečně odhodlala, zjistila jsem, že rok emigrace může člověka změnit a důvod mého příjezdu se vytratil. Byla jsem nešťastná a trvalo několik let, než jsem pochopila, že jsem vytáhla lepší kartu. Musela jsem znovu začít studovat, protože můj diplom z Karlovy Univerzity byl neplatný. Pouze Německo a Rakousko uznávají tyto diplomy, vždyť UK byla nejstarší středoevropskou univerzitou, založenou roku 1348. Pracovala jsem s Italkami a Španělkami u běžícího pásu v letecké společnosti Swissair. Přitom jsem se učila německy a připravovala se na jazykové zkoušky na univerzitě. Začala jsem na jaře 1970 znovu, od proseminářů.

MS: *Můžeme to říci asi takto. Vybrala jste si mezi dvěma zly. Když zůstanete v Čechách, budete nucena snášet ideologii, nebo ve Švýcarsku budete muset začít znovu, ale budete svobodná.*

HKB: Když se člověku nevede dobře, svobodu nevnímá. Podetnuté kořeny, ztráta domova a nulová perspektiva k návratu produkují stesk, který naštěstí za pár let přejde.

MS: *Nečekala jste, že se do Československa vrátíte.*

HKB: Ne, vůbec jsem to nečekala. Bylo to největší překvapení, že jsem se sem mohla vrátit.

... Emigrace a krajané ...

MS: *Při této příležitosti bych se zeptal, jak někdo, kdo emigruje, udržuje kontakty se svými krajany? Do Švýcarska odešlo mnoho lidí, sama jste zmínila Otu Šíka.*

HKB: Švýcarsko přijalo 13 000 uprchlíků z Československa, často odešly celé rodiny a komunity. Nejdůležitější pro mne byl kontakt s domovem. Vedla jsem rozsáhlou korespondenci a odbírala všechny emigrantské knihy a časopisy, celé ediční plány.

MS: *To znamená 68 Publishers, Index ...*

HKB: Samozřejmě. Knihy z 68 Publishers od Zdeny a Josefa Škvoreckých z Toronta, z Indexu, který vydával Adolf Müller v Mnichově. Daniel Stož tam vedl nakladatelství poezie Obrys. V Anglii vycházely Rozmluvy, v Itálii Pelikánovy listy, v Paříži legendární Svědectví Pavla Tigrida. V Curychu se etablovaly Konfrontace a Polygon. Protože jsem v Curychu studovala v hlavním oboru slavistiku a dostala na základě pražského studia po prvním semestru poloviční asistentské místo, měla jsem možnost knihy objednávat i pro slovanský seminář. Samozřejmě jsem se s krajany stýkala, ale nejsem žádná krajanská aktivistka. Ti, kteří ve Švýcarsku studovali, jsou integrovaní. Také jsem se musela integrovat, přestrukturovat své myšlení však neznamená vzdát se vlastní identity. Do krajanských spolků nechodím, pouze výjimečně na kvalitní koncert, zajímavý film nebo přednášky hostů v Prahy a z Brna. Příspěvky platím ze solidárních důvodů. Vyhýbám se společenstvím, která si při 30° C pečou husy, zapíjejí je plzeňským pivem a posléze hlaholí vlastenecké zpěvy, dojde i na ruské písně. Jsem na jiné straně barikády, mám dvě duše, jak psal Goethe. Jednu švýcarskou, která slyší na jméno Kanyar a jednu českou, jménem Beckerová.

MS: *Ptal jsem se, protože někteří Češi svou identitu chtějí rychle zapomenout. Snaží se být součástí národa, který mu poskytl možnost žít svobodně.*

HKB: Člověk si musí zachovat svou vnitřní identitu. Po letech ve Švýcarsku mám i švýcarskou identitu, ale české kořeny nehodlám vymazat. Jsem samozřejmě jiná, než kdybych se narodila v Basileji, kde se cítím doma. Ale jsem doma i v Praze. Jako historička zpracovávám sociální a politická témata švýcarských dějin 20. století. Protože pocházím zvenčí, nemám zábrany tahat zapomenuté kostlivce ze skříní a vybírám si kritická témata, jako jsou uprchlíci, Židé, Sintí, Romové a svěťtí. Moje empatie k těmto menšinám, které nemají stejná práva jako majorita, je logická.

... Vznik Charty 77 ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak jste ze Švýcarska vímala vznik Charty 77.*

HKB: Samozřejmě, že jsem Chartu 77 sledovala od jejího vzniku. Byl to statečný, idealistický signál demokracie, kontrastující s prolhanou fasádou oficiální normalizace. Moji přátelé Chartu podepsali mezi prvními a museli nést konsekvence. Nadaci Charty profesora Janoucha jsem také podporovala. Jiří Pelikán ve svých Listech pravidelně referoval o represích režimu a činnosti signatářů. Podstatnou informační roli sehráli Vilém a Helena Prečanovi, kteří rozesílali zprávy ze svého Dokumentačního střediska v Německu. Vilém Prečan uveřejňoval také erudované analýzy. Měla jsem štěstí se s profesorem Prečanem v zimě 2008 v Praze seznámit, umožnil mi spojení s pražskými archivy a

muzei, když jsem vyhledávala dokumenty ke třem výstavám o Pražském jaru ve Švýcarsku 1968 – 2008. Poskytl mi přístup do Dokumentačního střediska, které se stalo součástí Národního muzea, a podpořil mě velkoryse literaturou. Také profesor František Janouch mi tenkrát velice pomohl.

MS: *Soudíte, že Charta 77 byla důležitá pro mravní napřímení a pozdější vývoj po roce 1989?*

HKB: Jako morální imperativ sehrála nejen v disentu centrální roli. Destabilizovala i tehdejší politický systém, který reagoval nepřiměřenými sankcemi vůči signatářům. Antichartu podepsali kulturní a vědeckí pracovníci, někteří neradi, jiní z lhostejnosti, aniž by obsah Charty znali. Byl to jeden z paradoxů normalizace. Nejsem žádná idealistka, vím, že se angažovalo proti Husákovu režimu několik set lidí ...

MS: *Bylo to přes tisíc.*

HKB: Díky tomu, že se Charta podepisovala i v roce 1989. Většina národa žila během normalizační doby spokojeně.

MS: *Někdo by řekl ve spánku.*

HKB: Nebyl to žádný spánek. Dnes tak oblíbená paušalizace zapomíná, jaká úžasná kultura u nás vznikla v šedesátých letech, a ta beze zbytku nezmizela. Díky tomu, že nás proslavila nová filmová vlna, studovali na pražské FAMU studenti ze socialistických států až do Sametové revoluce. Alternativní a disidentští umělci pořádali během normalizace koncerty, výstavy a hráli v bytových divadlech. Zakázaní autoři publikovali v ilegálních edicích, opisovaly se nejen knihy, ale i časopisy. Vědci pořádali přednášky a semináře, tajně se studovala teologie. Neoficiální kultura byla kvalifikována jako protistátní činnost, její aktéři byli pronásledováni a odsuzováni do vězení. Na to se také rádo zapomíná a populističtí politikové vychvalují „statečný průměr“, který se neangažoval. Objektem nostalgického srovnávání se „socíkem“ nejsou ovšem kulturní vymoženosti, ale sociální jistoty, které socialistický stát poskytoval. Investoval do sociálního a zdravotního pojištění, a tyto přednosti po roce 1989 zmizely do nenávratna nejen u nás, ale i v jiných postsocialistických zemích.

... Demokracie ...

MS: *Koncem komunistického režimu byla často skloňovaným slovem demokracie. Jak nahlížíte na toto občanské právo? Chtěli jsme ji, dostali jsme ji. Nyní, po více jak dvaceti letech s ní nejsme spokojeni. Co pro vás jako pro exulantku demokracie znamená?*

HKB: Ráda bych jen upřesnila, že exulanti opouštěli svou vlast například po prohrané bitvě na Bílé hoře, jako poslední biskup českobratrské církve, J. A. Komenský. Nikdo jim v tom nebránil a nová katolická nomenklatura se obohatila zkonfiskovanými protestantskými statky. Obohacování na úkor uprchlíků zůstalo stejné. Avšak emigrace ve 20. století vypadala jinak. Jsem emigrantka ve třetí generaci, rodina mého otce pochází ze Sedmihradského Saska, v jedné zemi jsme se narodili a v jiné žijeme. Nemusela jsem dramaticky utíkat přes dráty, přijela jsem legálně vlakem ze Skandinávie, kde mi vystavili vízum pod podmínkou, že se tam nevrátím. Švýcarské občanství jsem zakoupila pro sebe a svého syna před třiceti lety. Tradice přímé demokracie ve Švýcarsku zaručuje svobodu myšlení a rozhodování. Chodíme hlasovat a můžeme spolurozhodovat o zákonech. Můžeme podepisovat politické a sociální iniciativy, které parlament a vláda buď schválí anebo neschválí, v pozitivních případech se o nich hlasuje. Když se mi něco nelíbí, mohu to říci, ale musím počítat s konsekvencemi.

Málem jsem přišla o místo kvůli výstavě o cizincích ve Švýcarsku 1798-1998, kterou jsem instalovala na univerzitě v Basileji. Po roce a čtvrt mě přece jen nepropustili. Byla to moje svobodná volba, vystavit problematický materiál. Nikdo mě za to nezavřel, nebil a ani mi nenadával. Díky demokratické, humanitní tradici, které si ve Švýcarsku nejen vážím, ale věnuji se jí i profesně.

... Potřeby demokracie ...

MS: *Co podle vás potřebuje demokratický řád? Mnohé jste naznačila ...*

HKB: Vedle konsekventní práce, disciplíny a sociálního jednání, pozitivní politické myšlení, toleranci a občansku odvahu.

MS: *Schopnost hovořit, argumentovat, analyzovat.*

HKB: Nejen to, verbální rovina nestačí. Člověk se musí angažovat, nesesedět u televize a rozčilovat se, že ve všech novinách píše to samé. V Čechách existuje celá síť neziskových organizací a společností, ve kterých se může kdokoli sociálně uplatnit, nejen finančními příspěvky, ale i konkrétní pomocí. Úžasně pozitivní byly aktivity mladých lidí před prvními přímými prezidentskými volbami, které bohužel dopadly jinak, než si mladí aktivisté představovali. Bylo by skvělé, kdyby svoji energii investovali i nadále v prospěšné, demokratické akce a nemlčeli ke korupci a pochybnému politikaření a ozvali se proti šmejdům, jak říkal Václav Havel. Trochu idealizmu nikomu neuškodí.

MS: *Demokracie, pokud má být demokracií, musí mít aktivního člověka, ale také otázku transcendentní – otázku ideálů.*

HKB: Ano, ale ideál se musí realizovat. Nesesedět pouze v kavárně, dát si dvojku vína, zapálit cigárko a říkat: „To by bylo, kdyby ...“ Dalším stupněm diskuze je uskutečnění jejích výsledků. Realizace a seberealizace v konkrétní práci, nejen v osobních vztazích a v rodině, ale i ve společenském angažmá. Mladá generace to velmi pravděpodobně ví, těm starším zkazil socialismus prázdnými frázemi o práci jako základu společnosti chuť skutečně pracovat. Občané musí i o svou společnost dbát.

... Občanská společnost a demokracie ...

MS: *Važte si občanské společnosti! Považujte ji za nezbytný prvek demokracie založené na politických stranách.*

HKB: Nejen na politických stranách.

MS: *Uvedl jsem to proto, že bývalý prezident Václav Klaus občanskou společnost považoval za cosi, co jde proti demokracii samé.*

HKB: K tomu bych se ani nechtěla vyjádřit. Takové tvrzení nelze kritizovat, protože je to absolutní nonsens. Občanská společnost je založená nejen na teoretických právech občanů, ale na jejich uplatnění v praxi. Já si svých občanských práv vážím, protože jsem si je musela zasloužit, neměla jsem je od začátku. O mém občanství rozhodovaly dvě komise, nezkoumaly můj kádrový profil, jako v socialistickém zřízení, ale informovaly se o mé každodenní práci, občanské morálce a mých zájmech. Nemusela jsem předvádět žádné divadelní produkce, pouze se normálně chovat, nepodvádět a nekrást.

MS: Soudíte, že problém české demokracie je v tom, že nám „spadla z nebe“? Lidé dostali politickou svobodu, ale nyní neví, jak s ní naložit. Očekávají, že někdo vše za ně zařídí.

... Krok do minulosti ...

HKB: To co říkáte, charakterizuje socialistický způsob myšlení. V socialismu občané neměli skutečná práva, otec stát rozhodoval a rád viděl útěk do soukromí, jakékoliv veřejné angažmá mimo stanovené hranice masových organizací bylo nežádoucí.

MS: Bylo paradoxní, že i za totality museli lidé chodit k volbám, což je jeden z atributů demokracie.

HKB: Bohužel to nebyly žádné svobodné volby ale předem jasná fraška o reálné socialistické totalitě. Vedly se falešné statistiky o jednohlasném hlasování, o tom „jak budujeme“ a „jak předhloníme“, kterým nikdo nevěřil. Byla to „hra na jako“, kterou jsme hráli jako dítě školou povinná.

... Nevážená či nechtěná demokracie ...

MS: Lze se domnívat, že lidé si neváží demokracie. Člověk by se mohl ptát, zda je demokracie pro český národ vůbec vhodná.

HKB: Demokracie je pro náš národ velmi vhodná, existovala zde do Mnichovské dohody v září 1938. První republika měla pouhých 20 let na upevnění demokratických principů, které byly od začátku podryvané nerealistickou ideou jednotného československého národa. Za Rakouska jsme měli výtečnou politickou reprezentaci nejen v T. G. Masarykovi, ale i v jeho předchůdcích, Františkovi Palackém, a Františkovi L. Riegerovi. Oba zastávali vyhraněnou koncepci české státnosti a založili politické strany. Jejich aktivity ve vídeňském parlamentu nebyly pouze konstruktivní a Masaryk dobrých 30 let pracoval na rozbití rakouské monarchie.

MS: ... abychom my Češi a Slováci mohli žít v demokracii.

HKB: Ráda bych se zastavila u Masaryka, který v roce 1915 uprchl z politických důvodů do Švýcarska. Žil tam krátkou dobu, než odešel do Ameriky. K výročí upálení Jana Husa 6. července pronesl dvě vlastenecké řeči k členům českých spolků v Curychu a v Ženevě, ve kterých načrtl perspektivu obnovy naší státnosti. Rakouská vláda oficiálně protestovala a Masaryk Švýcarsko opustil. V roce 1918, když se počátkem prosince vrátil do Prahy, měl propracovaný koncept federálního státu podle švýcarského vzoru. Návrh československé federace představil ministr zahraničních věcí Beneš u Spojených národů. V nově vzniklém státě měli mít stejná práva Češi, Moravané, Slováci a Němci, stejně jako maďarské, polské a rusínské menšiny. K Československé republice patřila podle Versaillských smluv z let 1918-19 i Podkarpatská Ukrajina, kterou na podzim 1938 anektovalo Maďarsko a 1945 Sověti.

MS: Byli jsme státem mnoha menšin.

HKB: A pro ty byla federace nejvhodnější státní formou. Osvědčený koncept bohužel ztroskotal na odporu všech politických stran, které se nechtěly dělit o moc s Němci. Národovecké heslo, 300 let jsme trpěli, už bylo v oběhu. Československo tak prohrálo možnost, stát se demokracií na pevných základech. Po volbách v roce 1935 vystoupila s podobným návrhem sudetoněmecká iredenta, která byla nejsilnější stranou s 1 milionem voličů. Na realizaci federálního systému bylo však už pozdě.

Podruhé definitivně ztroskotala myšlenka československé federace po roce 1989, díky slovenským nacionalistům.

... Dialog, diskuze ...

MS: *Zmínili jste Masaryka, který říkal, že demokracie je diskuze. Jak vnímáte dialog v rámci demokratického státu? Umíme naslouchat? Umíme přijmout člověka, jeho názor? Umíme si ho vážit?*

HKB: Základem demokracie je skutečně diskuze, nejen její idea. Praktická diskuze je denním chlebem politiky. Tvzení, že zde chybí politická kultura, se potvrdilo znovu během prezidentských voleb a po nich se bohužel potvrzuje denně. Opět se musíme vrátit k mnichovské tragédii na podzim 1938, kdy byla demokracie umlčena. Následující druhá republika byla smutnou kapitolou, v které se provalilo nechutné fašistoidní podhoubí, nejen okolo generála Gajdy. Demokraté, kteří se angažovali v odboji proti nacistické okupaci, byli většinou zlikvidováni. Na potenciálně nebezpečnou inteligenci provedlo gestapo zátah v prvních dnech okupace. Před únorovým pučem 1948 se díky silné komunistické straně skutečná demokracie obnovit nemohla. Následovala další emigrace a fyzické a psychické zdecimování třetího odboje. Nadějná vlna demokratizace během Pražského jara rychle skončila oportunistickou normalizací. Opozice z disentu přispěla 1989 k formování Občanského fóra, které se bohužel nestalo politickou demokratickou stranou. Diskuze o absenci politické kultury vypukla záhy po Sametu. Chybí jí pevné kořeny, které byly opakovaně narušovány.

... Nespokojenost se systémem ...

MS: *Dobrá, to je minulost, ale jak vidíte vývoj české demokracie, mnozí lidé jsou se současnou situací nespokojeni ...*

HKB: Léta jsme ironizovali Lenina, že svoboda je poznána nutnost. Měl na mysli nutnost se politicky podřídit, zatímco opak je pravdou: Svoboda umožňuje demokratickou politickou diskuzi. Cílem není protivníka zničit, zesměšnit, podvést, ale uzavřít s ním konsens. Každý musí začít sám u sebe.

MS: *Kdo je nespokojený, měl by se otevřeně podívat na svůj přínos.*

HKB: Měl by se angažovat v demokratických a obecně prospěšných organizacích. Měl by být aktivní nejen na chalupě a ve sledování bavičských pořadů.

... Demokracie – Češi a Švýcaři ...

MS: *Ještě bych se zeptal, co by se podle vás mohli Češi učit od Švýcarů v demokratickém systému?*

HKB: Švýcarsko má výhodu nepřerušovaného demokratického vývoje, je od 16. století je neutrální zemí, která přijímala zprvu náboženské a později politické uprchlíky. Tato humanitní tradice je zakořeněná, stejně jako kultura politické diskuze. Bez ní by se federální soužití tří jazykově a mentálně diametrálně odlišných částí rozpadlo. Němečtí, francouzští a italští Švýcaři se vzájemně tolerují, rovnoprávná je i čtvrtá, nejmenší, rétorománská komunita, žijící v horách okolo Churu. Nezávislost od Německé říše a Habsburků si Švýcaři vybojovali sami a jsou na ni hrdí. První demokratickou ústavu jim oktroyovali Francouzi 1798, kteří za napoleonských válek zemi zplundrovali. Brzy se jich zbavili a založili svůj vlastní spolkový stát. Švýcarsko bylo chudá země, lidé z hor odcházeli do ciziny jako námezdní síly, i do Čech. Teprve konjunktura v 60. letech přinesla blahobyť. Švýcaři jsou lidé skromní, pracovití a šetrní, chovají se slušně, mají smysl pro spravedlnost a nepodvádí. Globalizace

probíhá všude, ale vlastní kulturu Švýcaři nevyprodávají. Různé etnické skupiny mají své obchody, můžete si nakoupit turecké, čínské, thajské, indické, řecké a samozřejmě italské a španělské potraviny nebo se najíst v jejich restauracích. Avšak obchody s ruskými bábuškami a importovaným kýčem, jako na Starém Městě a na Malé Straně v Praze, tam neexistují. Tato korupce se tam nezahnídila.

MS: *To je však věc konkrétních lidí.*

HKB: Je to věc pražského magistrátu, jehož úředníci se nechají podplatit. V Čechách je mnoho věcí spojených s korupcí, která se za socialismu vyvinula, ale nyní dosáhla nepředstavitelných rozměrů. Tady se dá vše koupit. V Západních Čechách, v Karlových Varech, potkáváte stejné obchody s ošklivým sklem, podřadnými zlatými výrobky a falešnými granáty, jako v Praze. Obklopují i hotel Pupp a zdá se, že to nikoho neruší.

MS: *Nepřímo říkáte, že by si to Švýcaři asi nenechali líbit.*

HKB: To určitě ne. Problémem malého Švýcarska je migrace a azylová politika. Počet obyvatel vzrostl během několika let o jeden milion, v Basileji žije největší kurdská komunita v Evropě, která má potíže s tureckou komunitou. Národnostní skupiny z bývalé Jugoslávie se rovněž vzájemně nemilují. Jejich integrace není lehká a kriminalita stoupá. Další problémy představují migranti ze Severní Afriky. Vedle pohraničního města Basileje, žije v Curychu a Bernu 30% cizinců, kritická situace je v Ženevě a Lausanne.

MS: *Zřejmě bychom měli více pracovat, pokud se chceme přiblížit západním, či švýcarským standardům, že?*

HKB: Poctivě pracovat.

... Kapitalismus ...

MS: *Jak vnímáte význam obnovy trhu? Převzali jsme kapitalismus.*

HKB: Kapitalismus je jediná alternativa. Socialismus s lidskou tváří jsme si představovali v roce 1968. Tato možnost nebyla v roce 1989 reálná, zbývala pouze cesta ke kapitalismu a demokracii. Ke kapitalismu na zdravých základech, problematické je, že tady žádné základy neexistovaly.

MS: *Vše bylo státní ...*

HKB: Nejen, státní, vše bylo zruinováno. Reformovat se mělo už od roku 1963, plány však zůstaly na papíře. Po roce 1989 se naskytla šance vše znovu na solidní bázi přebudovat, nejen na spekulacích a podvodech.

MS: *Jinými slovy ne na krátkodobém výhledu, ale na dlouhodobé perspektivě. Byli zde lidé, kteří chtěli rychle zbohatnout a vy ostatní, plačte. Legislativa se rychle měnila, chyběly akceschopné soudy, které by dokázaly rychle rozhodovat.*

HKB: Bylo to tragické, protože lidé začínali v novém státě s mylnými představami. Rozpoutala se podnikatelská horečka, vychytralci chtěli rychle vydělat a rozkrádali, co se dalo. Vznikl nový pojem - tunelování, zanikly fungující firmy.

MS: Byla to snadná příležitost.

HKB: Byla to příležitost postavit hospodářství na revitalizované bázi. O roztodivných způsobech privatizace si nemusíme vyprávět.

MS: *Někdo by mohl namítnout, že hospodářství nebylo v dobrém stavu. Je logické, že společnosti, které působily na trhu, zanikaly. Naše ekonomie byla orientována na východ. Cílem bylo přesměrovat se z východních trhů, které se rozpadly, na Západ.*

HKB: Nový trh s orientací na Západ se ovšem nedal budovat podvodníky, jako byl pan Kožený a jeho kamarádi.

MS: *Bohužel někteří lidé, kteří transformaci připravovali, tohoto pána chválí, jako Dušan Tříška, kterému Viktor Kožený dělal poradce.*

... Ozvěny minulosti ...

HKB: Zřejmě tím získal. Je to však nemorální. Je smutné, že socialistická amoralita se zaměnila za postkomunistickou amoralitu a v České republice se na zodpovědná místa dostali bezcharakterní egoisté.

MS: *Můžeme říci, že to byli lidé, kteří byli spojení s minulým režimem.*

HKB: Staré struktury.

MS: *Lze konstatovat, že takovým starým strukturám podal ruku i Václav Havel.*

HKB: Pravděpodobně své počáteční naivity později litoval. Velice hezky znělo: „Nejsme jako oni.“ Důsledkem však bylo, že se komunistům poskytlo až 11 měsíců času, aby si nakradené majetky převedli do nových společností a nakoupili privatizované objekty. Když jsem vybírala hotely pro studijní cesty, ptala jsem se po majitelích. Odpovědi byly konstantní, patřily bývalým důstojníkům a funkcionářům komunistického aparátu.

... Hodnoty ...

MS: *Nejvyšší občanskou hodnotou je svoboda, a to jak v politickém, tak v ekonomickém smyslu. Rozhodnout se musím o své politické pozici, ale také jak jako občan budu moci přispět k rozvoji nejen osobního blaha, ale i společnosti. Jak uvažujete o otázce svobody, již jste se již dotkla?*

HKB: Svoboda se nesmí zneužívat na účet spoluobčanů a škodit jim. Každý by měl mít mravní ideály, jaké nás učil Masaryk, a snažit se jimi řídit. Měl by k nim vychovávat své děti. Můžeme jen opakovat, že by každý měl žít čestně, pracovat a snažit se podporovat svůj stát. Konzumismus, který v Čechách nahradil socialismus, morální dimenze postrádá. Je absurdní, když se osobnosti ve vrcholové politice přátelí s mafiány. Vzpomeňte si na aféry kolem rodiny Kočků, s kterou se dobře naladěný sociální demokrat nechal fotografovat na Matějské pouti.

MS: *To byl však exces.*

HKB: Byl to Paroubek, kdo se s nimi přátelil.

MS: *Doufejme, že takové případy i v budoucnu média uveřejní. Soudíte, že lidé, kterým se dostalo svobody, s ní nakládat neuměli?*

HKB: Neřekla bych, že s ní neumí nakládat. Pouze se egoisticky koncentrují na vlastnické atributy, které vnímají socialistickými očima. Usilují o krásné bydlení, pěknou chalupu a reprezentativní auto. Nesmyslně se přitom zadluží a dostanou se do potíží, které se mohou tragicky vyvinout, když někdo ztratí zaměstnání, anebo onemocní.

MS: *Je na člověku, jak naloží se svým životem a komu se bude odpovídat. Problém v české společnosti je, že její občané nejsou dostatečně vnitřně svobodní., Když je člověk vnitřně svobodný, tak dokáže přestát turbulence a foukání větru, zachová si stabilitu, nebude podléhat náladám a vnějším vlivům.*

HKB: Vnější vlivům člověk podléhá vždy, i když je vnitřně svobodný. Do okolního světa patří nejen přátelé, ale i veškeré společenské struktury. Patří tam také neustále zmiňované ideologie. Člověk se sám musí rozhodnout pro svou vlastní cestu, kterou půjde a kterou by chtěl vštípit svým dětem, které se snaží vychovávat ve slušné lidi a v žádné chamtivce, kteří si před sebou valí čapkovskou kuličku.

MS: *Rozumím vám, ale abychom došli k takovým závěrům, potřebujeme roky či lépe řečeno generace, nemyslíte?*

HKB: V roce 1989 jsme říkali, že za 20 let se vše změní. Dvacet let už dávno uplynulo, zůstala však spousta nepříjemných úkazů, které jsou horší než za socialistické éry.

MS: *Můžete uvést příklad?*

HKB: Například již citovaná korupce. Když se mohou bourat chráněné památkové objekty jenom proto, že někdo úředníky podplatí, tak je to skandál. Když si někdo může v Karlově ulici a okolí otevřít jeden obchod vedle druhého s nepotřebnými suvenýry, znamená to, že tam velice pravděpodobně pere špinavé peníze.

... Úcta k druhému ...

MS: *Uvádíte, že se lidé nedobře chovají k vlastní tradici. Úcta k druhému není velká. Lidé se nesnaží udržovat pospolitost a myslí pouze na sebe.*

HKB: Úcta k vlastní tradici byla v socialismu systematicky potlačovaná na úkor takzvaného internacionalismu, jímž se rozuměla sovětská kultura. Lidé, kteří úctu k člověku respektovali a něco pro ni dělali, byli výjimkami. Po roce 1989 se sice zavedly zdvořilé tituly, jako pan majitel, ale začaly se uctívat především pekuniární hodnoty.

MS: *Sluší se říci, že to byla teze Václava Havla, která dala sametové revoluci patřičný étos: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí ...“*

HKB: Tu však zpersifloval Václav Klaus ...

MS: *... když řekl, že „pravda a láska“ zvítězila volbou Miloše Zemana na Hrad.*

HKB: Bylo to hanebné, abych použila Klausova slovníku. Během prezidentské kampaně v tomto roce se lhalo snad hůř než za socialismu. A kromě toho, patetická věta o vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávistí, kterou Václav Havel používal, pochází od Jana Amose Komenského.

MS: *Je vidět, že jsme se od minulého režimu patřičně neoddělili. Bude trvat možná dalších 20 let, než dosáhneme běžný standard. Snad se dají věci rozvíjet tak, že si každý člověk dá nějaký cíl.*

HKB: Myslím si, že by se k demokracii, pravdě a spravedlnosti mělo vychovávat i ve školách. Není to pouze otázka rodinné výchovy, ale i zodpovědnost škol.

... Člověk ...

MS: *Ještě bych otevřel otázku proměny člověka, třebaže jsme se tohoto tématu už dotkli. Jaký byl podle vás člověk socialistický a jaký je člověk v kapitalismu. Vidíte nějaký rozdíl? Ptám se také, protože Václav Klaus říkal, že se pouze snažíme změnit systém, ale nechceme změnit lidi, protože by to bylo považováno za sociální inženýrství.*

HKB: Kvalifikovala bych to jako velmi populistickou tezi, protože bez změny myšlení nelze pozitivně změnit ekonomii, která je výslednicí lidské práce. Pokud se nezmění myšlení a cíle, není možné změnit nic. Málem jsem řekla nadstavbu, tuto kategorii ...

MS: ... *nacházíme u Marxe.*

HKB: Nejen u Marxe. Základnu a nadstavbu převzal od Hegela. Mladý Marx byl jeho velkým obdivovatelem.

MS: *Myslíte si, že materialismus hlásaný v minulém režimu je v nás pevně zakořeněn?*

HKB: Bohužel ano.

MS: *Nejprve se musíme „najíst,“ tedy uspokojit primární potřeby, a to ostatní necháme na později, až budeme dostatečně sytí.*

HKB: Není to pouze socialistický úkaz. Bertold Brecht říkal: „Nejdřív přichází žrádlo, potom morálka.“ To platí ve všech společnostech. Bohužel se tady mělo začít se změnami hned po Sametu. Správný čas se propásl.

MS: *Jednoduše jsme nevyužili příležitosti, která se naskytla. Byli jsme hospodářsky na špičce zemí východního bloku.*

HKB: Když se socialismu odzvonilo s klíči, chtěli začít disidenti takzvaně od Adama. Jenže nevěděli, jak.

MS: *Byli to ...*

HKB: ... převážně intelektuálové.

MS: *Ovšem lidé, kteří připravovali proměnu ve společnosti, byli také ekonomové. Řekli si: „Když nastavíme zákon a parametry, člověk se bude sám nucen přizpůsobit. Nebudeme moralizovat, neboť to stejně nemá význam.“*

HKB: Není to zcela pravda. Havel moralizoval neustále. Každou neděli v televizi kázal o morálce. Mluvílo se o ní, ale v praxi se morálka vytratila. Praktická zlatá střední cesta se bohužel nenašla.

MS: *Myslíte si, že zde nedošlo k dostatečné proměně vnímání člověka. Člověk po roce 1989 si nahradil desku s nápisem: „Budujeme socialismus“ za novou - „Budujeme kapitalismus.“ Došlo ke změně názvu, ale podstata zůstala nezměněna.*

HKB: Nemůžete člověka změnit ze dne na den, v žádném systému.

... Výzva? ...

MS: *Možná evolučně, postupnými kroky. Sama jste řekla, že mladí lidé mohou ledacos změnit.*

HKB: Ano, když pochopí, že se skutečně musí snažit. Když si chci otevřít nějaký podnik, musím tam pracovat od rána do večera, i o sobotách, jako to dělají všichni, kteří svobodně podnikají, jinak jim hrozí krach. Když zkrachuji, budu muset začít od začátku. Naděje je v mladých lidech, kteří vědí, co chtějí a nebyli zkažení výchovou k egoizmu a k pohodlnosti. Ti mají možnost něco dokázat. Do České republiky jezdím pracovat a mohu sledovat vývoj v různých kulturních institucích. Jsem šťastná, když se setkávám s mladými lidmi, kteří mají pozitivní názory, moderátně reagují na změny a dokáží rychle a přesně pracovat.

MS: *Dmníváte se, že k základní hodnotové proměně společnosti může dojít, když to lidé přijmou za svůj úkol, anebo až po výměně generací?*

HKB: Myslím si, že i starší lidé mají neustále možnost se něco naučit, z potíží, které si sami způsobují, z negativního vytvořit pozitivní.

MS: *Nedělá to však mnoho lidí.*

HKB: Pokud jim nic jiného nezbývá, musí se přizpůsobit. Pohodlí je zavádějící.

... Pokřivení ...

MS: *Říkáte, že mnozí z nás preferují „smrádek a teploučko.“*

HKB: To se říkalo dřív, když se topilo briketami. Dnes je to v pohodě, pohodový člověk ...

... Média ...

MS: *Rád bych otevřel téma, které je společensky důležité. Je to otázka médií. Sama jste začínala jako novinářka v Praze a působíte i ve švýcarských médiích. Zeptal bych se od lesa. Média pracují se slovy. Jaká je podle vás síla slov, díky slovům se do pohybu daly věci, které by mnozí vůbec nečekali.*

HB: Média jsou velice podstatnou složkou každé společnosti. Dokud se něco nedostane do médií, tak to neexistuje. Když dělám výstavu, musím zaktivovat média, aby probudila zájem. Média samozřejmě ovlivňují nejen politický, ale i sociální a kulturní systém. Problémem byla bulvarizace českých médií na počátku 90. let.

MS: *Dříve média byla služkou režimu?*

HKB: Zajisté, dnes jsou emancipovaná. Za dvacet let od Sametu se deníky a magazíny vyhranily, bulvár se přesunul do Blesku, také Reflex nepředstírá hlubokomyslnost a servíruje senzace, mnohdy na hranici vkusu.

MS: *Centrální média referovala o transformaci, obhajovala reformní kurz.*

HKB: Ano, zcela na začátku.

MS: *Když se podíváte, kolik zde bylo novinových titulů a srovnáte to s dneškem, je to veliký rozdíl. Nesmíme zapomínat, že podoba médií je odrazem společnosti.*

HKB: Samozřejmě, ale média stav společnosti nejen odráží, ale také spoluvytváří.

MS: *Ne nadarmo se nehovoří o demokracii, ale o médiokracii. Sama jste poukázala na fakt, že si média vybírají, o čem referovat budou a nebudou.*

HKB: To je svoboda volby a koncepce. Každý den, co jsem v Praze, čtu troje noviny Mladou frontu DNES, Lidové noviny a Právo. Prezidentské volby a vše, co se kolem nich dělo, jsem sledovala na internetu. Samozřejmě každé zpravodajství mělo a má odstíny a modifikace politické i sociální.

MS: *Musíme se ptát, zda to je či není chybné?*

HKB: Není to chybné, ale projev svobody a demokracie. Svoboda informací je jedna ze základních svobod demokratické společnosti.

... Média a dialog ...

MS: *Dobrá, ale jak média přispívají k utváření dialogu?*

HKB: Například v současné době probíhají podstatné změny v Ústavu pro studium totalitních režimů. Zprávy a komentáře v tisku, videa z porad v internetu a diskuze v televizi, jsou reprezentativní ukázkou důležité funkce médií, jako prostředníka a partnera dialogu. Práce ústavu a jeho vedení byla naprosto v pořádku. Následné propouštění a osočování kvalifikovaných pracovníků je akcí politickou a následkem nastoupení levicového kurzu po prezidentských volbách. Díky rychlým reakcím médií jsme ale dobře informováni a můžeme si vytvořit vlastní kritický názor.

MS: *To je snad dobře.*

HKB: Pro pochopení motivace tohoto skandálního útoku z levičáckých pozic je užitečné spektrum názorů v médiích. Včera, 17. 4. 2013, jsem četla v Mladé frontě DNES, kontroverzní rozhovor Lukáše Jelínka s Danielem Hermanem a v Lidových novinách levicový komentář o ÚSTRKu a Danielu Hermanovi. Je zajímavé, jak se Lidovky posunuly z disidentských a později liberálních pozic směrem k levici, zatímco MF Dnes si zachovala objektivitu a kvalitu.

... Kvalita médií ...

MS: *Jak hodnotíte kvalitu českých médií? Novinářská obec irituje určité politické představitele.*

HKB: Když se Miloš Zeman ve své bývalé funkci nevybíravě vyjadřoval o novinářích, překračovalo to veškeré meze slušnosti. To samé dělal na Slovensku Mečiar. Zeman jako prezident je pro média šťavnaté sousto, další vývoj může být napínavý.

MS: *Ano, ale to se posunujeme kvalitativně jinam.*

HKB: Miloš Zeman média nesnášel a už opět začal s neomalenou rétorikou.

MS: *Ne nadarmo pojmenovává profesní skupinu hnůj a póvl.*

HKB: Jsou to hrubé urážky. Novináři jsou kvalifikovaní lidé, kteří se snaží dobrat pravdy. Investigativní novináři, jako je Jaroslav Spurný, pečlivě rešeršují a píší s rozmyslem. Spurný disponuje velkou osobní odvahou, zpracovává ožehavá témata a byl za své články fyzicky napaden. Ocenění, která dostal, si tvrdě zasloužil. Sleduji již léta týdeník Respekt a čtu se zájmem příspěvky Petra Třešňáka, Erika Tabery a komentáře Jana Macháčka. Respekt je kritický, nezkorumpovaný a velice kvalitní. Od začátku reprezentuje odvážnou opozici.

MS: *Měli bychom připomenout, že Respekt byl podporován Karlem Schwarzenbergem.*

HKB: Ano, od roku 1995, jestli se nemýlím, redakce seděla ještě v Křemencové ulici. Zakládali ho bývalí disidenti, prvním šéfredaktorem byl Ivan Lamper, kterého zastupoval Tomáš Pěkný. Další šéfredaktor, Vladimír Mlynář, odešel koncem 90. let do politiky a stal se ministrem. Jaroslav Spurný, Jan Macháček a další dobří novináři Respektu zůstali věrní.

MS: *Žijete ve Švýcarsku, tam máte prestižní noviny Neue Zürcher Zeitung. Ty se s českými médii nedají porovnávat.*

HKB: Neue Zürcher Zeitung je jedním z nejlepších periodik v německy mluvící oblasti. Kvalita jeho zpravodajství je jedinečná. V době, kdy jsem nesměla jezdit do Československa, bylo pro mne NZZ zdrojem zpráv o politické a kulturní situaci doma. NZZ přinášelo spolehlivé informace o zemích za Železnou oponou. Příslovečná je i jazyková kvalita. Abonuji NZZ od svých studentských let a bylo pro mne skutečnou ctí, přispívat do kulturní rubriky. Léta jsem psala literární kritiky a zprávy z kongresů, později i reportáže o České republice, pravidelně o situaci Romů, anebo o česko-německé problematice. Komentáře Cyrilla Stiegera a Ruedi Hermannna o české politice a jejich reportáže z postsocialistických zemí jsou skvělé, je to požitek i užitek je čist. Oba jsou dlouholetými korespondenty NZZ, konkurence je obrovská.

MS: *Nemáte někdy pocit, že zahraniční pozorovatelé vědí o České republice víc, než Češi sami? Možná narážíme na míru vzdělanosti, na Západě jsou novináři vzdělaní lidé. Vystudovali prestižní univerzity, což čeští novináři nemohli.*

HKB: Prestižní univerzity nejsou zárukou kvalitní novinářské práce, buď někdo psát umí, nebo neumí. V dobrém textu se pozná i zodpovědná rešerše. Investigativní čeští novináři jsou zrovna tak kvalifikovaní, jako zahraniční. Stylistická kvalita nebo neschopnost postavit solidní větu, špičková úroveň nebo ubohý provincialismus, ty jsou všude stejné.

MS: *Můžeme říci, že se podle vás do českých médií kope neoprávněně.*

... Kulturní národ? ...

HKB: I bulvární Blesk má své oprávnění, jeho kvalitu nemohu posoudit.

MS: *Majitel tohoto bulvárního plátku má švýcarský kapitál.*

HKB: Ano, švýcarská agentura Ringier sídlí v Curychu a je specializovaná na bulvární tisk. Snad ještě během Sametové revoluce získala v Praze vydavatelská práva. A nejenom v Praze, na celém bývalém Východě, je to výnosný obchod

MS: *Mělo by též zaznít, že existovala představa, že Češi nepotřebují bulvár, protože jsou kulturní národ.*

HKB: Abych se nezasmála. Bulvár není pouze Blesk. Otázku jsme už nadhodili. V počátcích transformace se začala místní média bulvarizovat, protože publikum bylo vyhládlé po senzacích. Tvrdit, že Blesk a televize Nova zničily český ušlechtilý vkus, je zpozdilé. Poslední dobou tíhne k bulvarizaci Právo, které přináší denně stále více zpráv o kriminalitě a jiných aférách. V internetu je to ještě nápadnější. Naštěstí si udržuje velmi dobré kulturní zpravodajství, nejen v Salonu. Když ostatní printmédia na svých internetových stránkách referovala o Zemanových vybočeních z normy, Právo se spokojovalo s rubrikou kriminálních případů.

MS: *Karel Hviždala hovoří o pop-novinách. Je to snaha podávat zprávy zábavně ...*

HKB: Anebo zábavu přímo vytvářet. Podívejte se na televizní pořady, většina programů patří k takvané pokleslé kultuře. To není žádná česká anomálie, ale globalizovaný jev.

MS: *Přála byste si, aby v Čechách vyrostl silný kulturní deník?*

HKB: Taková je Mladá fronta DNES, se spolehlivým zpravodajstvím a solidní úrovní. Není náhoda, že Dnes jsou nejčtenější noviny. Blesk dosáhne možná většího nákladu, ale to jiná kategorie. Hospodářské noviny si zachovaly dobrou tradici.

MS: *Jejich vlastníkem je Zdeněk Bakala, kterému patří také Respekt.*

... Minulost a vyrovnávání se s ní ...

MS: *Na konci našeho dialogu bych otevřel téma, které je spjato s vyrovnáváním se s minulostí. Češi prožili 41 let komunistické totality. Jak to podle vás posuzují? Narazila jste na Ústav pro studium totalitních režimů, který vznikl za vlády Mirka Topolánka. Měli jsme zde Ústav pro vyšetřování zločinů komunismu, v jehož čele stál zemřelý Václav Benda. Jak vidíte nutnost přemýšlet o minulosti? Komunisté, to byla strana, která podle mnoha lidí měla být postavena mimo zákon. S komunisty se neskončilo, neboť se předpokládalo, že tato strana postupem času zanikne.*

HKB: Komunisté mají bohužel velkou voličskou obec.

MS: *Sbírají hlasy nespokojených voličů ...*

HKB: Jsou to populisté. Vyrovnávat se s minulostí je velmi těžké. Neplatí to jen o komunistické, nýbrž o totalitní minulosti všeobecně. Poučným příkladem jsou oba státy, které vznikly po rozpadu Třetí říše, vyrovnání s minulostí jim způsobilo těžké problémy. Denacifikace v NSR a NDR probíhala pokud možno bezbolestně, úředníci, soudci a policisté se brzy vrátili na stará působiště, v NDR se přejímaly i mírně upravené staré uniformy, ale především tam jedna totalita vystřídala druhou. Pouze příslušníci SS měli potíže, ale pomáhaly jim jejich tajné organizace doma i v zahraničí. Procesy s válečnými zločinci vedli nejdříve Spojenci, později většinou bývalí nacističtí soudci, jak známo bez velkého nadšení. Především se všichni snažili dokázat svou nevinu, tvrdili, že pouze vykonávali pouze rozkazy.

U nás jsme se roku 1989 od totality sice osvobodili, ale v podstatě jsme se s ní nevyrovnali. Výsledky soudů s komunistickými provinilci jsou v podstatě žalostné. Zklamání občané začali už na počátku 90. let nostalgicky vzpomínat na sociální jistoty a bezstarostnost „zlaté totality“, kdy se otec stát o ně postaral. Členská základna komunistické strany zvedá hlavu.

MS: *Možná se mladá generace bude rodičů ptát, co dělali před rokem 1989.*

HKB: Doufám, že se ptají. Většina občanů z minulého režimu profitovala, pokud se přizpůsobovali, nikdo jim příkoří nečinil. Bylo málo výjimečných lidí, kteří si zachovali vnitřní svobodu, kterou předávali svým dětem.

MS: *Myslíte si, že je nutné mít pro výklad historie instituci jako je ten nešťastný ÚSTR.*

HKB: Samozřejmě, že zde musí být ústav, který by dal prostor kvalifikovaným historikům zkoumat minulost a dobírat se pravdy. Nešťastný vývoj, ke kterému v posledních dnech došlo, je bohužel výsledkem prezidentské volby. Je absurdní, že se mohlo něco takovému udát.

MS: *Někdo může říci, že sociální demokracie a komunisté na tom mají zájem.*

HKB: Sociálnědemokratickou stranu po roce 1989 založili bývalí komunisté. Její charakter je diametrálně odlišný od klasické sociální demokracie.

MS: *Myslíte si, že díky tlakům ÚSTRU hrozí v budoucnosti jiný výklad historie*

HKB: Myslím, že nehrozí, protože tady žije dostatek normálních lidí, kteří vědí, jaká minulost skutečně byla a jaká je současnost. Doufám, že se tito rozumní lidé ohradí proti nesmyslnému vývoji v ÚSTRU, budou protestovat v parlamentu i v médiích, která je podpoří a zabrání dalším katastrofám. Současná ředitelka ÚSTRU, která se dostala do své funkce protekcí a podvodem, nesplňuje svým vzděláním a morálním charakterem požadavky pro zodpovědné místo, které zastává.

MS: *Jak jste se zúčastnila obnovy demokracie?*

HKB: Psala jsem pravidelně do švýcarských médií o průběhu transformace v Československu a v České republice, měla jsem v Basler Zeitung svůj fejeton se snadno zapamatovatelným titulem Prag, Karlova ulice. Referovala jsem o politickém, kulturním a sociálním vývoji, dělala rozhovory s význačnými osobnostmi, psala reportáže a recenzovala překlady české odborné literatury, beletrie a poezie. Analyzovala jsem historii a poměr mezi Čechy a Němci, což stále ještě patří k neuralgickým otázkám, jak se ukázalo v prezidentských volbách. Specializovala jsem se na pražskou německou literaturu a kulturu, vedla o ní kurzy a studijní cesty. Přednášela jsem o české a slovenské kultuře, historii a dějinách umění a pořádala v rámci akademických cest tématické studijní okruhy s obsáhlou dokumentací. Spolupracovala jsem s nadací Pro Helvetia v Praze a Bratislavě, která podporovala rozvoj kultury v ČR a SR během transformace (1992-2005). Z celkem 23 výstav, které jsem koncipovala a instalovala, byla jedna věnovaná dílu a působení Jana Amose Komenského a tři Pražskému jaru a Švýcarsku 1968-2008.

MS: *Co jste říkala na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky?*

HKB: O tomto historickém aktu, jeho důvodech a důsledcích, jsem přednášela a publikovala.

MS: *Děkuji vám za pohledy na transformaci ze švýcarské perspektivy ...*

Dialog o transformaci s Aloisem Surynekem^{7,8}:

MS: *Co pro vás znamená rok 1989? Spojoval jste s ním jisté naděje. Když ano, jaké? Naplnily se vám tyto naděje?*

AS: Společenským zvratem v roce 1989 jsem byl překvapen, protože několik let předtím se začaly poměry ve společnosti uvolňovat i proměňovat a tak jsem spíše čekal postupné změny. Změny byly očekávány a měly podporu většiny občanů, včetně mnohých členů KSČ. Dokonce bych řekl, že významné změny se připravovaly i mezi lidmi širšího vedení KSČ, ale to je můj odhad. Odpovídala by tomu rychlost přeměny po 17. listopadu 1989. Jak se události po roce 1989 odvíjely, mě osobně stále překvapovalo a na vyslovení nějakých nadějí mi nebylo dopřáno času.

MS: *Pokud bychom měli hovořit o současnosti, neměli bychom zapomenout na minulost. Jak vnímáte minulý režim a realizovatelnost ideologie komunismu? Soudíte, že to byla snaha o budování spravedlivé společnosti?*

AS: To je otázka. Co je komunismus nebo komunistická společnost? To, co bylo přitažlivé a získalo většinu lidí u nás, byla myšlenka vyřešit sociální nerovnosti, které reálně existovaly a existují, tedy odbourat tyto rozdíly. Pochopitelně - cesty, jak toho můžeme dosahovat, mohou být nejrůznější. Mohli bychom říci, že by to mohla být snaha o spravedlivou společnost. To je již potíž, jelikož co je to spravedlivá společnost? Pokud je spravedlnost spojována se snižováním rozdílů mezi lidmi, odstraňováním určitých bariér, které lidé mají - aby se zlepšoval jejich život, tak to poté vytváří jen jednu stranu ucelenější představy komunismu jako takového. Druhý pohled na komunismus totiž je, že se jedná o uplatnění mocenských prostředků nejen pro dosažení nějaké spravedlivější společnosti, ale i pro obhajobu zájmů různých skupin obyvatel. A to jak zájmů legitimních, ale často nelegitimních, při použití prostředků nelegálních. Jakmile převládla představa o převaze těch posledních zájmů, ztratila podporu i myšlenka o spravedlivé společnosti. Musím říci, že rozdělování na my a oni, což je jinak řečeno prosazování a respektování zájmů jen jedné skupiny, zcela zřetelně vytvářelo atmosféru konce 80. let.

MS: *Z toho, co jste uvedl, asi nedošlo k plné vyvrácení ideje komunismu, i když mnozí lidé soudí, že právě ona zkušenost, kterou měli lidé na Východě, mohla podpořit její vyvrácení ... Někteří z nás mají rovnostářství takřka ve svých genech.*

⁷ Alois Surynek, *1954, český sociolog, vysokoškolský pedagog působící na VŠE Praha, je autor textů pro studenty Sociologie pro ekonomy a manažery (2008) aj.

⁸ Dialog byl natočen ve středu 9. února 2011 v dopoledních hodinách v prostorách kanceláře Aloise Surynka Nám. W. Churchilla 4, Praha 3, Žižkov

AS: Rovnostářství je asi skutečně věčná myšlenka, ale tam problém není. Problémem spravedlivé společnosti je míra rozdílů mezi lidmi a uznání zaslouženosti rozdílů, tedy toho, že někdo má víc a někdo méně, že je někdo lepší než jiný.

MS: *Kdybychom přešli k nám, rád bych se zeptal, zdali vás překvapilo, že ještě po roce 1989 tato strana zde existuje? Ostatně systém sám se zdiskreditoval. Vy jste upozornil na tu skutečnost, že komunistická strana byla hrobařem ...*

AS: Mně osobně to nepřekvapilo. Stávající komunistická strana má celou řadu lidí, kteří byli v komunistické straně dříve. Je to tedy záležitost osobní integrity, určité tradice nebo nostalgie. Za druhé je zde potenciál protestu, který stále existuje a který někdo musí zosobňovat. Toto komunistická strana také může představovat. Nakonec mě to nepřekvapuje ani z toho důvodu, že její podíl v parlamentu je trvale přibližně stejný. To znamená, že v politickém prostoru mají jistou funkci. Zřejmě nejsou tendence radikální změny. Perspektiva komunistické strany podle mého pohledu není velká. Bude okrajovou záležitostí. Kritičnost a protestní hlasy vůči establishmentu jsou výrazné, a proto se zde zřejmě objeví nový subjekt. Zatím se toho nikdo nechopil, třebaže potenciál zde je. To ukazují různá hnutí, která se objevují.

MS: *Neklidná občanská společnost. Jsou politické strany a život obohacují společnosti, které mají snahu poukazovat na nešvary doby. Pokud hovoříme o tomto fenoménu, myslíte si, že komunistická strana měla být zrušena, nebo se šlo cestou, která byla správná? To znamená, že lidé, kteří se dostali k moci, nešli cestou ...*

AS: Myslím si, že ten postup ve vztahu ke komunistické straně byl nejlepší z možných.

MS: *Jinými slovy přístup: „Nejsme jako oni ...“,“ byl správný.*

AS: Ano.

... Člověk v minulosti a dnes ...

MS: *Dobrá, otočme list. Zajímá mě Váš pohled na to, jaký úkol měl člověk za minulého režimu, jaký úkol má dnes? Je to sice obecná otázka, nicméně člověk je základem každého společenského systému.*

AS: Jsem přesvědčen, že člověk má takové úkoly, jaké si klade.

MS: *Ano, ale dříve byl nucen k tomu, aby pracoval. Kdo nepracoval, měl obtíže, jelikož byl označen za příživníka. Minulý režim na něj tlačil a uzpůsoboval si jej. To znamená, že člověk neměl příliš svobody.*

AS: Každá společnost a každý člověk si uzpůsobuje druhé jedince. Zde nějaký velký rozdíl není. Každý režim to koná svým způsobem. Nutnost pracovat? I dnes je člověk nucen pracovat. Máte šanci nepracovat, být bezdomovcem. Je to ale velký problém sociální, je to problém i občanské společnosti, jak zacházet s těmito lidmi. Máte problém romské populace, ve které je vysoká nezaměstnanost, větší sociální vyloučenost způsobená nejen nezaměstnaností, ale třeba odejmutím bytu a náhradním ubytováním v nevhodných prostorách. Je to zase trochu jiný případ, i když v některých rovinách se

předchozímu blíží, co se týče životního způsobu, obstarávání životních prostředků, co se týče hygienických podmínek.

MS: *Máte volbu.*

AS: Romové nemají volbu. Romové jsou stále Romi. Bezdomovci také zpravidla nejsou bezdomovci kvůli vlastní volbě. Tlak sociální situace, těch konkrétních životních podmínek, ten se naprosto podceňuje. Zde nemůžeme mluvit o svobodné volbě.

MS: *Minulý režim se snažil, aby alespoň chudoba nebyla vidět. Dnes člověk prochází velkými městy a vidí žebráky, a to za minulého režimu nebylo.*

... Člověk a úspěch ...

MS: *Dobrá, jaké kvality podle vás musí člověk mít, aby se uplatnil v kapitalistickém světě, aby se dokázal prosadit, aby byl úspěšným. Změnilo se to ve srovnání s minulým režimem?*

AS: Zde mohu zopakovat jen to, co již prezentují výzkumy. První, co musíte mít, že se musíte narodit do správné rodiny. Druhý faktor je studium správné školy a mít správné kontakty. Třetí se týká specifických vlastností. Lidé, kteří jsou tvořiví, kteří jsou organizačně zdatní, či jsou schopni postupovat řídicí hierarchií, tak jsou na tom lépe. Vše toto se týká menší části populace. To proto, že zde platí normální rozdělení vlastností, které lidé mají. Dejme tomu, že neexistují bariéry, aby člověk stoupal. Na druhou stranu musíme brát v úvahu nejen bariéry, ale musíme brát i to, co podporuje vzestup. Bariéry vůči lidem třeba postaveny nejsou, ale podpůrné mechanismy pro různé lidi se liší.

MS: *Domníváte se, že člověk je hodně determinován svým okolím a se svou vlastní vůlí příliš nedokáže?*

AS: To se skládá. Nemůže se říci, že člověk je pouze determinován, nebo má pouze vlastní vůli. Z mého pohledu se to velmi liší. Vezměte si pana Gatese.

MS: *... Steva Jobse, či z jiné branže Warrena Buffetta ...*

AS: Podle mého názoru je spousta lidí, která stejně vymýšlela, jako Gates, v garáži své programy. Na něj se štěstí usmálo, protože zrovna vyhověl potřebě IBM. Situace byla taková. ... To není výrazná schopnost Billa Gese. To byla historická náhoda, a pro ni se někteří dostanou k velkým finančním prostředkům. Nutno říci, že zase kdyby nic nezkoušel a nesnažil se prosadit, tak by úspěch neměl. Když se podíváte na dnešní elitu v České republice, tak veškerá tato elita vznikla navázáním na politickou moc, která v podstatě distribuovala bohatství, které bylo soustředěno ve státním vlastnictví. To distribuovala mezi jednotlivce. To též nebyly specifické vlastnosti, které by se v dané společnosti uznávaly. Někdy se říká „ten schopný člověk“. Už se však neříká, že to může být všehoschopný člověk, že to může být gauner, který nemá vůbec žádné zábrany. Tam jsou ty zvláštnosti, které poté vedou k tomu, že se člověk prosadí. Schopný člověk může být jakkoliv schopný. To je ten problém.

... Člověk a elita ...

MS: *Ostatně Václav Bělohradský v tomto ohledu nemluví o českých elitách, ale o českých oligarších. Stačí vzpomenout pana Tykače, pana Bakalu. To pro něj nejsou lidé, které bychom mohli nazvat elitami.*

AS: Rád bych proti tomu protestoval, že je nemůžeme nazývat elitami. Oni elitami jsou. Elitu nemůžeme brát pouze v tom pozitivním smyslu. Elita je jistá výjimečnost. Oni jsou výjimeční, i když je nemohu mít osobní úctě. Z hlediska objektivního postavení jsou výjimeční. Ne výjimeční a dobří.

MS: *Domníváte se, že tomuto národu schází elity v tom dobrém slova smyslu? Zdali proměny, které se nastartovaly po roce 1989, vynesly na vrchol skutečně schopné?*

AS: Myslím si, že ano, že se objevila řada schopných a úctyhodných. Někteří lidé, kteří dosáhli vrcholu po roce 1989, mohou být považováni za vzor aspoň ve své profesi. To je například pan Václav Bělohradský, Jan Keller. To jsou sociologové a působí ve stejné oblasti jako já. Profesor Petrusek, ...

MS: ... *Martin Potůček* ...

AS: Ano, i ten může být tak brán. Nemusí to být lidé z těchto sfér. Svého času jsem si velmi považoval Václava Fischera, který vlastnil cestovní kancelář, dokud jej o ni čeští elitáři v tom negativním slova smyslu, neobrali. Když vezmu oblast umění, tak máme Františka Vlášila, Karla Kachyňu, kteří natočili nádherné filmy. To je ta elita, která může být vzorem pro lidi, kteří působí v určité oblasti nebo ve více oblastech, protože tam můžeme vidět tvořivost, je tam výjimečnost těchto lidí. Je tam možné pozorovat kvalitu, hodnotu.

MS: *A hlavně poctivou práci, která motivuje další lidi k participaci na vytváření společných i soukromých hodnot.*

... Neexistence elit v politice ...

AS: Nevidím žádnou elitu v rovině politické, protože zatím jsem neviděl, že bychom měli státníka v tom smyslu, že by reprezentoval nějakou ideu, ke které by se lidé mohli připojit, i když by byli jiného politického vyznání. To znamená, že by jeho postoje sdílelo více lidí. Nemyslím všichni, jelikož zde opět platí normální rozdělení, ale takových sedmdesát procent národa.

MS: *Nesmíme zapomenout, že Češi mají rádi osobnosti, kteří o nás „pečují.“ Nahoře by si někteří z nás přáli vladaře, kteří bude říkat, co budeme konat.*

AS: Jak kdo ...

MS: *Máme úctu k takovému Masarykovi ...*

AS: Ten je ale specifickou figurou. Vezměte si, že první polovina dvacátého století těmito osobnostem a kultu osobnosti velice přála. U nás to byl Masaryk. V podmínkách demokratické republiky to bylo něco jiného, než to bylo v Itálii. Když se podíváte po všech státech, tak se tam vždy někdo objevoval jako autorita. Lidé hodně tíhli k autoritám. To bych nerad srovnával s dneškem.

MS: *Například Masaryk je nám dáván jako příklad člověka, bez něhož by neexistovalo Československo. Je pokládám za pilíř ...*

AS: To jsou takové ideologické hrátky. Nemám rád takové zkratky či spíše hesla. Toto dělají často novináři a ty nemůžeme brát úplně vážně.

... Generování elit ...

MS: *Dobrá, pokročme dále. Co si myslíte o této době? Je nakloněna tomu, aby generovala lidi, které poté můžeme nazvat elitou.*

AS: Soudím, že každá doba je tomuto nakloněna. To nezáleží na době, ale na lidech. Soudím, že tvorba elit je funkcí společnosti. Neustále se objevuje ono rozdělení a vždy se naleznou ve společnosti výjimeční lidé. Avšak někteří lidé, kteří by mohli být součástí elit, se neprosadí v takovém rozměru, v jakém by si zasloužili. Někteří naopak mají jednodušší cestu k tomu, stát se součástí elit, pozvednou se. Vzhledem k dlouhodobějšímu zpětnému posuzování, myslím si, že se nakonec kvalita jedinců projeví. Na základě toho soudím, že tvorba elit je na konkrétních režimech nezávislá. Ale v dřívějších dobách to bylo obtížnější. Jiné to bylo například ve středověku. Tam to prosazení bylo v daleko menší míře možné, a to z důvodů komunikačních nebo proto, do jakých kontaktů a vztahů mohli lidé vstupovat a jaké bariéry museli překonávat. Velmi odlišné od minulosti je to v dnešní době, kdy každý může psát blogy a oslovovat široké publikum. V jistém ohledu „nadprodukce“ elity je nyní velká.

MS: *Dnes ale vše závisí na ochotě, síle, invenci, ale i štěstí, které jste zmínil výše.*

... Elita a minulost ...

MS: *Co se týče elit za minulého režimu. Tam se „elitou“ stával ten, kdo měl stranickou knížku, či mu bylo díky knížce napomoženo být „elitou“ ... Vládla zde přece jistá třída ...*

AS: Abychom si rozuměli, hovoříme teď o dobrých příkladech ve vztahu k elitě, v otázce je obsaženo pozitivní hodnocení elity. Cožpak byl Štěpán takovou elitou? Štěpán byl elitou té výjimečnosti, protože se dostal do vysoké funkce. Jakeš byl elitou, protože se dostal do výjimečné funkce, ale z hlediska jejich vlastností těmi elitami nebyli. Nebyli to lidé, které bychom mohli následovat. Myslím si, že v případě pozitivních a příkladných elit, ona stranická knížka neměla žádnou roli. Že neschopný vlastník stranické legitimace neměl šanci se stát elitou. Někomu mohla pomoci. Mohla pomoci například lidem jako je Otakar Vávra, jelikož poté mohl točit filmy. Mohl točit filmy v daleko větší míře, než mohla točit Věra Chytilová. Ta si musela svůj film uhádat. Nakonec jak Vávra i Chytilová jsou elitou v tom pravém slova smyslu. To proto, že oba dva filmy natočili v takové podobě, že se k nim lidé budou vracet. Chytilová se prosadila navzdory. Vávra se prosadil s podporou. Pokud by schopnost nebyla v nich, tak by se elitou nestali. To je podle mě důležité. A bylo to důležité i v roce 1989, jelikož se ukázalo, že v okamžiku, kdy se otevřel prostor, tak se nové elity nevyjevily. Pokračovali ti, kteří uměli a ukazovali to už předtím. Znovu připomínám, že teď mluvíme o elitách jako lidech, kteří něco umí. A elitou nejsou osoby na výsluní.

... Disidenti jako elita ...

MS: *Když diskutujeme otázku minulosti, je dobré se tázat ve vztahu k elitám, kdo znal Havla před rokem 1989, jehož za příslušníka elity v tom dobrém považujeme.*

AS: Všichni ...

MS: *Mohl jsem hovořit s Jiřinou Šiklovou, která říkala, že Václav Havel byl znám v úzké skupině intelektuálů.*

AS: Havla udělala veřejně známým Státní bezpečnost. To proto, že jej proskribovala, a proto, že byl prezentován jako představitel odporu. Mohli bychom říci, že to byla negativní reklama. Minulý režim naopak vytvořil o něm obecnou povědomost. Dokonce tak jak se o tom psalo, režim vytvářel a utvrzoval představu existence určité opozice. To byl do značné míry kontraproduktivní efekt snah, které Státní bezpečnost, případně ideologičtí pánové, měli.

MS: *Soudíte, že kdyby komunisté dříve nestíhali tuto skupinu, tak by Havel a ostatní, neměli příliš velké šance se dostat po roce 1989 do vedoucích pozic?*

AS: Kdyby chyby ... Nejsem s to posoudit, kdyby ...

MS: *Je to hypotetická otázka.*

AS: Těžko to mohou odhadnout. Navíc, když nemám patřičné informace. S nikým se neznám, kdo by mi je mohl poskytnout. Nejsem schopen to nějak posoudit.

MS: *Pokud bychom toto téma měli uzavřít, tak každá doba dává příležitost k tomu, aby se elity formovaly.*

AS: Příležitosti jsou různé. Každá doba je produkuje. Je to zákonitost velkých čísel. Vždy se objeví skupina výjimečných lidí. Ti výjimeční lidé se vždy budou snažit prosadit. S tím, že někomu bude bráněno, někdo bude podporován.

... Politika ...

MS: *Posuňme se dále. Revoluce, politická proměna byla též záležitostí lidí kolem Charty 77, ale nejen kolem nich. Pro mnoho lidí to bylo velké nadšení. Byla tam ochota participovat na nově se utvářejícím systému. Domníváte se, že polevení nadšení, jeho ochabnutí, je čímsi běžným?*

AS: To je zákonité. Když jsem dělal výzkum sdělovacích prostředků, tak tam byla jedna zajímavá věc, že když se objevila nějaká událost, tak to vybudilo poměrně vysoký zájem, vyšší sledovanost medií obecně. Po určité době – trvalo to asi tři týdny, tento zájem vždy poklesnul. Soudím, že se to dá přenést i na politické procesy. Vysoká pozornost věcem, které se člověka bezprostředně nedotýkají, které jej neohrožují, se neudrží. Lidé tak ztratí vnímavost, ztratíte citlivost vůči nim. Vychází to z obranného mechanismu. V určitý okamžik se pozornost člověka odvrací. Je to důležité, jelikož nadšení brání kritickému nadhledu. Rozumný člověk by měl vždy kritický nadhled dodržovat. Myslím si, že v případě roku 1989 se nadšení vybudilo. Poté došlo k poklesu, ale nikoliv z důvodů ztracené pozornosti. To sice též působilo, ale začalo se objevovat zklamání z nenaplnění velkého očekávání.

MS: *Tam se ukazuje naivita lidí ...*

AS: Samozřejmě, že byli naivní. Rozhodně nečekali proměnu, která nastala. Aspoň většina nečekala.

MS: *Jinými slovy lidé očekávali cosi jiného, domnívali se, že místo reálného socialismu nastoupí socialismus s lidskou tváří jakožto navázání na odkaz roku 1968 ...*

AS: Těžko říci, jelikož lidé měli jistě různá očekávání. V každém případě minulá společnost, minulý režim se v mnohých věcech zdiskreditoval. Jednak se zdiskreditoval tlakem na člověka udržet jej v požadovaných kolejích. Odklonit se nebylo příliš možné. Zbavení se toho určení, taková byla představa svobody. Také zde bylo svázané plánované hospodářství. V momentě, kdy se hospodářství trochu uvolnilo, tak se okamžitě energie lidí vzdmula. Ačkoli koncem osmdesátých let se začal otevírat prostor pro podnikání i v rámci předešlého režimu. Takovým příkladem byly i Slušovice...

MS: *... spojených s Františkem Čubou, ...*

AS: ... kde se ukázala podnikavost. Byla představa, že se otevřením prostoru po roce 1989 podnikatelský duch rozvine. A ono ne. Ne, že by se podnikatelé neprosadili, ale že vlastně podpora nebyla pro podnikání, ale byla především pro rozdělení bohatství. Poté se vše soustřeďovalo do privatizace. Posléze se energie věnovala léčení privatizace. To například souviselo s dluhy v bankách.

MS: *... to můžeme vidět jako odvrácenou stranu realizace politiky.*

AS: Ekonomický mechanismus nevyužíval potenciálu, tvořivosti lidí. Nešlo to podle mého názoru ze zdola, ale politika se soustředila na rozkradení majetku.

... Hospodářství ...

MS: *Nyní bych přešel k otázce hospodářství, jelikož bylo důležité i pro vývoj společnosti. Marx sám řekl, že hospodářství je základnou, a morálka je nadstavbou ...*

AS: Že to řekl Marx, tak to ještě nemusí platit. Ono to přece není tak jednoduché, jak se to dříve nebo i dnes vysvětluje. Byla představa, že základna je to, co by mělo jednoznačně určovat, jaká je morálka. Marx mluví o tom, že určitý typ hospodářství vede k určitým společenským vztahům. Ve výsledku to jsou dvě strany, které se ovlivňují. Nelze říci, že by ovlivňovala pouze základna a morálka byla jen odvozená, ale platí i opačný vztah. Morálka může podpořit nebo omezovat ekonomický proces. Soudím, že k tomu není diskuse, jelikož dochází pouze k velkým zjednodušením.

MS: *Proč jsem uvedl pouze Marxe? Je to tím, že Tomáš Halík říkal: „Transformace, která byla v České republice prováděna, byla marxismem naruby.“ Domníval se, že představitelé transformace hlásali, že „vše vyřeší trh.“*

AS: To má pravdu. Václav Klaus horoval proti sociálnímu inženýrství. On přitom provedl nejhorší projekt sociálního inženýrství od roku 1948 v naší republice. On hovoří jako liberál...

MS: *Považuje se za něj ...*

AS: To, co však prosazuje, s liberální politikou nemá moc společného. To proto, že liberální koncept funguje při platnosti nějakých institucí, nějakého právního a morálního řádu. Poté může fungovat princip svobodných jedinců. To proto, že se mohou prohybovat v nějakých mantinelech. Pokud ne, existuje pouze možnost, že silnější vyhrává a jde o boj každého s každým.

MS: *To bychom se vraceli do stavu, který jistě není žádoucí.*

... Společnost a obnova ...

AS: Rád bych řekl, že byla snaha o obnovu společnosti. A proto měla ohromný ohlas církev, jelikož ona zvýrazňovala morální rozměr. Tím, že lidé byli nuceni říkat něco jiného v soukromí, co si opravdu mysleli, a něco jiného na veřejnosti, co si přáli slyšet mocní ...

MS: *To znamená, že zde byla dvojkolejnost ...*

AS: Lidé si pochopitelně uvědomovali, že to není normální. Vědomí obnovy morálky zde bylo obecně sdílené. Najednou se objeví názor, že morálka nic není, že jsou pouze právní normy a jejich dodržování je základ. Bylo to spojeno s tím, že právní normy si sepisovali lidé, kteří je doslova zneužívali. Nějaká morálka zde byla, byť nebyla nejlepší, lidé věděli, že je nutné ji zlepšit ... Frustrace následně byla z toho, že se najednou morálka úplně vytrácí jako něco nedůležitého. Myslím si, že se vědomí nedostatku morálky projevilo právě v ohromném protestu. Soudím, že ten se projevuje od poloviny devadesátých let. Sociální demokracie byla prvním reprezentantem tohoto protestu. Byla to malá nepatrná strana. Z počátku měla pět procent na hranici volitelnosti. Najednou s ohromným náskokem vyhrála volby.

MS: *Sociální demokracie také soutěžila s Komunistickou stranou Čech a Moravy, Levým blokem. To ještě byl v politice dnes již zemřelý Zdeněk Mlynář.*

... Otázka počátku změny ...

MS: *Zmínil jste výsledky proměny, které byly považovány za nespravedlivé. Čím se mělo začít? Hospodářství bylo v nedobré kondici, i když Československo bylo zemí, která byla na vrcholu států Východního bloku.*

AS: Po bitvě je vždy každý generál. Od počátku jsem si říkal, že nejprve je nutné vytvořit pevný legislativní rámec v tom smyslu, aby umožňoval efektivní fungování a pocit spravedlnosti. Vytvářet normy způsobem jak se nám to hodí, novelizovat zákony, které pomalu nejsou vyhlášeny a novelizují se při dalším zasedání parlamentu, to je nepřijatelné. Bylo nutné ekonomickou reformu legislativně připravit. Pak postupně realizovat. Ne ji však provádět během dvou let, ale rozložit ji například do pěti let. Měla být realizována právě v rámci pevného právního rámce. S tím, že ty podmínky budou přísně sledovány. Samozřejmě se měl vytvořit mechanismus, kdy se politická moc odpoutá od moci ekonomické. Myslím si, že znalosti zde byli a že v tomto smyslu se to dalo realizovat. Netvrdím, že by se nedělali chyby. Podle mého pohledu by nedošlo k takovým zhůvěřilostem. Dnes se to v podstatě znova a znova objevuje. Poté se dostáváme ke korupci, dostáváme se k rozpadu společnosti.

... Potenciál a dluh ...

AS: Vezměte si, zde byl ohromný potenciál. Zahraniční dluh České republiky byl v podstatě nulový, pokud bychom započítali pohledávky, které šly za zeměmi z RVHP. Byli bychom v mírném přebytku. To znamená, že jsme měli určitý potenciál na to, abychom se pomalu odpoutali od minulého systému.

MS: *Problém například je, že pohledávky za zeměmi, které byly sloučeny v RVHP, jsou těžko vymahatelné.*

AS: Ano, víme, že bychom museli za tím udělat černou čáru. V každém případě by bylo nutné udělat pořádek. Vezměte si, že dnes majetek státu není a jsou pouze dluhy. Co je to za hospodáře, který rozprodá majetek, nebo majetek rozdělí s tím, že jiný hospodář jej bude lépe spravovat. Ze strany státu to bude znamenat, že bude mít nižší příjmy a jelikož ani daně nejsou tak vysoké, jak byly, dostali jsme se do ohromného zadlužení.

MS: *V porovnání se zeměmi Evropské unie ono zadlužení není tak velké.*

AS: My jsme však vycházeli z nulové hodnoty. To znamená, že dvacet let hospodaření zvyšuje neustále dluh.

MS: *Dá se říci, že dluh, který se nám během dvaceti let akumuloval, je transformačním nákladem.*

AS: Můžeme hovořit o různých dluzích. Starý režim také dělal dluhy. Dělal dluhy z nehospodárnosti, dělal dluhy na životním prostředí. Tím, že postupoval neefektivně a zatěžoval zdraví lidí. To vše zde bylo. Soudím, že to bylo to, co se mělo zlepšit. Mnohé se zlepšilo, i když se některé parametry zase zhoršují, ...

MS: *... jelikož dochází k obtížím v průmyslových oblastech.*

... K ekologii ...

MS: *Námítka ve vztahu k ekologii byla, že si hospodářství musí na ekologii „vydělat.“ Víím, byl to postoj člověka, jenž působil v prezidentské funkci.*

AS: Nebyl to postoj pouze Václava Klause. Byl to postoj lidí, kteří zde vládli před rokem 1989. Václav Klaus v tomto pokračoval. Pan Klaus by byl nejlepším generálním tajemníkem.

MS: *To rozhodně není lichotivé.*

... Odlišné pohledy ...

MS: *Musím říci, že jsem mohl hovořit s lidmi z vlády Petra Pitharta, kteří se přímo účastnili politických jednání, bylo mně řečeno, že jednání na reformách byla dělná, že v počátku nedominovala ideologie. Lidé se tak měli snahu domluvit a připravily se zákony. Zákony byly následně novelizovány a postupem času to směřovalo k chaotickému uspořádání norem. Lidé nedostali patřičnou dobu k tomu, aby to, co započali v roce 1990, dodělali. V roce 1992 se konaly volby. K tomu, abyste připravil řádné reformy, připravil prostředí k tomu, aby sem například přišli zahraniční investoři, se skutečně dlouhodobým*

zájmem, potřebujete jistou dobu, kterou jste zmínil. Soudíte, že i zkrácení volebního období ze čtyř na dva roky pomohlo zbrklosti přechodu v oblasti hospodářské?

AS: V tom nevidím velkou chybu. To je posuzování, co by bylo kdyby. To se zpětně dá, ale nic to nezmění. Soudím, že by to až tak velkou roli nehrálo. S odstupem doby pociťuji jinou námitku. S odstupem času se mi dá, že určité reformy byly prováděny lidmi s nízkou kompetencí.

MS: *Mnozí z nich byli teoretickými ekonomy.*

AS: To však neznamená, že jsou kompetentní.

MS: *S tím lze souhlasit.*

... Pestrost pohledu ...

AS: Je otázkou, zdali bylo dobré, že ekonomické reformy dělali ekonomové a právníci. Myslím si, že ekonomická reforma je také záležitost psychologická, sociologická. Obávám se, že ze sociologů tam nebyl nikdo ...

MS: *Je dobré k tomuto cosi říci. Martin Potůček a jeho kolegové tedy Miroslav Petrusek, Jiří Musil, Jiřina Šiklová napsali Václavu Havlovi dopis, kde právě zdůrazňovali, že pokud země bude vystavena pouze ekonomickému pohledu, může nastat chyba.*

AS: Ano, souhlasím.

MS: *Vláda neviditelné ruky trhu může způsobit obtíže.*

AS: Soudím, že to tenkrát bylo „popletené.“ V dobovém kontextu to člověk vnímá jinak, ale šlo o persony ekonomů, které se na tom podílely a navíc tu ideologii hlásaly. Na analýze transformace by se měli podílet politologové, historici, ...

MS: *... zkrátka společenští vědci.*

AS: V podstatě tam rozhodovali pouze ekonomové v závěsu s právníky. To znamená, že se to vedlo v „inženýrské linii,“ a proto, jsem hovořil o inženýrském projektu. Pomíjela se i přání lidí. Soudím, že přání lidí nelze obcházet. Můžete určit normy, můžete určit zákonné normy, ale v momentě, kdy lidé nebudou respektovat zákony, tak je zákon mrtvou literou. Není na nic.

MS: *Již v Bibli je psáno, že Duch oživuje.*

... Nechtěné tendence ...

AS: O to šlo. Něco se sepsalo, ale život to jinak přebíral. Myslím si, že se tam projevilo i určité podcenění schopností lidí, včetně schopnosti pustit se do čehokoli. Také nevím, zdali bylo či nebylo záměrné propojení ekonomické a politické elity.

MS: Mohlo to být způsobeno i tím, že nedošlo k odstřížení starých kádru. Je však také otázka, zdali by to bylo možné?

AS: Je otázkou, zdali to pro ně nebylo výhodné.

MS: Mohlo by to vyznít tak: „Umožnili jsme vám, tak nám umožněte působit například v ekonomické sféře.“

AS: Soudím, že je to příklad skupiny pana Tykače. Ta měla za zády pana Potáče. Ten byl ve Státní bance československé. Najednou mi bylo jasné, kde se berou takové znalosti o hospodářství. Nutno říci, že pan Potáč byl velmi schopný chlap. To byl jeden z neschopnějších lidí, kteří v tom starém režimu existovali. Tam poté byly velké možnosti. On by velice schopný manipulátor.

... Lidé v politice ...

AS: Podle mého názoru Václav Havel byl odsunut na vedlejší kolej a rychle ztrácel vliv, ...

MS: ... třebaže to byla velká autorita sametové revoluce.

AS: Poté, co byl vyzvednut do funkce, se stal značkou republiky, ovšem pouze značkou. Reálně neměl možnost mnoho ovlivňovat.

MS: Domníváte se, že důležitou osobou se postupně stal Václav Klaus, jenž se svým týmem prosadil rychlou reformu?

AS: Dá se říci, že do konce roku 1989 to byla revoluce Václava Hlava. Od roku 1990 to byla revoluce Václava Klause.

MS: Z počátku byl federálním ministrem financí.

AS: Na funkcích nezáleží.

MS: Důležitou roli hraje prezentace.

AS: Stačí, když se člověk podívá na pana Kalouska, dnešního ministra financí.

... Systém ne lidi ...

MS: Zastavme se jistě u důležitého výroku. Klaus říkal: „Měníme systém, neměníme lidi.“ Jak se toto vzájemně podmiňuje? Člověk byl učen, že se o něj v minulém systému postarají ... Jak se podle vás člověk rychle adaptoval ... Užil své schopnosti iniciativy, tvořivosti?

AS: Z mého pohledu je to složitější. O zásadní změně v příčinách chování mluvit nelze. Obecně platí, že se snižuje aktivita lidí. Snižuje se aktivita lidí v odborech, snižuje se aktivita lidí v politických stranách. Z mého pohledu je to obecný trend, který se objevuje ve vyspělých zemích. Či podobného bylo i za minulého režimu. Řekl bych, že v tomto kopírujeme vyspělé země. Z tohoto pohledu bych

neviděl, že bychom se ocitli v nových poměrech. Člověk, který byl aktivní, bude aktivní vždy a využívá možností, které jsou k dispozici. A naopak i dnes jsou lidé, kteří minulý režim nezažili a čekají pomoc.

MS: *Kdo chtěl mít svůj vlastní život, kdo se chtěl o svém životě plně rozhodovat, byl nucen k emigraci.*

AS: Důvody a motivy emigrace nejsem schopen posuzovat. Asi bychom se dostali k tomu, že lidé volí různé strategie. Nějaká část ... a zase to bude menšina ... volí strategii emigrace, což poté vede k vytváření nového života. Jiní lidé žijí v určitých podmínkách a přizpůsobují se jim. Využívají stávajících podmínek, které společnost poskytuje. Aktivita se projevuje v rámci těchto podmínek. Lidé jsou aktivní nebo ne, bez ohledu na toto. Je to záležitostí vnitřních dispozic, vnitřního nastavení s tím nemá režim příliš co do činění. Režim poskytuje prostor, ve kterém se člověk bude uplatňovat. Vždy se ti lidé v tom prostoru nějak uplatní, i když někdy jsou možnosti větší a širší a někdy menší a úzké.

MS: *Například taková Severní Amerika je bohatá země. Je to díky tomu, že jsou tam lidé naučení tvrdě pracovat, podstupovat rizika. Socialistické země? Ty měly jiný systém. Nevycházej, buď průměrný ... Takto to může člověk vnímat. Pokud se člověku dá volné pole působnosti, tak...*

AS: Pozor, zde se to přenáší do podoby podnikání. Například člověk vlastně mohl podnikat, což však v minulosti nebylo oficiálně možné. Mohl jste se však prosazovat v rámci existujících státních podniků s tím, že jste využíval jejich možností. To znamená, pokud jste vstoupil do komunistické strany, tak jste měl daleko více otevřenou cestu. Vždy na těch rozhraních po čtyřicátém osmém či šedesátém osmém platilo, kdo je věrný straně, postupuje. V osmdesátých či šedesátých letech, vždy s větším časovým odstupem od přelomových událostí, již platilo, že člověk musel prokázat jisté vysoké schopnosti a věrnost straně ustupovala. Ale protože existovala konkurence mezi lidmi na vzestupu, tak se hledaly další body. Pak se velice hodily body za členství v komunistické straně. To znamená, že kdo byl v komunistické straně, měl konkurenční výhodu a snáz postoupil v žebříčku. Členství ve straně nebylo vždy nutné nebo vyžadované pro kariérní postup. Řekl bych, že častěji bylo součástí životní strategie.

MS: *Soudíte, že minulý režim dával prostor, aby lidé rozvinuli své vloh.*

AS: Nedával takový prostor, který by rozvoj osobních schopností podporoval. To platí především pro potlačovaný rozvoj podnikavosti. Ale neznamená to zásadní omezení pro rozvoj vloh. Pouze říkám, že lidé reagují na určité podmínky, které je mohou omezovat. Přesto si nacházejí nějaké možnosti, jak uplatnit svou aktivitu. Není to tak, že by tam byla absolutní bariéra, která by něčemu zcela zabraňovala. Jsem přesvědčen, že lidé musí respektovat existující podmínky. To platí vždy.

MS: *Tyto podmínky ohraničí jeho jednání ...*

... Rizika ...

MS: *Pokročme dále. Jaká vidíte rizika vývoje společnosti? Čeho by se společnost měla vyvarovat, co zlepšit?*

AS: První riziko vidím ve vytvoření mafiánského kapitalismu, jak to označil Václav Havel. To znamená, že veškerá rozhodování se budou odehrávat na principu nějaké známosti, výhod, které budou ...

MS: ... *netransparentní.*

AS: Podle mého názoru je to velké nebezpečí, jelikož to není pouze u nás. Právě u nás to bylo posílené právě rokem 1989. To znamená, že se tomu nevytvořily žádné bariéry. V jistém ohledu máme všichni máslo na hlavě. I lidské zábrany zde nefungují. Toto je to první nebezpečí, že se ocitneme uvnitř nějakého stavu, kdy se nebudeme moci bránit elitám, tedy špatným elitám. Druhé riziko, které vidím v naší dnešní společnosti, je riziko velké sociální diferenciaci ...

MS: ... *mezi chudými a bohatými.*

AS: S tím, že chudí jsou u nás i lidé, kteří se standardně považují za střední stav. Jsou to například učitelé na vysoké škole. Například odměny v rámci nějakého grantu. Tam se celoroční odměna pohybuje na úrovni měsíčního příjmu vyššího úředníka státní správy či na městě. Je to osmdesát – sto dvacet tisíc korun. Pro nás kantory je to celoroční odměna za práci, která by měla být odvedena v rozsahu celého úvazku, pokud by měla být provedena dobře. Z toho můžeme vyčíst výrazné podceňování, výraznou diskriminaci učitelské či vědecké práce. Další jsou lékaři. Zcela stojím za akcemi lékařů, jelikož to nejsou pouze platy, ale je s tím spojena celá řada dalších problémů. Vlastně se zneužívá Hippokratovy přísahy, že musí léčit. Je snaha se s nimi tvrdě vypořádat, právě z důvodu jejich etického závazku. Například přesčasy, dle mých poznatků, rostou, ale jsou ještě podniky nebo organizace, kde se přesčasy nepočítají. Lidé odcházejí z práce, až je práce udělána. S tím, že množství práce se zvyšuje. To znamená, že opět dochází k tomu, co bychom mohli nazvat diskriminací, vykořisťováním. Na odměnu za přesčasy nemají nárok. Víím, že v organizacích je to z důvodu ekonomického tlaku, aby se udržely třeba ve vztahu k asijské konkurenci. Je ale otázka, zdali asijská konkurence je tou nejdůležitější příčinou. Vždyť celá řada nákladů společností je produkována zcela zbytečně. Platí silniční daň, a výstavba nebo údržba silnic se prodražuje naprosto neprůhledným způsobem. Za průhledných podmínek by se mohlo ušetřit nebo vystavět více. Tak bych mohl pokračovat dále, pokud bych se na to měl podívat systémově. Zaměstnanci nemají v současném systému příliš možností se nějakým způsobem proti tomu postavit. Neměli bychom také zapomenout, že naše odbory jsou zdiskreditované. Navíc jsou ještě k tomu nepružné. Vzestup příjmů lidí s nízkými příjmy je předstihován vzestupem nákladů. A potom je zde druhá skupina lidí, která neuvěřitelně bohatne. Přitom z hlediska i zdravého selského rozumu bohatnou nečestným způsobem. Je chybou norem, že je to legální, jelikož jsou špatně nastavené. Například Stanislav Gross, který jako premiér prodává uhelné doly pod cenou, a to i proti odhadům, které byly tehdy k dispozici. Poté z toho prodeje přes nějaké další lidi inkasuje provizi. To je prostě korupce nejhrubšího zrna. To, že je to legálně ošetřeno, ještě nic nemění na podstatě věci, že je to korupce.

MS: *Takoví lidé by přece měli sedět. Bohužel se tyto věci dějí za účasti médií, veřejnosti ...*

AS: To jsme u toho mafiánského kapitalismu. On nemůže být potrestán, jelikož by se následně musel zřídit celý mechanismus známostí. A ten se nezřítí.

MS: *Jak tomu čelit? Snad pracovat na tom, aby se člověk mohl podívat lidem kolem sebe do očí.*

AS: Věřím, že se v průběhu doby objeví nové možnosti aktivizace občanské společnosti. Ty staré formy se asi nejeví jako efektivní. Nové ještě nebyly objeveny. Nebyla silná potřeba, aby se prosadily. Jsem optimistou a věřím Evropě, kde je důraz na jedince. Věřím, že si lidé nenechají na sebe ...

MS: ... kálet ...

AS: ... a začnou se tomu bránit a začnou se více a více prosazovat.

MS: *Jaké neuralgické body vnímáte v rámci proměn společnosti? Poukázal jste na legislativní rámec ...*

AS: Problémem, který v případných proměnách chápu jako bolestivý pro občany, je určitě korupce. S ní se člověk nemůže psychicky vypořádat a překonat, protože zcela potlačuje představu spravedlivé společnosti. A spravedlivá společnost je významnou hodnotou asi pro většinu z nás. Druhým problémem, který je možné chápat jako obtížně snášený a způsobující zásadní poruchy v životě společnosti, je ztráta smyslu politiky jako služby pro občany. Za největší prohru od roku 1989 považuji přeměnu politiky ve službu politikům. Věci se nedějí v zájmu občanů. Nejprřednější jsou zájmy politiků jak na státní, tak krajské i místní úrovni. Pokud je zájem občanů naplňován, tak jenom proto, že se dostal do souběhu se zájmy politických reprezentací. Třetím problémem, který souvisí s druhým, je ztráta racionálního základu v diskusích a jednoznačné převládání ideologií. Diskuse se nevedou příliš věcně, ale jako soupeření ideologií.

MS: *Co Česká republika a její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

AS: Evropská unie byla pro Českou republiku velkou příležitostí a v mnohém se příležitosti naplnily. Uvolnil se trh práce, školství a věda se propojuje napříč zeměmi. Bohužel se především v poslední době více začíná prosazovat administrování a poručníkování ze strany orgánů EU a velmi se začíná vyjevovat evropská administrativa jako zvláštní sociální třída, která nedbá příliš na zájmy jednotlivých zemí nebo občanů, ale především na sebe. Jaký bude další vývoj, je myslím předvídatelné pro krátké časové období. Totiž vše bude pokračovat starým známým způsobem. Pokud jde o globalizovaný svět, myslím, že Česká republika stojí trochu mimo. Jen některé organizace nebo osoby ve spojení s významnými postavami globalizovaného světa se úspěšně v takovém světě prosazují. Česká republika jako celek, myslím, že ztrácí na významu. Rozpad Československa byl v této tendenci významným faktorem.

MS: *Děkuji vám za kritické postřehy ...*

P.S.:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

AS: Pasivně jako občan státu, který respektoval stanovené povinnosti. Motivace, které tuším u mnohých protagonistů společenské změny, jsem neměl. Velmi brzy jsem nabyl přesvědčení, že morální pozvednutí společnosti není ani v druhém nebo třetím natož prvním plánu změny.

MS: *Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

AS: Ano, ale nikoli s vědomím obnovy kapitalismu, nýbrž pro převzetí části dřívějšího majetku státu.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo nakonec rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného setkání obou zemí v Evropské unii?*

AS: Podle mého bylo rozdělení státu nezvládnutím nových poměrů ze strany státních představitelů, nových elit. K eliminaci slovenského nacionalismu nedošlo, posílil se nacionalismus český a pro mezinárodní spolupráci to výrazné zlepšení ani zhoršení neznamenalo.

Dialog o transformaci s Ladislavem Langrem^{9,10}:

MS: *V období, které je hlavním předmětem zájmu jste dovršil Kristova léta. Dověřil jste krátce před r. 1989 třicet let. Je známo, že jste byl člověk, jenž byl spojen minulým režimem. Byl jste angažovaným v režimu, jenž se dá nazvat jako režim lživý, jenž podvracel lidskou aktivitu a to dobré v člověku. V současné době sám aktivně vystupujete a podporujete to, co minulý režim potlačoval. Jak uvažuje o této části svého života. Minulost nelze od člověka odtrhnout. Jak se díváte na minulost a režim, jenž je již více jak dvacet let minulostí?*

LL: To jste nemusel říkat tak decentně. Sloužil jsem mu. Dívám se na to s odstupem let velmi rozpačitě.

MS: *Vnímáte to jako mladickou neprozíravost?*

LL: Byla to pochopitelně má naivita. Ta často k reálnému životu patří. Choval jsem se, jak jsem se choval. Mohu to říci bonmotem, jehož autorství se připisuje nejruznějším lidem. Nevím, kdo je jeho pravým autorem. Onen bonmot zní: „Kdo není ve třiceti socialistou, nemá srdce, kdo je socialistou po třiceti, nemá rozum ...“ Já jsem to do třiceti let stihl.

MS: *Tuším, že tuto průpovědku vypustil do světa Winston Churchill.*

LL: Slyšel jsem jména několika údajných autorů jako třeba Poincaré. Nevím přesně, kdo to byl. Ten citát však existuje a je velmi výstižný.

... Historie L. Langra ...

MS: *Co vaše historie? Ta jistě determinuje vaše budoucí jednání ...*

LL: Kdybych měl začít mým mládím, část mé rodiny odešla z tohoto světa komíny Osvětlemi. Tady lze nalézt jisté stigma. Druhá část rodiny je zase spojená s legionářskou tradicí v Rusku. Byl to dědeček Ladislav Langr, který se vrátil přes Vladivostok a Marseille jako hrdina.

⁹ Dr. Ladislav Langr *1959, novinář a starosta lázeňského města Poděbrady od roku 2010, celý svůj život prožil jako novinář v různých redakcích, od roku 1988 do roku 1992 působil i jako pedagog na UK.

¹⁰ Dialog byl natočen v pondělí 27. září 2010 ve večerních hodinách a v pátek 8. října 2010 ve večerních hodinách, dialog byl natočen v rámci informačního večera Volba pro Poděbrady, volební stan byl na Riegrově náměstí v hotelu Hubert.

MS: *Byl to člověk, jenž svými aktivitami podpořil Masarykův, Benešův, Štefánikův projekt.*

LL: Pochopitelně. Bohužel s žádným z dědečků jsem se nepotkal. To proto, že zemřeli příliš brzo. Narodil jsem se, když mému otci bylo 45 let. Byl jsem dítě starších rodičů. Další zajímavou věcí je to, že moje babička byla z dobře situované pražské rodiny a pravidelně jako zámožná rodina jezdili do Mariánských Lázní na prázdniny. Tam se osmnáctiletá babička zamilovala do mladého Američana Franka Towera, jenž ji přivedl do jiného stavu ... Tehdy se v osmnácti letech ženit a vdávat jen tak snadno nešlo, proto musela být nejprve propuštěná z rodičovské péče. Bylo to krátce po první světové válce. Jenže Američan tři měsíce po sňatku zemřel na zánět slepého střeva. To téma pak bylo v rodině tabu. A tím pádem praprarodiče zanevřeli na Mariánské Lázně a po čase začali jezdit do bližší destinace, tedy do Poděbrad. Zde se babička potkala se šikovným podnikatelem, který byl z nedaleké Pískové Lhoty s Rudolfem Krausem. Pak přišla II. světová válka a prezident Roosevelt prohlásil, že za každého zajatého Američana propustí deset Němců. Kdo měl sebemenší „náběh“, že by mohl být Američan, brali ho jako Američana. Babička si proto požádala o americké občanství, jelikož na babičku a celou rodinu díky původu se vztahovaly protižidovské Norimberské zákony ... Babičku v roce 1942 odvezli s mou maminkou do internačního tábora Liebenau a poté do Bieberachu. S nimi měl jít také dědeček, ale protože dostal tuberkulózu, nechali ho v Terezíně. Druhá sestra se prodala do smíšeného manželství. Ta si vzala v Poděbradech dentistu Jana Machálka. V r. 1944 babičku a maminku společně s dalšími nalodili ve Francii na zaoceánský parník a vyměnili je do Ameriky, kam po válce za nimi přijel i dědeček, ale protože už měl pokročilou tuberkulózu z Terezína, všichni se v listopadu 1947 z Ameriky vrátili.

MS: *... do Poděbrad ...*

LL: Přesně tak. Tady na maminku čekal tatínek, který uviděl její fotografii u Machálků, se kterými se přátelil, a během čtvrt roku byla svatba. Tatínek byl syn legionáře, byl právník, a přesto v roce 1945 podlehl tomu, čemu podlehla velká část inteligence. Také on si řekl, že nyní ten svět bude lepší, krásný a vstoupil do KSČ, protože ... soudím, že to napsal Pavel Kohout a je to parafráze na Stefana Zweiga, jenž napsal Hvězdné hodiny lidstva ... Pavel Kohout to parafrázoval, že český národ má tři hvězdné hodiny. To je říjen 1918, květen 1945 a listopad 1989.

MS: *Proč ne rok 1968?*

LL: Tam se to trochu rozplizlo a nedal se přesně formovat měsíc. Tyto tři hvězdné hodiny mohly člověka vést k naději, že už konečně bude líp. Koloběh dějin se zvrátí, začíná nová, lepší cesta.

MS: *Třetí cesta, která bude po roce 1989, s níž představitelé ekonomické transformace budou polemizovat.*

LL: Dobrá, ale tato tři období skutečně byla vítěznými hodinami. Já jsem naplno zažil rok fantastický, rok 1989, lidé se měli rádi, každý se na každého usmíval, všichni jsme byli kamarádi, kdo co chtěl, všechno dostal. V roce 1945 to zřejmě bylo také takové, a když si člověk představil Rudou armádu, která krvácela i pro svobodu v naší zemi, řada inteligence slyšela na komunistickou notu. Tatínek vstoupil do komunistické strany a skončil v roce 1952 v rámci širšího soukolí procesu se Slánským. Po devíti měsících byl nakonec propuštěn. To proto, že se zase tak výrazně neangažoval. Patřil v Poděbradech do určité skupiny lidí, která zase tolik nevadila. Pokud si vzpomínám, potřebovali odstranit předsedu ONV prof. Plhala, k jehož přátelům a spolupracovníkům můj tatínek patřil. Můj

otec dopadl ještě dobře. Po návaru z vězení jako doktor práv pracoval na převýchovu v dole, dělal závozníka, staral se o závodní jídelnu skláren. Až teprve v šedesátých letech mohl pracovat v oboru jako podnikový právník u zemědělského zásobování v Pečkách. Od té doby byl zcela apolitický, nicméně celou dobu mi rodiče vštěpovali, že pokud se chci v této společnosti uživit a být spěšný, musím se chovat podle očekávání většinové společnosti a nezbude mi, než se angažovat. Ovšem to je ve dvacátém století plném kotrmelců a navíc ve střední Evropě hodně nebezpečná rada. Pochopitelně mi to nevštěpovali tím způsobem, abych vstoupil do komunistické strany. V roce 1968 jsem byl jiskra a pak pionýr. Najednou, když byl rok 1969, ostentativně jsem s ostatními dětmi z Pionýra vystoupil. Byl jsem v osmé třídě a moje třídní učitelka říkala: „Dobře se učíš, ale nemáš dobrý kádrový profil kvůli tatínkovi, protože byl vyloučený z KSČ, takhle se na střední školu nedostaneš ...“

MS: ... Vyloučený byl kvůli procesu?

LL: Ano, rehabilitace by se snad dočkal až po roku 1989, jenže tatínek zemřel v srpnu 1989, nemluvě o tom, že i s rehabilitací je to složité, protože komunisté sami dopláceli na systém, který pomáhali budovat. Zkrátka: „... máš nedobrý kádrový profil, a bylo by dobré, kdy ses do Pionýra přihlásil ...“ V deváté třídě jsem se tedy přihlásil do Pionýra a tam jsem zjistil, že je to docela hrůza, protože se tam převážně kouřilo a popíjelo.

MS: *Skutečně? Divná to činnost budovatelů vlasti ...*

LL: Bylo to dost divoká zkušenost.

MS: *Když jste byl ve skautu, tam to sice nebylo podobné, ale občasné inklinace k tomu byly.*

LL: Já ve Skautu nebyl, já jsem od druhé třídy stál mimo. A v deváté třídě mě Pionýr opravdu nechytнул. Scházeli jsme se, ale osobně mě to nebavilo. Pak jsem přišel na gymnázium, vstoupil jsem do SSM, brali jsme to jako samozřejmost. Jen jeden spolužák z celé třídy nebyl v SSM. A najednou jsem zjistil, že mně začalo bavit něco organizovat pro druhé. Do té doby jsem byl víc uzavřený. Neměl jsem moc kamarádů a najednou přes ty svazácké skupiny jsem měl možnost se realizovat. Nás hodně aktivních bylo na gymplu asi čtyři nebo pět a byli jsme dobrá parta. Sám jsem začal vést pionýrský oddíl, chtěl jsem si dokázat, že to jde dělat i jinak, než jakou jsem měl zkušenost, začalo mě to bavit, jezdil jsem na pionýrské a svazácké tábory, svazácké akce a cítil jsem v tom příjemné naplnění.

MS: *Bral jste to jako možnost cosi vytvářet, formovat ...*

LL: Ano.

... Ideologie komunismu ...

MS: *Co ono myšlení a tehdejší ideologie?*

LL: Abych se přiznal, ideologii jsem si nijak nepřipouštěl, jelikož jsem nehledal alternativu. Bral jsem to jako hotovou věc. Bral jsem to jako věc, která je neměnná. Nenapadlo mě, že by mohlo dojít ke změně režimu. Soudil jsem, že takto jsou rozdané karty. Pokud bude Sovětský svaz, nikdy se z jeho vlivu nedostaneme.

MS: *Co vaši rodiče, který byli apolitičtí ... Hovořil jste se vaším tatínkem ...*

LL: Tatínek byl každý den nalepený v koupelně na ústředním topení na rádiu, kde poslouchal Svobodnou Evropu, a radiátory pomáhaly k lepší vodivosti vln. Prý... Nicméně měl stejnou skepsi vůči změně politického vývoje. Ano, zde je to rozdělené, je to dané a k velkému posunu nedojde.

MS: *Než jít hlavou proti zdi, je lepší „ohnout se.“*

LL: Netvrdím, že je to lepší, ale tuto cestu jsem v životě zvolil. Mohl jsem jít do kotelny. Pokud bych to udělal, mohl bych být po roce 1989 třeba ministrem, anebo také ne. Ale do kotelny jsem nešel.

MS: *Pokud člověk procházel místy, kde se v Praze topilo, díky postupu režimu vůči intelektuálům to mohla být zajímavá setkání.*

LL: Možná ano, ale tehdy jsem to nevnímal. Ale snažil jsem se občas nebýt součástí stáda. Proto se patří dodat, že vadím dnes, vadil jsem tenkrát ... Uvedu příklad. Ve svazáckých letech tam byl jeden člověk, jenž byl trochu hochštapler, a vědělo se to o něm. Byli jsme na okresní konferenci pionýrských pracovníků. Byla schvalována nominace na krajskou konferenci, formálně se volili delegáti. Najednou jsem z dvou set delegátů zvednul jako jediný ruku proti tomu člověku. Nejsem hrdina, ale dovedete si představit, co to udělalo. Já jsem si řekl, že pro něj nemohu zvednout ruku.

MS: *Kdybychom se na ideologii měli podívat abstraktněji, lze podle vás vnímat komunismus jako způsob utvoření „spravedlivé společnosti“? Můžete prosím vás porovnat tehdejší a nynější pohled?*

LL: Komunismus je nádherný ideál. Většina lidí si přeje spravedlivý svět a komunismus ho nabízí, ovšem když věříš a nepřemýšlíš. Pro spoustu lidí je to pohodlné. Přiznávám, že i já jsem do té skupiny patřil. Jenže je to, bohužel, utopie, která navíc byla hrůzným způsobem zneužitá a fatálně ublížila miliónům lidí.

MS: *S vnímáním problémů kapitalismu můžete na komunistické ideologii nacházet stopy pozitivního?*

LL: Tím pozitivem je přece ona krásná myšlenka, kterou deklarovali už komunardi během francouzské revoluce. Jenže hned tu myšlenku o svobodě, rovnosti a bratrství nechali bídne umřít na barikádách a pod gilotinou. Ale ona se mrška chytla, zadřela za nehty, a to by v tom byl čert to dál nezkoušet, i kdyby na ten experiment měly zemřít milióny lidí.

MS: *Když si procházíte politické, společenské a hospodářské děje, došlo k vyvrácení ideologie?*

LL: Myslím, že k absolutnímu vyvrácení ideologie nedošlo, a to se netýká jen komunistické víry. Záměrně používám slovo víra, protože se sice používal termín vědecký komunismus, který byl jen namejkapovanou iracionální vírou. Ale to platí i s opačným znaménkem. Proč po čarodějnických procesech, po inkviziční tortuře lidé nezanevřeli na katolickou církev?. Žijeme příliš krátce, abychom se hromadně během života neustále obraceli o 180 stupňů, a z vlastní zkušenosti všichni víme, že na to špatné se rychle zapomíná, vytěsňujeme to ochotně z paměti. A navíc, nespokojení lidé (a těch je vždycky víc než těch spokojených) budou stále hledat zkratky ke štěstí...

... Očekávání změny ...

MS: *Tolik váš postoj k abstraktnějším otázkám, ale dotkněme se tématu jinak. Soudil jste, že režim, který zde byl, může povolit?*

LL: Abych se přiznal, představoval jsem si „třetí cestu“. Příchodem Gorbačova by k tomu mohlo dojít a dělali jsme vše proto, aby tomu tak bylo. Pouze jsme si neuvědomili, že ono uvolnění či třetí cesta nás ve finále smete. Iluzorně jsme si mysleli, že budeme nositeli změny, a ono nás to smetlo.

MS: *Když člověk mohl hovořit na stejné téma s Jiřím Dolejšem, konstatoval, že Gorbačov byl velký idealista a neměl styk s realitou. Sám byl zaskočen vývojem věcí. Sám připouštíte, že tak, jak šly věci, byl jediný způsob? Komunistická strana to nemohla ovlivňovat.*

LL: Určitě nemohla. Na tyto skutečnosti vám věrohodně již neodpoví ani renomovaný historik.

MS: *Tito lidé však vytvářejí příběhy na základě interpretace událostí.*

LL: Vezměte si jisté skutečnost. Pokud jste chtěli před rokem 1989 rozmnožit dokumenty na cyklostylu, na kopírce, musel jste mít asi tak pět povolení. Kopírky byly zamčené a evidované ...

MS: *Nezapomínejme, že jsme žili v ekonomice nedostatku.*

LL: Nebyl to nedostatek.

MS: *Byla to vzácnost?*

LL: Ne, nesouhlasím. Bylo to záměrné, jelikož kopírky znamenaly prostředek k multiplicitnímu šíření informací. A když přišel Gorbačov s glasností, udělal zřejmě nevědomky něco, co bylo proti komunistickému principu. On dal možnost lidem relativně svobodného šíření informací. Otevřením těchto možností udělal hlubokou díru do lodi zvané komunistický systém.

MS: *Ano, ovšem nesmíme zapomínat, že lidé podporující tento systém se báli pravdy. To proto, že i informace se mohou šířit v nesvobodném systému. Tady je asi důležitý právě aspekt pravdy. Ne nadarmo se říká: „Poznej pravdu a pravda tě učiní svobodným ...“ Proč by jinak rušili vysílání Svobodné Evropy a jiných stanic?*

LL: Proč se nemohlo cestovat? To proto, že kdyby se mohlo cestovat, lidé uvidí realitu ... Tam nešlo pouze o devizové prostředky.

MS: *Lidé by počali utíkat a byla by to třetí emigrační vlna ne z důvodu nedostatku svobody, ale kvůli hmotné saturaci.*

LL: Opět uvedu příklad. V lednu roku 1989 jsem byl na festivalu Zlatý medvěd v Berlíně, tehdy ještě v Západním Berlíně. Přijel jsem tam svou škodovkou. Jel jsem tam po hlavní třídě Kurfürstendamm. Tam ještě zbyla vánoční výzdoba. A tam člověk mohl vidět ony přepychové výkladní skříně, nádhernou výzdobu.

MS: *Nebyla to ta normalizační šed'. Také jste viděl Berlínskou zed'?*

LL: Nejen tu, ale rád bych zdůraznil něco jiného. Když jsem to všechno viděl, říkal jsem si: „My se nemusíme Západu bát, protože Západ si přece tohle nenechá zničit. Jestli my nezaútočíme, Západ na nás určitě nezaútočí ... My jsme těmi, kdo toto nemá. My jsme ta hrozba míru.“ Bohužel, tohle si dnes připomínám ve vztahu naší euroatlantické kultury a islámu a jde mi z toho trochu mráz po zádech.

MS: *Lze soudit, že změny vyšly z potřeby hladu po pravdě, ale i po materiálních statcích?*

LL: Pochopitelně, to jde ruku v ruce. Prvoplánově usilujeme o informace, jak si žijí druzí lidé. Když je mám, usiluji o to, abych žil na stejné úrovni jako ti ostatní.

MS: *V Berlíně by jinak nevyrostla Berlínská zeď. Když lidé viděli, kam to směřuje, jednali.*

LL: Pochopitelně.

MS: *Jsme v Poděbradech, odsud šli bratři Mašínové a Milan Paumer.*

... Rok 1989 ...

MS: *Navrhoval bych, abychom se zaměřili na rok 1989. Můžeme tvrdit, že pro někoho byl rok 1989 překvapením, byť to bylo jakési vyústění, které bylo započato panem Gorbačovem. Ten to urychlil. Byly zde západní mocnosti, jež také měly zájem, aby říše Východu padla. To byl to Ronald Regan, Thatcherová. Lze soudit, že to Čechy zastihlo nepřipravené.*

LL: Osobně si myslím, že většina lidí, kteří 17. listopadu 1989 organizovali akce, dle mého názoru ani náhodou netušila, že revoluce je na spadnutí.

MS: *Oni zapálili svíci, ale nepřímou zapálili vše.*

LL: Berte to jako můj názor. Ano, vedle padla Berlínská zeď na počátku listopadu. To bylo něco fantastického. Ale pořád zde byl velký Sovětský svaz s ohromným vojenským potenciálem, a proto zde nebyla vidět výrazná šance. Západ nestál o přímou konfrontaci. My jsme pochopitelně nevěděli, jaké jsou vnitřní eroze tamního systému. Ale zdálo se, že je reálná šance, že bude další třetí cesta.

MS: *Ano, ale někteří říkají, že třetí cesty vedou do třetích zemí.*

LL: Něco na tom je, ale šance na změnu zde jednoduše byla. To je cosi jako v roce 1968. Tam téměř nikdo nechtěl demontovat socialismus. Chtěli třetí cestu. Valná většina národa šla za Alexandrem Dubčekem. Ten neříkal, že přivede národ do kapitalismu. On usiloval o třetí cestu, tedy socialismus s lidskou tváří. Lidé do toho vkládali své naděje. A pokud jde o ty třetí země, kam vedou třetí cesty. Podívejte se, mezi kterými zeměmi se občas pohybuje Česká republika po více jak dvaceti letech budování kapitalismu třeba v oblasti korupce, otevřené společnosti, xenofobie, úrovně demokracie, frustrace obyvatel a tak dále. To jsme si také v roce 1989 nepředstavovali. Společnost je dnes velmi nezdravě sociálně vychýlená.

... Setkání s umělci ...

LL: Ted' trochu odbočím. Abych se přiznal, mám, v nadsázce řečeno, alibi, jelikož jsem onen památný pátek 17. listopadu tady nebyl. Byl jsem v Indii. Nejprve jsem však byl šestého listopadu na zasedání ústředního výboru Svazu dramatických umělců.

MS: *Co to bylo za instituci?*

LL: Byl to nástroj KSČ jak dohlížet na dění v divadlech. Kdybych to měl říci stručně, byla to Jiřina Švorcová a spol. Zkrátka skoro všichni aktivní herci museli být v tomto svazu, pokud chtěli hrát a nechtěli do KSČ.

MS: *Vás to potkalo jako novináře.*

LL: Ano, jelikož jsem o tom jako redaktor kulturní rubriky musel referovat. A nyní jsem tam seděl. Nevěřil jsem vlastním uším, co se tam všechno říkalo.

MS: *Soudím, že by bylo dobré, pokud byste to rozvedl.*

LL: Konalo se to na jednom rekreačním zařízení ROH pod jménem Antonín Zápotocký blízko Prahy ... Dorazil jsem tam a celé to začalo vystoupení jednoho divadelního dramaturga, který říkal, že navrhuje odhlasování nedůvěry vedoucí stranické skupiny Lídě Plaché.

MS: *To jméno lidem svobodného státu nic neřekne.*

LL: Ona byla zasloužilá umělkyně z Národního divadla, průměrná herečka, která se proslavila tím, že údajně byla milenkou Julia Fučíka. Onen dramaturg posilněn gorbačovskou „glasností“ hřímal, že Plachá je představitelkou stalinského typu a nyní tam potřebujeme někoho jiného. Jiřina Švorcová z toho byla zmatená.

MS: *Paní, která se lidem zapsala do myslí například, když četla Antichartu, nebo když vystupovala v tehdejších propagandistických seriálech.*

LL: Byla to paní, která asi opravdu měla tu uhlířskou víru. Byla přesvědčena o idejích komunismus a byla ochotna za ně bojovat i za hrob. Vím o řadě lidí, kterým pomáhala, i když byla členkou ÚV KSČ.

MS: *Posuňme se dále.*

LL: Oné paní Plaché tehdy odhlasovali nedůvěru jako stalinistce.

MS: *Nezadělalo se tímto krokem implicitně na vyslovení nedůvěry celému systému?*

LL: To ne. Umělci to stavěli v duchu Gorbačova, protože v tom viděli šanci. Naše tehdejší vedení státu bylo výrazně konzervativní, protigorbačovské. Ale to nemohlo to veřejně přiznat. Gorbačov byl hlavou Sovětského svazu, perestrojka byla jeho dílo, a tak se dalo s trochou odvahy prohlásit o soudružce Plaché, že již nemá důvěru.

MS: *Umělci žádali nové tváře.*

LL: Ano, pak tam začala diskuse a do ní se přihlásil režisér Smyczek. Ten tam říkal, že by chtěl vyjádřit nedůvěru národním umělcům. A to filmařům Balíkovi a Sequensovi. A to proto, že vytvořili z Barrandova takový moloch, že mladí režiséři nemají šanci se přes ně dostat. Poté se přihlásil režisér Jiří Svoboda, že jej oslovil Michal Horáček. Zakládá iniciativu Mosty a prosí Jiřinu Švorcovou, zda by mohla uskutečnit kontakt s ústředním výborem strany. Ona se tázala: „Kdo je to Horáček?“ Svoboda odpověděl: „Je to textař, píše do Mladého světa ... a ten je spojen v Mostech s Michalem Kocábem ...“ „Počkejte, Michal Kocáb. Není to ten, kdo řekl něco ošklivého v televizi?“ „Víš, Jiřinko, on pouze řekl, že každý stát má pouze takovou vládu, jakou si zaslouží,“ opatrně vysvětloval Svoboda. Pikantní je, že aby jí nemuseli říkat soudružko, tak ji všichni oslovovali Jiřinko. Švorcová se zamyslela a řekla: „Ale to je přece pravda, že? Co je na tom špatného?“

MS: *Zřejmě absolutně nechápala.*

LL: Ona nechápala a v tomto ohledu byla opravdu absolutně naivní.

MS: *Do jisté míry byla aparátčičky zneužita.*

LL: I tak se to dá říci. Následně pokračovala: „To, co říkal Kocáb, je přece logické ...“ V tomto duchu se tam pak odvíjelo celé jednání.

MS: *Někdo tam zapálil sirku.*

LL: Faktem je, že v těch divadelních kruzích to doutnalo nejvíc. Proto to pro mě osobně bylo velmi zajímavé. Seděl jsem tam s očima navrch hlavy.

MS: *Soudím, že to byl Tomáš Töpffer, který to inicioval.*

LL: Nejen on. Tam těch divadelníků bylo více. Pamatujete například Oldřicha Kužílka? To byl režisér, po roce 1989 poslanec a nyní zastánce otevřené demokracie.

MS: *Dříve člen Občanské demokratické aliance, autor Zákona o svobodném přístupu k informacím.*

LL: Takových lidí bylo spousty. Svaz dramatických umělců nebyl stranickou organizací. To byla profesní organizace. Byli tam skoro všichni, tedy i ti, kdo nebyli ve straně.

MS: *Vytvořil se kvas.*

LL: Ti národní umělci byli klasičtí konzervativci a oni s tím nemohli vystoupit. Z těch nových pozic bylo na ně tlačeno a ocitli se v totální defenzivě. Pro mě pak v sedm hodin večer přijel televizní řidič a já mu říkám: „Ty človče, já zítra odlétám do Indie, až se vrátím, bude tady revoluce ...“ On tomu nevěřil a smál se. Sedmého listopadu jsem odlétal s televizí v rámci delegace do Indie na Dny československé kultury a vracel jsem se 23 listopadu a tady byla revoluce.

MS: *Chytnul jste ale Letnou.*

LL: Ano, na letišti na mě čekal ten samý řidič a říkal mi: „Ty jsi měl pravdu. Tady je revoluce ...“ Je zřejmé, že jsme to z Indie věděli. Ale proč to vše vyprávím? S delegací v Indii byl jistý Odolen Smékal. Tehdy to byl odborný asistent, bylo mu přes šedesát, a jelikož byl protirežimní člověk, či lépe řečeno neangažoval se, jeho vynikající znalosti Indie byly oceněny pouze pozicí odborný asistent. Po revoluci se stal hned docentem a asi rok, dva na to se stal velvyslancem v Indii. To byl člověk, který pokud by se to sečetlo dohromady, prožil v Indii možná 15 let. Byl to skutečně špičkový odborník. A také jako Ind vypadal. Možná byste si ho spletl s Indem. A ten mi dělal průvodcem. Bylo 11. listopadu 1989, byli jsme v Bombaji. Tam jsou staré skalní chrámy. Procházeli jsme to tam, on mi k tomu všemu dával zasvěcený výklad. Začal mi povídat, jak Indové hodně dají na horoskop. Když se má oženit kluk s holkou, udělají jim horoskop. Kdyby k sobě sebevíce tíhli, ale horoskop nevyšel, budou mít rodiče tendence, aby šli od sebe. Pan Smékal říkal, že jeho syn byl zamilován do děvčete a že mu nechal udělat horoskop, jenž jim vůbec nevyšel. On na to nedal, ale do roka byli rozvedení. V té chvíli mu říkám: „Pane profesore, co říkáte horoskopům vztahujícím se na politické události, také se dělají?“ On mi suše odpověděl: „Ano, konec listopadu zásadní politické změny v zemích střední a východní Evropy.“

MS: *Pánové to měli sečtené.*

LL: Při odletu jsem sice řekl, že revoluce bude, ale to jsem netušil, že to bude totální destrukce systému ... Stále zde byl Sovětský svaz.

... Možný zásah ...

MS: *Myslel jste si, že by struktury mohly zasáhnout?*

LL: V tomto ohledu se domnívám, že ano. Soudím, že kdyby tam nebyl Jakeš, což byl hodně jednoduchý člověk, ono nebezpečí by vyvstalo. Kdyby tam seděl Štěpán, myslím si, že by došlo ke krvavému střetu.

MS: *Štěpán byl též význačný činitel. Byl předsedou pražské organizace.*

LL: Víte, on se na gorbačovské vlně pouze vyšvihl, jelikož v tu chvíli to bylo pro něj výhodné.

MS: *Pokud uvažujeme, že by na onom místě byl Štrougal? ...*

LL: Ten byl pragmatik. To je potvrzeno faktem, že ve svých vysokých funkcích, jako byly ministr vnitra a předseda vlády, vydržel mnoho a mnoho let ve srovnání s ostatními aparátčíky.

MS: *Pokud se posuneme dále. Vy jste přijel do Prahy ...*

LL: ... 23. listopadu a věděli jsme, co se zde děje. Už na palubě letadla jsme se dozvěděli, že je zde mrtvý student Martin Šmíd.

MS: *I desinformace se sem dostala.*

LL: Ty fungovaly všude.

MS: *Je zvláštní, že to vypustila do éteru stanice Rádio Svobodná Evropa.*

LL: Konkrétně, pokud mi paměť slouží, informaci vypustil Petr Uhl, který se pak stal generálním ředitelem České tiskové kanceláře. To mi pouze potvrzuje, že to nebylo připravené. Byla to akce, která nebyla režírovaná. Cihla se nevytáhla shora, ale zespodu a zeď se počala bortit.

MS: *Vždyť normalizace byla charakteristická ... Lidé si cosi mysleli, cosi jiného konali. Ztrouchnivělost zde byla.*

LL: Ano, ovšem. Když máte ztrouchnivělý dům, může spadnout zítra, ale stejně tak i vydržet 100 let. Nikdy nevíte, kdy se to stane. Stejně je to i v přírodě, také nevíte kdy ten či onen strom spadne. Na první pohled vypadá, že je pevný. Jen si vzpomeňte na Palachovy týdny, které zde byly. Hovořilo se o Jakešových lázních, když lidé během protestů byli konfrontováni s vodními děly, ale režim lidem zatápěl dál.

... Následný postup ...

MS: *Lze říci, že komunistická strana dostala velký políček a postupně se formovala vláda národního porozumění. Jak si vysvětľujete rychlost posunu věcí?*

LL: Byl za tím strach.

MS: *Strach? A z čeho?*

LL: Proč si myslíte, že federální shromáždění, které bylo složené z devadesáti procent komunistů, hlasovalo jednomyslně pro Havla?

MS: *Člověk si to může interpretovat jako absurditu.*

LL: Ano, ale ta musí být něčím vyprovokovaná. Jednoduše, lidé věděli, že jsou součástí jistého systému, který najednou definitivně odešel do minulosti, a nyní se tázali: „Co s tím?“ Vzpomínám si, že například když jste tehdy potkal policistu, tak ten vám pomalu otevíral dveře. Když jste v minulosti potkali policistu, přešli jste raději na druhý chodník, abyste nemuseli být lustrováni. V té převratové době jste policistu neviděli. Oni byli všichni zalezlí, měli obavu, že je lidé budou všet na kandelábry. To platilo i o těch lidech ve Federálním shromáždění.

MS: *Možná zde byla pozitivní davová psychóza. Ta však velmi rychle vyprchala.*

LL: Ano, ostatně již zmíněné hvězdné okamžiky národa trvají vždycky jen pár dní.

MS: *Někdy si člověk říká: „Zaplat' Bůh za ně ...“*

LL: Ty dny byly opravdu krásné. Ohromná euforie, sounáležitost. Jsem rád, že jsem to mohl zažít.

MS: *Člověk si alespoň na ně rád zavzpomíná a konfrontuje ideály s někdy neutěšenou realitou.*

... Kariéra ...

MS: *Pokročme dále a využijme vašeho životního příběhu. Když poslouchám vaše postoje, svědomí u vás hrálo roli. Nebyl jste ten, kdo by kýval na vše.*

LL: Hrál, ale nejsem hrdinou, přesto věci, které se děly kolem mě, jsem si uvědomoval. Neřešil jsem to tím, že bych hledal kontakty na nezávislé skupiny a podobně. Na druhé straně a nyní přeskočím nějaký čas, když jsem začal působit v televizi s vědomím, že je to práce, kterou chci dělat, ke které jsem snad disponován, kterou se snažím dělat co nejlépe, tak pokud ji chci dělat a být v ní úspěšný, „pracovní“ červená knížka je jediný způsob, abych ji mohl dělat. Nemusel jsem se stát členem komunistické strany, ale začal jsem o to usilovat právě proto, abych tu svou vysněnou životní kariéru mohl udělat. Říkám to zcela na rovinu. Máme šanci žít pouze jeden život a chtěl jsem ho naplnit tím, co umím, co mě těší.

MS: *Nu, ale lidé vás mohou odsoudit jako kariéristu.*

LL: Pochopitelně, odsoudit lze člověka za cokoli, otázka je, zda je to vždy spravedlivý soud. Já vám na ten odsudek odpovím otázkou. Je něco špatného, když člověk chce v životě udělat poctivou práci ve své profesi kariéru, aniž by v životě někomu při tom ublížil?

MS: *A priori ne.*

LL: Snad každý člověk by rád naplnil svůj život, jak umí. Vždyť jedna ze základní lidských potřeb je i touha po uznání, a to je přímá vazba na životní úspěch. Nepřichází jen, že si ho každý večer před usnutím přeju. Soudím, že valná většina lidí se snaží svůj život vrchovatě naplnit. Vždyť od roku 1948 v této zemi prošlo komunistickou stranou kolem tři a půl milionu lidí.

MS: *Zde nám vystupuje skutečnost, že lidé šli do komunistické strany, ale ve svém životě si mysleli něco jiného.*

LL: To zřejmě byla většina. Ale teď bych se s dovolením vrátil do televize. Byla revoluce a v té odboráři dělali čistky. V této instituci mě všichni znali jako člověka, jako profesionála a dobře věděli, že jsem člen KSČ.

MS: *Byl jste velmi mladý člověk, když jste pracoval v sekci kultury.*

LL: Do televize jsem nastoupil v roce 1985, a to mi bylo 26 let.

MS: *Vystudoval jste ...*

LL: To je na dlouhé povídání a rovnou mohu říci, že to byla shoda absolutních náhod. Během revoluce se začalo ukazovat, kdo v televizi bude moci zůstat, a kdo ne. Já jsem zůstal mezi asi pěti redaktory, kteří tam zůstali. Rozhodli o mně nestraníci a ...

MS: *Vám lidé důvěřovali, třebaže jste měl stranický šrám?.*

LL: Asi ano, a nejen to, nejlepší profesní televizní roky jsem zažil v letech 1989 - 1991. A Ještě uvedu jiný příklad. Mezi redaktory, kteří mohli tehdy zůstat, nebyl Pavel Dumbrovský, který se pak v polovině 90. let znenadání na dlouhou dobu objevil na TV Nova. On byl vnitropolitický redaktor, natáčel o odborářích, brigádách socialistické práce, já jsem léta dělal kulturu, zejména divadlo.

MS: *Stále se mu věnujete i ve funkci starosty.*

LL: Ano, je to moje životní téma. V oněch devadesátých letech jsem přijel na velký herecký aktiv do Vinohradského divadla. Byli tam snad všichni významní herci a také Langr. V té době jsem byl docela známý kulturní redaktor. Najednou tam povstal jakýsi mladík Ondřej Hrab, který dnes snad stále ještě šéfuje divadlo Archa. Ukázal na mě a říkal: „Co zde dělá tento exponent minulého režimu?“

MS: *Jaká byla vaše reakce?*

LL: V ten okamžik jsem chtěl být nejmenší na celém světě. A teď si představte, že tam povstal Ota Sklenčka, Eliška BalcEROVÁ, Marek Vašut. A tito všichni tři řekli: „Pane, kdo jste vy? My vás pořádně neznáme, ale víme, co všechno dělal pan Langr pro divadlo.“

MS: *To byla velká satisfakce, když se postavili za vás jako za držitele červené knížky.*

LL: Ano, byla.

MS: *Lidé vás nenáležkovali. Viděli, za vámi práci, kterou jste vykonal. Na ni můžete i dnes navázat.*

... Státní bezpečnost a spolupráce ...

LL: Minulost dostihne každého. S tím souvisí i ta druhá věc. To víte moc dobře, jelikož jsem v televizi zůstal v roce 1992. Z té jsem musel odejít poté, co došlo k lustracím. Najednou jsem se úředně dozvěděl, že jsem agent Státní bezpečnosti.

MS: *Samotného mě to velmi překvapilo. Inu, lustrace.*

LL: Mě to taky překvapilo, i když to je asi slabé slovo.

MS: *Jak jste se k tomu postavil a jakou formou jste se bránil?*

LL: Přistoupil jsem k tomu, že je to vlastně trest za to, že jsem vlezl do komunistické strany, a zpětně se mi to vrátilo nečekaným způsobem. Prapůvod mého obvinění byl v tom, že někdy v roce 1988 jsem byl předvolán na SNB do Bartolomějské ulice.

MS: *V tu dobu se režim „chýlil“ ke konci.*

LL: Ano, ale kdo to věděl ... Onen příběh bych raději vzal od počátku. V roce 1987 jsem poprvé vyjel od televize na Západ. S Černým divadlem Pavla Marka jsem jel do Itálie. Před tím jsem byl v nedalekém Nymburce na povinném školení důstojníků v záloze. Najednou tam přišel jeden chlapík v civilu a říká: „Prosím vás, sháním soudruha Langra z Poděbrad ...“ Odpověděl jsem, že jsem to já. „Jsem rád, že jsem vás zastihl ...“ reagoval daný pán a pokračoval: „Máte v pondělí odjíždět do Itálie ...“ „Mám“ a hned mě přepadl strach, že mi to zatrhnou, jelikož jsem jel poprvé za Západ a těšil jsem se. On pokračoval: „Jsem z policie a máme informaci, že se tam proti vám chystá provokace ...“ Jaká provokace? ... „Chtějí vás kompromitovat, jelikož jste pracovník Československé televize, tedy jste i v komunistické straně ...“ Poděkoval jsem a byl jsem za to upřímně vděčný. Nechtěl jsem tam zůstat, ale rád bych se tam ještě někdy podíval. Tím to skončilo. Ale já jsem byl vyděšený, co se tam bude chystat. Nic se tam nestalo. Všechno proběhlo absolutně normálně, všichni se vrátili a nikdo z toho zájezdu neemigroval. Dá se říct, že jsem na to „zapomněl“. Měsíc na to mně zvoní telefon, abych se dostavil do Bartolomějské. Musím přiznat, že jsem celý vyděšený šel do Bartolomějské. Byl jsem vyděšený ze dvou důvodů. První byl ten, že to je již samotná Bartolomějská, obávané policejní sídlo v Praze. Za druhé, že jsem byl z televizní obrazovky celkem známá osoba. Nyní jsem si představoval, že tam budou lidé a budou si říkat: „Hele, Langr jde „práskat“ do Bartolomějské, to jsou věci ...“ Snažil jsem se, abych tam rychle proběhl vrátnicí a nikdo mě neviděl. Přišel jsem tam a v místnosti seděli dva pánové a říkali: „Proč jste se nám neozval?“ „Proč bych se měl vám ozývat?“ odpověděl jsem. „To proto, že jsme vás varovali ...“ „Děkuji, že jste mě varovali, ale k ničemu naštěstí nedošlo a vše bylo v pořádku.“ „Nepovažoval jsem za nutné vás kontaktovat,“ reagoval jsem. „Víte, kolem vás se věci točí, hodně lidí se kvůli vaší práci o vás zajímá ...“ Opakuji, byl jsem naivní a tím pádem i hloupý. V té době se Československé televizi ztrácely peníze. Byl tam nějaký zlodějíček, který chodil po redaktorském patře a pokaždé, když byla výplata, vlezl do nezavřené kanceláře, vybral peněženky a zmizel. To byla obecně známá věc. Oni mi řekli: „Víte, u vás se ztrácejí peníze. My máme na toho člověka políčeno. Příští týden budete ostražitý, jelikož jsou výplaty a bude na něj dělán zátah. My bychom byli rádi, abyste byl velmi ostražitý, pozoroval, kdo po redaktorském patře chodí a ...“

MS: *To znamená, že to z počátku bylo nevinné navádění.*

LL: Řekl jsem, že ano, vždyť je to i v mém zájmu. Stalo se, že někdo byl zadržen, ne však mým přičiněním. Proběhlo to a delší dobu se mi nikdo ze Státní bezpečnosti neozval. Po čase mi zase volali, abych se dostavil opětovně do Bartolomějské. S vědomím toho, co dnes člověk zná, jak probíhaly kontakty, bude to znít komicky, ale já jsme je sám požádal: „Prosím vás, bylo by možné se sejít někde jinde než v Bartolomějské, jsem tam lidem moc na očích a docela mi to vadí ...“ „Dobrá, tak ve Slovanském domě,“ odpověděl důstojník. Tito lidé se velmi rádi scházeli v restauracích, což jsem já nevěděl. Dnes to víme všichni. Sešli jsme v restauraci, kam za mnou opět přišli dva pánové, a řekli mi: „Když se pohybujete v oblasti kultury, měli bychom zájem o spolupráci.“ „Počkejte, s kým bych měl spolupracovat?“ „Podívejte se, jsme Státní tajná bezpečnost a víme, že chcete být v televizi úspěšný, že chcete být špičkový moderátor. My vám k tomu můžeme pomoci za předpokladu, že vy pomůžete nám,“ ukončil policista. Ptal jsem se, jak jim mám pomoci? Oni mi řekli, že když chodím do kulturních

institucí, do divadel, mám sepsat seznam osob, kdo se tam pohybuje. „Musím si to rozmyslet, na to neumím teď odpovědět. Nevidím důvod, proč bych vám měl dávat informace. Jsem řádný občan socialistického Československa a vím velmi dobře, že mám oznamovací povinnost jako každý jiný a ve chvíli, když se někde porušuje zákon, je mou povinností to ohlásit, a to ať s vámi spolupracuji, či ne. V případě porušování zákona to samozřejmě ohlásím.“ Chtěli po mně, abych jim vlastnoručně napsal seznam lidí, se kterými se v kultuře stýkám. Odmítl jsem to. „Rozmyslete si to,“ ukončil rozhovor policista. Nedomluvili jsme se nakonec na žádné schůzce.

MS: *Od té doby jste ...*

LL: Ne, po čase přišel další telefonát. Tušil jsem, že tam na mě zatlačí a vytáhnou podepsání závazku. Noc před schůzkou jsem nespál. Báł jsem se nepřijít a báł jsem se, co tam bude. Před zrcadlem jsem si neustále zkoušel, jak jim řeknu, že to nepodepíšu. Mně bylo jasné, že když to nepodepíšu, zřejmě končím v televizi. Moje představy, které jsem měl o životě, o profesní kariéře, že dělám práci, kterou mám rád, v níž se mi daří ... Přišel jsem na schůzku a skutečně po chvíli vytáhli závazek, abych podepsal. Následně jsem jim řekl v noci naučenou větu. Oni řekli, že dělám velkou chybu a s tím jsme se rozešli. Pro mě to byla uzavřená záležitost. Nic jsem nepodepsal, odmítl jsem je, byť jsem čekal, že je konec s prací v televizi. V roce 1988 můj konec nenastal, ale o rok později přišel konec režimu.

MS: *Schylovalo se to, nicméně moudří lidé předvídali.*

LL: Ano, lidé ze Státní bezpečnosti se neozvali. Bral jsem to jako nepříjemnou epizodu, na kterou je lepší rychle zapomenout.

MS: *Váš otec, jenž se zajímal o veřejný prostor, to nějak komentoval?*

LL: Tatínek zemřel v roce 1989 a tyto otázky jsme nerozebírali. Stejně jako jsem zvedl ruku proti člověku, aby jej nedelegovali, udělal jsem to u pracovníků Státní bezpečnosti ... Opakuji znovu, nejsem hrdina, ale jsou okamžiky, kdy cítím vnitřní potřebu se postavit zlu a nespravedlnosti.

MS: *Lze říci, že každý člověk má jisté dispozice. Můžeme se na věci jako spolupráce, či nespolupráce dívat jako na mezní situace. Vy máte obtíže, můžeme vám pomoci.*

LL: Já jsem si to vyhodnotil, že za tu cenu ne. Báł jsem se, jaké to bude mít důsledky. Chodil jsem po televizi a čekal jsem, kdo na mě vybafne, kdo mně přeřadí na jinou práci, nebo mi dá výpověď. Nic se nestalo a fungovalo to dál. Paradoxně skutečně od roku 1989 jsem v televizi skutečně zažil svoje nejlepší a nejúspěšnější profesní roky.

MS: *To zní překvapivě v době, když v televizi působil pana Kantůrek.*

... Po roce 1989 v televizi ...

LL: Pochopitelně, ale nevybavuji si, že by měl se mnou nějaký problém. Pokud míří otázka na stav kultury v televizi, tak ta se změnila. V podstatě jsem byl redaktor kulturní rubriky, jenž dělal samostatný pořad Týden v kultuře. Najednou od poloviny roku 1989 jsem dělal Aktuality. V první divácké anketě Tý Tý jsem skončil těsně za nominovanými. V únoru 1992 jsem si šel pro lustrace ... a dělal jsem si legraci, že by bylo dobré mít v životě něco „pozitivního“, když jsme obklopeni spoustou negativních zpráv. Otevřu dopis s červeným pruhem před ostatními a najednou tam bylo napsáno, že jsem agent. Šel jsem okamžitě za generálním ředitelem Ivo Maté. On mi řekl: „Já ti věřím, všichni tě

přece známe. Najdi si právníka a do měsíce to vyřeš ...“ Na základě doporučení jsem našel právníka pana Choděru, jelikož jsem chtěl renomovaného právníka. Říkal jsem si, že pokud to bude známý právník, bude-li to ztracený případ, tak se v tom nebude chtít angažovat. Renomovaný právník ztracený případ vzal a od roku 1992 do roku 1996 se vlekly soudy. Byly to čtyři trpké roky. Jen rok a půl jsem čekal, než bude první stání. Ten měsíc daný mi generálním ředitelem uplynul velmi rychle a já jsem se dohodou po deseti letech odporoučel z milované České televize.

MS: *To vám zřejmě zásadně přerušilo možnost pracovat v oblasti a na postu, který jste zastával.*

LL: Ano, mezi těmi čtyři roky se skutečně hodně stalo, hodně zla. Předseda syndikátu novinářů předal třesoucí se rukou před televizními kamerami předsedovi české vlády Pithartovi seznam novinářů, o nichž bylo zjištěno, že jsou agenti StB. Pithart řekl, že je to tak výbušná zpráva, že to bude muset uložit do posledního šuplíku trezoru, že to nemůže nikomu dát.

... Uveřejnění spolupracovníci a vývoj po té ...

LL: Druhý den to vyšlo ve všech novinách. Tam bylo asi dvě stě novinářů a mezi nimi jsem byl i já. Mezi těmi dvěma sty novináři, kteří vyšli v novinách, bylo řekněme 180 neznámých jmen, poté tam bylo deset známých jmen z novin a rádia a deset známých tváří z televize. Mezi těmi deseti jsem byl já. V té době jsem bydlel v Praze. Mohu vám říci, že jsem nemohl bez obav vyjít na ulici. V roce 1991 jsem byl hodně známá tvář. Vzpomínám si, že mi například v tramvaji řekla paní, co si dovoluji sedět, když jsem taková svině estébácká. Podle ní musím vypadnout z tramvaje, nebo jinak, že zatáhne za záchrannou brzdu. Měl jsem pomalované dveře od bytu a do kočárku dcery v kočárkárně nám někdo nasypal připínáčky. Do televize jsem nedocházel. Ale poznal jsem jednu důležitou věc. Jediný z kamarádů se ode mě neodvrátil, jediný člověk si neodplivnul ... Měl jsem tehdy už jen maminku a chtěl jsem jet do Poděbrad, a ptal jsem se sám sebe, jak to dopadne v Poděbradech. Tam jsem dorazil v květnu roku 1992. Jediný člověk mi neodpověděl záměrně na pozdrav. Ten člověk se jmenoval Rudolf Mostecký, ...

MS: *... jenž byl tenistou a vedl tenisovou školu ...*

LL: ... a jemu jsem pomáhal složitě získat obnovený trenérský průkaz. Přítel mého tatínka a shodou okolností mě neustále dřív uháněl, protože jsem pracoval jako funkcionář tenisového svazu a on potřeboval zajistit trenérský průkaz, aby mohl za peníze trénovat. Lezl tak trochu pod kůži, a to byl ten, kdo mi neodpověděl na pozdrav. Až na tuto výjimku se ke mně chovali všichni „normálně.“ Nikdo mi nic nepředhazoval. To mi dodalo energii, jelikož jsem si říkal, že ti, co mě znají, vědí ... Kdybych se vrátil k onomu soudnímu procesu, mohu říci, že první stání bylo v roce v říjnu 1993. S panem advokátem jsme tam přišli, soudkyně mě vyslýchala, měla před sebou tlustý svazek StB, co byl na mě vedený. Vybavuji si, jak tam listuje, a bylo pikantní, že já ani můj advokát jsme tehdy nemohli do svazku nahlédnout, jelikož to podléhalo utajenému režimu. Jako soudkyně do toho mohla nahlédnout, stejně jako strana žalovaná, tedy Ministerstvo vnitra ČR. Jak tam listuje, říká: „Pane Langr, vy jste musel být velmi důležitý agent pro Státní bezpečnost.“ „Jak to?“ vyděsil jsem se. Ona pokračovala: „Například tady máte zprávu, že Jaromír Hanzlík nebyl na prvomájovém průvodu.“ „Počkejte, to si děláte legraci. To stačilo být na seřadišti, kde se lehce zjistilo, zdali tam Hanzlík je, či není, na to nemusel být agent ...“, hájil jsem se. „Právě proto si kladu otázku, jak důležitý jste byl agent,“ opakovala soudkyně znova, „nebo zde hlásíte, že Petr Štěpánek je předsedou základní organizace KSČ v Národním divadle.“ „To si každý přece mohl zavolat do Národního divadla a zeptat

se,“ hájil jsem se. Soudkyně pokračovala, že jsem prý měl 62 utajených schůzek v restauraci. Řekl jsem: „Pani soudkyně, zde mám adresář svých přátel, můžete komukoliv zavolat, aby vám doložil, jak častým jsem návštěvníkem restaurací a vináren. Jestli tam jdu pětkrát za rok, je to moc. Návštěvy hospod a restaurací nepatří k mému životnímu stylu, a proto tam nechodím. 62 utajených schůzek je totální nesmysl!“

MS: *Jaký byl výsledek?*

LL: Bylo to odročeno, a že na dalším setkání budou předvoláni svědci StB. To se psal říjen 1993.

MS: *Také první rok nového českého státu, jehož občané v počátcích transformace společnosti a hospodářství „považovali“ za důležité se vyrovnat s lidmi tohoto profilu.*

LL: To je správné očekávání, ale u mě se to protahovalo. Druhé stání bylo až v červnu 1994. Nyní trochu odbočím. Od 20 let jsem se věnoval organizování tenisového dění v Poděbradech i v republice. Byl jsem u dělení českého a slovenského tenisu a od roku 1990 jsem byl předsedou České tenisové rady, dodnes má tenisový svaz část legislativy, kterou jsem vytvořil. V roce 1993 jsem byl z funkce odvolán rozdílem dvou hlasů, protože jsem měl toto nevyjasněné soudní řízení. Tím jsem v tenise prakticky skončil. Neustále jsem usiloval se svým advokátem, aby ten soud byl, aby se věci posunovaly dále. V roce 1994 bylo druhé stání a přišli tam svědci žalované strany. Přišel tam ten pán, který mě oslovil na školení vojáků v záloze. Soudkyně se ho tázala: „Znáte zde pana žalujícího?“ „Znám,“ odpověděl. „Znáte ho z televize, či osobních setkání?“ pokračovala soudkyně. To měl být můj řídicí agent. „Spíše ho znám z televize,“ podotkl. „To je zajímavé, že ho znáte z televize, podle vašich zápisů jste se s ním sešel 62 krát během let 1988 – 1989,“ namítala soudkyně.

MS: *Již jsme u toho, on si to vymyslel.*

... Vysvětlení, omluva ...

LL: „Víte, já se na to už nepamatuji, ale že bych se s ním tak často setkával, to asi ne,“ konstatoval předvolaný a výslech skončil. Pak tam přišel šéf druhého oddělení StB, myslím plukovník Fikar. Byl to člověk, který vypadal jako dědeček z pohádky. Měl bílé vlasy, sympatický vzhled. On říkal: „Víte, já si na ten případ vzpomínám. To bylo tak: Pan Langr dělal v kultuře a my jsme potřebovali mít svého člověka mezi lidmi z kulturní obce, protože to tam všechno vřelo. Tento náš člověk, jenž vypovídal přede mnou, byl tak trochu lempl. Hrozilo mu, že ho od nás z oddělení vyhodí a bude šlapat chodník. Vymysleli jsme, že ho pošleme na pana Langra, neboť vypadal slušně, a že pana Langra získá jako svého agenta. Tento příslušník pana Langra oslovil, několikrát s ním hovořil, avšak pan Langr ho odmítl. Jelikož to odmítl slušně a nebyl z toho žádný skandál třeba na Svobodné Evropě.“ (Jako „televizák“ jsem si to nemohl dovolit, abych to dával ven do takového média, a pokud bych to řekl na vedení televize, co já vím, jestli bych to neříkal lidem, kteří na mě StB poslali) „... zkrátka, jelikož z toho nebyl skandál, s kolegou jsme se dohodli, že Langra povedeme jako mrtvou duši. Dva roky jsme na pana Langra psali hlášení ze schůzek, vyúčtovávali občerstvení, a proto tam byly takové ty banální zprávy, že Štěpánek byl předsedou ZO KSČ, které byly ověřitelné a bezproblémové. Byli jsme dohodnutí, že ho po dvou letech v roce 1990 uložíme ad acta jako nepoužitelného a materiály skartujeme. Bohužel k tomu nedošlo.“ Pan plukovník se najednou obrátil ke mně a řekl mi: „Pane Langr, já se vám omlouvám!“ Já jsem mu odpověděl něco v tom smyslu, že pokud bych měl zbraň, s velkou pravděpodobností ji teď použiji. Dodal jsem: „Vy se mi omlouváte, ale zničili jste mi život.“

MS: Částečně ...

LL: Jednoduše mi zničili život. To, že jsem byl v KSČ, nebylo to nejhorší. Devadesát procent lidí s červenou knížkou s tím nemělo problém, počínaje Fišerem, Tošovským, Švehlou, který mu dělal mluvčího, Čalfou. Snad dosud nebyla jediná vláda, kde by nebyl alespoň jeden bývalý člen KSČ. Členství a nečlenství v KSČ nevedlo stejnou dělicí čáru mezi schopností a neschopností. Ale já jsem byl veřejně a neprávem označený jako agent StB a přizívoval jsem se, jak se dalo. Vůbec to nebylo jednoduché. I v komunálních volbách v Poděbradech v roce 2010 tuhle falešnou kartu znovu vytáhli. Prosil jsem o práci, abych vůbec něco mohl dělat a uživil sebe a rodinu. Pracoval jsem na cizí jméno jako někteří lidé před listopadem 1989. To proto, že se nikdo nechtěl spojit s estébákem Langrem. Mně přikrývali jiní lidé, kteří mi řekli, že pro ně mohu dělat práci, ale nesmí tam být mé jméno. Nemyslím si, že to bylo částečné zničení života... A navíc v nejproduktivnějších letech!

MS: *Toto ale nebyla cílená pomsta, že?*

LL: Ne, byl to strach angažovat se s agentem StB, dávat mu práci, ale současně věděli, že jim tu práci odvedu profesionálně. Pánové z StB na mě vedli agenturní svazek dokument, a to bylo zdrojem všeho zla. Co na tom, že informace, které tam byly, byly vymyšlené. Takto to fungovalo. A ten pan Fikar z StB to takhle u soudu popsal. A nyní si představte tu paradoxní věc. Soudkyně nás vykážala ze síně, jelikož se soud poradí. V předsálí stojí i pán, který zastupoval stranu žalovanou, tedy Ministerstvo vnitra ČR, můj advokát Choděra a já. Právník za ministerstvo vnitra jde ke mně a říká: „Pane Langr, mně je to úplně jasné, ale nezlobte se, já mám za úkol se odvolat.“

MS: *Divná to spravedlnost.*

LL: Ano, on to řekl naplno: „My máme za úkol se odvolat, jelikož tyto soudy prohráváme, a proto to máme za úkol přímo od ministra Rumla protahovat.“

MS: *Aby vše bylo splněno ...*

LL: „... aby bylo co nejméně rozsudků, které potvrdí, že lidé ze seznamů StB byli evidovaní neoprávněně ...“ Po vystoupení svědka z jejich strany právník ministerstva vnitra se odvolal a já jsem rok a půl čekal na další sezení vrchního soudu. To bylo v březnu 1996, vrchní soud v plném rozsahu pravomocně potvrdil rozhodnutí městského soudu v Praze.

... Havlova věta o pravdě a lásce a její paradoxy ...

MS: *Je to zvláštní, když si člověk promítne do těchto stání Havlovu tezi, která oné revoluci dala morální apel: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí.“*

LL: Ano, také jste mohl zaznamenat věty: „Bůh ví, jak to ty soudy soudí, jelikož každý, kdo se soudí, to vždy vyhraje ...“ Ale to je přece pochopitelné. Přece když budu mít máslo na hlavě, soudit se nebudu. Už té ostudy bylo dost, i kvůli dětem! Z těch asi 70 tisíc evidovaných agentů, soudy vyhrálo pár stovek lidí, jednak je to přirozená matematická chyba, která se mohla do evidence vloudit. A pak lidé se přece soudí, protože jim jde o čest. Pokud bych věděl, že jsem něco podepsal, kdybych něco na někoho udal, v životě nepůjdu k soudu, abych své černé svědomí ještě víc rozmazával. K soudu šli, až na patologické výjimky, pouze ti, kteří měli absolutní jistotu, a proto ty soudy také vyhrávali ...

MS: *... i v několika instančním rozhodování.*

LL: Abyste věděl, ono to mělo také pokračování. Logicky jsem usiloval o to, abych byl vymazán z registru svazků.

MS: *O to usilovalo mnoho lidí.*

LL: Ano, ale v roce 1996 to nepřipadalo v úvahu. To proto, že platil výklad Zákona o archivnictví, podle něž se padesát let nesmí záznamy upravovat. Poté to prolomila Jiřina Bohdalová, která v roce 2000 docílila svůj výmaz. Já se dvěma pravomocnými rozsudky z městského a vrchního soudu jsem musel jít znovu k dalšímu soudu, aby mi povolili výmaz. Místo, abych poslal tyto dva rozsudky, musel jsem vést další soud s Ministerstvem vnitra ČR, aby mě vymazali. Ten byl sice formální, ale přinesl další prodlevy a rozčarování.

MS: *Jistě to stálo mnoho úsilí, času, financí.*

LL: Úsilí, peněz, nervů ... Na druhou stranu si říkám, že mně to patří, jelikož jsem vlezl do komunistické strany. Neustále to беру jako pokání za svou hloupost. Řekl bych, že mě to mentálně hodně poznamenalo. Nyní pozor. V roce 2002 jsem byl vymazán ze všech registrů. Pochopitelně ne z Cibulkových seznamů, jelikož pomatený pan Petr Cibulka si píše o každém, co chce. Byl jsem vymazán z oficiálních svazků ministerstva vnitra, a tím bylo dosaženo toho stavu, že Ladislav Langr nebyl spolupracovník Státní bezpečnosti. Nyní jsem usiloval o to, aby se definitivně zakončilo mé martýrium. Zadal jsem si běžnou cestou o nové lustrační osvědčení, to mi bylo doručeno, ale když jsem to otevřel, zjistil jsem, že jsem estébák!

MS: *To je kafkovský příběh a se silným pocitem toho, že se řádné spravedlnosti zde nedočkáte.*

LL: Ono osvědčení, že jsem estébák vycházelo z toho, že ... ostatně poté jsem se obrátil přímo na JUDr. Rychetského i ombudsmana Motejla, kteří potvrdili skutečnost, že podle archivního zákona jsem stále v seznamech veden. Když si dám žádost o osvědčení, vyjde mi, že jsem estébák, byť to nesmějí nikde uvádět. Ke každému osvědčení proto musím dokládat rozhodnutí soudu, které má vyšší právní sílu než samotné osvědčení, protože lustrační osvědčení je úřední úkon. Ale práskněte na sebe při hledání práce, že jste agent a hned to vyvracejte rozsudkem. Zaměstnavatelé budou určitě nadšení! To jsem zažil v roce 2008 při konkursu v Českém rozhlase. Taková je celá má estébácká anabáze, která mě stále drtí a doplácí na to i moje rodina. Pokaždé, když se to hodí, někdo to ochotně vytáhne. Nemusí uškodit, stačí, když okolí znejistí.

MS: *Člověk musí uznat otevřenost, s jakou celý příběh líčíte.*

LL: Proč bych to nedělal? I při volební kampani jsem to do detailů popsal a zveřejnil jsem i všechny rozsudky. Je dobré se zastavit u lidí, kteří špiní, kteří pomlouvají, a sami netuší, jak by se v podobné mezní situaci zachovali. Je zřejmé, že se pomluvy opět mohou vynořit, ale takový je život. Když jsem musel skončit ve svém jednom z mnoha pracovních vztahů, opět se to vynořilo. Vždycky si říkám, kdybych nebyl v oboru profesionál, tak by oponenti útočili na mé (ne)schopnosti, ale když docházejí argumenty, tak nízce útočí na člověka, který je jim solí v očích.

MS: *Možná lidem vadí i přijímání pravdy. Zastavme se ještě u mé výchozí otázky a hesla o pravdě a lásce, jelikož jste mi trochu unikl.*

LL: To jsme u víry a náboženství. Každá víra, každé náboženství, každá ideologie potřebuje patos. Bez něho to nejde. Tyto události jej vytvářejí.

MS: *Nedal tento slogan zároveň étos počínající proměně?*

LL: Pochopitelně, že ano. Ne nadarmo se užívá rovnice: Patos = étos. Je to logické. Každá revoluce toto činní. Stačí si vzpomenout na onu Rovnost, volnost, bratrství. Nezní to krásně?

MS: *Zní, ale co z toho také vzniklo.*

LL: Co říkáte dalšímu spojení „Všechnu moc sovětům ...“ Nezní to krásně pro lidi, kteří byli utlačeni během carského Ruska? Vše to zní krásně. To jsou přece krásná hesla. Pouze jde o to, ...

MS: *To máte stejné jako „se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak!“*

LL: Pozor, toto heslo nebylo hybatelem revoluce, ale bylo naordinováno. V roce 1968 se říkalo: „Jsme s vámi, buďte s námi!“ To byla další malá česká revoluce.

MS: *Či „Děkujeme, odejděte ...“ To se psal rok 1999 a vzniklo to z rozhořčení nad stavem společnosti a demokracie.*

LL: A pak přišla televizní revoluce.

MS: *Představitelé studentů vyzvali špičkové politiky k odchodu z funkcí a veřejného života. Tím jsme se posunuli o deset let dopředu. Kdybychom měli zůstat u významu hodnot, jsou podle vás konstitutivní pro otevřenou společnost? Svoboda, spravedlnost, rovnost ... Lidé v revolučních dobách volali po svobodě a také jim byla dána.*

LL: Jedna věc jsou slova a druhá věc je jejich obsah. Myslím, že v životě není nikdy nic absolutní, ani svoboda, ani spravedlnost, ani rovnost. Všichni po něčem takovém právem toužíme, ale snad každý si ona slova vysvětluje po svém. A v tom je problém. Nejvýstižnější je asi odpověď, že jde především o stav mysli, duše, vědomí. A tím je dán jejich jednoznačně individuální obsah. Otevřená společnost tyto hodnoty potřebuje, ale problém je, jak s nimi nakládat.

Dialog o transformaci s Ladislavem Langrem¹¹:

MS: *Slovo, které bylo často slyšet během převratových dnů, byla demokracie. Jak o této formě vlády uvažujete? Je samozřejmě otázkou, jestli nebyla přáním určité skupiny lidí a většina se k ní jen přidala.*

LL: Může být pro občana země socialistického bloku líbivější slovo než demokracie? Těžko! Problém však je, že každý za tím pojmem vidí něco jiného. Protože jsem byl v komunistické straně, snažím se být s touto osobní zkušeností za všech okolností maximálním demokratem. Vyzkoušel jsem si, jaké to je, když jsem byl v organizaci, která nebyla příliš demokratická, byť se řídila demokratickým centralismem. Jenže jeho základním principem je, že se všichni demokraticky podřídí chytrému a moudrému vedení.

¹¹ Dialog o demokracii a kapitalismu byl dodatečně natočen v pondělí 30. září 2013 v dopoledních hodinách na poděbradské radnici v kanceláři pana Langra. Náměstí Jiřího 20 / I, Poděbrady

MS: *Režim se označoval za lidovou demokracii.*

LL: Princip demokratického centralismu byl jedním ze stavebních kamenů komunistické ideologie. Lidová demokracie, je samozřejmě demokracie zaštitěná lidem. Protože na základě osobní, byť krátké zkušenosti, vnímám demokracii jako elementární věc, občas mi lidé říkají: „Langře, ty jsi někdy šílený. Jsi příliš velký demokrat. Tvoje vstřícnost je bezbřehá. Každému všechno povoluješ.“ Odpovídám jim: „Právě proto, že jsem zažil frustrace, když se věci nepovolují, proto se snažím každému dávat prostor, i když je to občas s hodně zaťatými zuby.“

MS: *Zkrátka vše má svou míru.*

LL: Musím říci, že jedna z mých sporných vlastností je, že se snažím ke každému být vstřícný, chci dát lidem prostor, chci jim naslouchat, ke každému jsem ochotný, jenže lidé to nezřídka zneužívají, protože si občas demokracii pletou s anarchií. Myslím si, že je povoleno vše, že se vše může, a ten kdo to chce nějak korigovat, není demokrat.

MS: *Pokud se vše povoluje, vede to k rozbřednutí mantinelů, ...*

LL: ... a lidé křičí, že omezujeme demokracii.

MS: *Tento stav může vyústit v chaos. Lidé si uvědomí, že chaos v podobě „demokracie“ není správný systém, což nakonec vyústí ve stav, ...*

LL: ... že se volá po vládě silné ruky. V této situaci se dnes téměř nacházíme.

MS: *Jsme v současnosti v roce 2013. Když se podíváte zpět do slibných počátků, soudíte, že demokratické uspořádání bylo logickým vyústěním?*

LL: Ano, jelikož všichni jsme si přáli mít demokracii, kterou jsme povrchně znali z knih, z filmů, z vyprávění o Západu a z historie, také z antické demokracie. Myslím si, že všechno je jinak. Měli jsme velkou představu, spíš iluzi. Ta byla dána tím, že jsme žili v jistém uzavřeném systému a věřili jsme, že každý následný systém bude lepší a demokracie je samospasitelná. Není!

MS: *Když jste Źukl do antické demokracie. Sluší se říci, že ta se od novodobé demokracie velice lišila. Účast v polis měli pouze vybraní lidé.*

LL: Ani ženy neměly volební právo.

MS: *Ty dostaly volební právo v některých zemích až ve dvacátém století.*

LL: Poslední evropskou zemí, kde ženy dostaly volební právo, byl často vzývaný vzor demokracie a prosperity Švýcarsko. V roce 1971!

... Očekávané budování demokracie ...

MS: *Zkrátka obnova demokracie po roce 1989 byla spojena s velkým očekáváním. Lidé si snad uměli představit některé podmínky fungování systému, procedury, ale obsah nám byl většinou „cizí.“*

LL: Každý si pod obsahem toho slova představoval něco jiného a zpravidla jen výhody, nikoliv povinnosti a závazky.

MS: *Když se podíváme do minulosti, měli jsme dvacetiletí, které můžeme označit za demokratické, a mnohými je považováno za jedno nejlepších v našich dějinách. Mohlo se stát inspirací?*

LL: Myslíte v období 1918 – 1938?

MS: *Přesně tak.*

LL: V době, v níž jsme žili, jsme první republiku považovali za vzor, ale ono tomu tak úplně nebylo, jelikož masarykovská a benešovská demokracie zdaleka nebyla ideální demokracií. Byla klasickým systémem, který fungoval po celém světě ve vyspělých zemích. My patřili k těm nejvyspělejší. Myslím si, že jsme si o ní vytvářeli iluze. Právě díky iluzím byla nedostižným vzorem, jelikož „všichni“ jsme chtěli mít masarykovskou republiku.

MS: *Čím byla?*

LL: Můžeme v ní vidět právě onu iluzi zprostředkovanou růžovými brýlemi.

MS: *Problém je v tom, že lidé si většinou s touto periodou vybaví Masaryka, který (5:17) byl jistě velkou autoritou. Neuvědomujeme si, že demokracie měla svůj specifický charakter. Politika byla zatížena neustálými výměnami vlád. Existovala takzvaná hradní Pětka. Musíme se tázat, čím pro nás byla první republika jako inspirace?*

LL: Měli bychom si uvědomit jednu skutečnost, že v roce 1918, 1919, 1920 bylo krátce po první světové válce. Vše muselo být a také bylo lepší než válka. Padlo Rakousko – Uhersko, kterého jsme byli 300 let méněcennou součástí.

MS: *Trpěli jsme za Rakouska.*

LL: S trpěním bych byl opatrný.

MS: *Říká se to ...*

LL: Byli jsme jeho součástí, ale druhořadou součástí. A najedno jsme byli pány sami sobě. Zbavili jsme se Rakouska - Uherska, byť úředníci na úřadech zůstali z devadesáti procent stejní, ...

MS: *... což zajistilo kontinuitu.*

LL: Vojáci a policisté převlékli svoje uniformy. Na úřadech se přestalo hovořit německy. Přestalo se říkat pane kníže, ale začalo se říkat občane Schwarzenbergu a podobně. Toto byly revoluční změny, a proto na tu dobu lidé vzpomínají pozitivně, jelikož první republika byla dobou, která přinesla totální systémovou změnu. Samozřejmě takové pozitivní vzpomínky přetrvávaly v paměti lidí.

MS: *Jistě se tyto skutečnosti posilují v těžkých časech.*

LL: To proto, že lidská paměť je díky jistým paměťovým kapsám nesmírně zajímavá a často logicky nevysvětlitelná. Například moje maminka, která zažila II. světovou válku a byla v koncentráku, vždycky musela mít ve spíži v zásobě tři pytlíky mouky, 10 konzerv a cukr, kdyby náhodou byl nedostatek. Neříkám, že byl za socialismu nějaký přepych, ale mouku a konzervy člověk v zásobě nemusel mít. Jenže maminka měla v podvědomí, že cosi podobného by se mohlo opět stát.

Na podobném paměťovém principu lidé u nás po roce 1948 měli v podvědomí, že masarykovská republika byla ideálem. Tak podobně se ten nehistorický sentiment prolíná v čase

MS: *Pouze vymezení bylo jinačí.*

LL: Víte, kolektivní paměť je hodně nevěrohodná.

... Potřeby demokracie ...

MS: *Co podle vás potřebuje autentická, životadárná demokracie? Můžeme hovořit o demokracii jako o strukturách. Tím, že máme nějaké procedury.*

LL: Řeknu, co si myslím a co se v roce 1989 neříkalo nahlas. Demokracie především musí mít elity, k nimž lidé mohou vzhlížet. Elita není elitou podle rodu, ale elitou myšlení. Pokud nemáme skutečné intelektuální elity, je to první faktor, který demokracii potápí. Zadruhé, když jsou zde elity, ty musí být nejen elitou myšlení, ale musí být elitou morálky. Četl jsem o spoustě geniálních lidí, kteří byli z hlediska morálky na velmi nízké úrovni. Když to trochu přezenu - i řada vůdců třetí říše byli velmi inteligentní lidé.

MS: *Problém byl, že nebyli moudří, když uvěřili Adolfu Hitlerovi.*

LL: Měli často vysokou IQ inteligenci, ale nespojovala se s ní morálka, absentovala sociální inteligence. A co se týče naší demokracie? Současná krize demokracie je v tom, že nám schází možnost identifikace s morálním a kulturním rozměrem společnosti. Nerad bych si hrál na moralistu, ale tak to je.

MS: *Například když se lidé, k něčemu zavážou, neplní to.*

... Člověk a demokracie ...

MS: *Co člověk, pane doktore? Dříve byl člověk učen pasivitě, ale demokracie jej vybízí k aktivitě.*

LL: Vybízí jej, ale člověk je ze své podstaty líný a lenost je podhoubím všeho špatného ...

MS: *... člověk je nakloněn i ke zlému.*

LL: Samozřejmě aktivita jej může vyburcovat teprve ve chvíli, kdy je něco z jeho potřeb ohroženo. Je ohrožena schopnost zabezpečit rodinu. Je ohrožena možnost sám o sobě rozhodovat. Je ohrožena moje schopnost rozhodovat o svém osudu. V tu chvíli se i líný člověk může, ale nemusí přeměnit v aktivního člověka.

MS: *Jinými slovy, člověk musí být do světa vržen, aby začal konat.*

LL: Nebo si také řekne: „Mně to takto vlastně vyhovuje. Vždyť mám jistou svobodu, rodinu užívám ...“

MS: *Myslíte si, že člověk si tuto schopnost dostatečně obnovil během období více jak dvaceti let?*

LL: Určitě ne.

MS: *Mohli jsme pozorovat vzepětí, aktivitu ...*

LL: ... to jsou ty hvězdné hodiny, jak o nich rád hovořím ...

MS: ... a potom začala upadávat. Lidé začali najíždět do vyjetých kolejí.

LL: Bohužel. Klasickým příkladem jsou Češi, kteří byli za minulého režimu „zavřeni“ na chalupách, chatách. Po roce 1989 se říkalo, že chataření u nás asi skončí, jelikož lidé na něj nebudou mít čas. Ale dnes se lidé do chat a chalup opět zavírají a vrací se tam. Vyrůstá společenská apatie. Je to sice zvláštní, ale je to pro tuto dobu symptomatické.

MS: *Chování lidí ve společnosti můžeme vidět jako formu protestu. Nemůžeme nic změnit, a proto se raději stáhneme a budeme žít svůj život, do něhož nám nebude zasahovat politika. Lze se domnívat, že tento život může být pro člověka nebezpečný, protože vede paralelní život? Na jednu stranu si něco myslí, na druhou stranu dělá něco jiného.*

LL: Nesouhlasím s tím. Taková situace byla před rokem 1989. Kdy na jednu stranu si člověk cosi myslel. S falší vyváděl děti do školy, aby ve škole náhodou něco neřekly. Bylo jim říkáno, že stejně musí brát školu kromě počtů a chemie s rezervou. Lidé chodili na prvomájové průvody. Dnes máme možnost říci, co chceme. V tom je hlavní podstata demokracie, ...

MS: ... ale kdo nás poslouchá?

LL: To je už druhá věc. Máte právo si frustraci vykřičet, kde chcete. Můžete si napsat i článek, natočit video. Nikdo vám jej neuveřejní, pokud si nezačnete vydávat vlastní noviny, nebo nezaložíme webovou stránku. Na internet můžeme dát cokoli. Ale vezměte si kvalitu a zejména obsah internetových diskusí.

... Dialog a demokracie ...

MS: *Jelikož jste hovořil o možnosti vyjádření postoje člověka. Tomu odpovídá i otázka dialogu. Soudíte, že se člověk naučil vést dialog?*

LL: Dialog se stává stále větším monologem ...

MS: ... nebo dialogem hluchých. Jeden hovoří, nikdo neposlouchá. V tom pravem můžeme vidět neúctu k člověku. Opět jsme u morálky, kterou jste v počátku dialogu o demokracii zmínil. Je otázkou, jak dialog oživit?

LL: Neumím na to odpovědět. Nejsem zachráncem světa.

MS: *Myslíte si, že je otázka generací?*

LL: Netuším. Ale vezměte si, že dnešní generace se dostaly do situace, v níž jsme my nikdy nebyli. Lidé ani nemají potřebu komunikovat. Sedí u svých technických zařízení, které je ke komunikaci nenutí.

MS: *V minulosti lidé museli komunikovat z očí do očí.*

LL: Vzpomínám si, když jsem přijel před mnoha a mnoha lety do Itálie, projížděli jsme vesničkami. Tam stáli lidé večer na návsi. Ptal jsem se: „To je nějaké shromáždění?“ Bylo mi odpovězeno: „Ne, lidé si sejdou a povídají si.“ Pro Itálii to bylo normální. Myslím, že to bylo asi před pětadvaceti lety, kdy jsem tam byl. Lidé měli potřebu sejít se na návsi a hovořit. Někdo si k tomu vzal sklenku vína, někdo ne, někdo si pouze zapálil cigaretu, ale povídali si. V tom vidím skutečnou podstatu polis.

MS: *My jsme se těmto zvyklostem nenaučili.*

LL: U nás to tak asi nikdy nebylo, i když Svatopluk Čech ve sbírce Ve stínu lípy něco podobného popsal, ale tehdy v Itálii jsem tím byl příjemně překvapen.

... Občanská společnost ...

MS: *Pokud lidé spontánně obcují, vede to k tomu, co je důležitým elementem demokracie.*

LL: Máte na mysli občanskou společnost?

MS: *Když se vrátíme k první republice. Ta též vznikla s pomocí strukturované občanské společnosti.*

LL: Nesouhlasím s vámi. První republika byla republikou elit.

MS: *Ano, ale ještě bychom měli nechat promluvit Tomáše G. Masaryka, který říkal, že bez Sokola by nebylo legií a bez legií první republiky. Sokol ...*

LL: ... vytvořil možnost, jak aktivizovat lidi. Bylo dobré, že nešel pouze po sportovní linii. Měl i své vzdělavatele, měl své kulturní odbory. Byla to věc, která byla mnohem širší. Samozřejmě každý sokol ve chvíli, kdy vznikly legie, považoval za svou občanskou povinnost být v legiích zapojen.

Mohu uvést příklad Poděbradů Karla Starého, po němž se zde jmenuje jedna ulice. Ve své době před první světovou válkou patřil k deseti nejlepším gymnastům na světě. Po úraze měl jen jedno oko. Narukoval do války jako týlový záložák. V Rusku padl hned do zajetí. Přestože nemusel, přihlásil se i s jedním okem do legií, jelikož by považoval za zradu sokolského ideálu, kdyby se k tomu neodhodlal...

MS: *Lidé měli vztah ke své vlasti. Ten dnes není. Lidé jsou do sebe staženi. Na druhou stranu, pokud bychom občanskou společnost měřili podle iniciativ, podle počtu občanských sdružení, nejsme na tom špatně, ale je otázka, zdali sdružení mají sílu a jejich aktivita má dopad na reálný život.*

LL: To je první rozměr. Druhý je, že řada občanských sdružení je založena z důvodů zcela marginálních zájmů. Dokonce bych řekl z důvodů kontraproduktivních zájmů, jež chtějí jejich nositelé prosadit prostřednictvím občanských sdružení. Tím znevěrohodňují podstatu, smysl občanských sdružení. Vezměte si, jak zelení aktivisté brání dostavbě dálnice, ale přitom výstavba komunikace pomůže spoustě obcím, které se dusí smogem, jelikož skrze ně projíždějí desítky tisíc automobilů. Zelení řeknou: „Máme zde „zelenou žabičku“ a nemůžeme jinak.“ Dělají vše pro to, aby to nešlo.

MS: *Opět se zde dotýkáme dialogu a egoismu.*

LL: Ano, egoismus je správným slovem.

... Vhodní pro demokracii? ...

MS: *Ještě bych se v rámci našeho dialogu dotkl jedné skutečnosti. Když se podíváte na vývoj společenského řádu, nepokládáte si otázku, zdali jsou Češi vůbec vhodní pro demokracii? Umíme si vládnout? V první republice jsme měli elity, střední stav, ale i obyčejné, pro demokracii uvědomělé lidi. Nyní se situace změnila.*

LL: Nerad klasifikuji otázky, ale myslím si, že vaše otázka je nepatřičná z toho důvodu, jelikož nevím, jestli si umí vládnout Rakušané, Poláci, Italové. V jejich společnosti nežijí. To, co vidím zvenčí, není pro mě věrohodnou odpovědí. Faktem je, že jsme asi problémový národ, že jsme těžko ovladatelní, ale za to může ona absence elit, poněvadž se člověk musí s někým ztotožnit a v dobrém slova smyslu k někomu vzhlížet. Ale musí to být opravdu elity, nikoliv mediální šašci. Řekl bych, že největší problém dnešních mladých lidí je, že jim schází pokora. Tu definuji jako způsob ochoty identifikace s nějakým úctyhodným vzorem. Usilují být stejně dobrý, jako je on. Vím, že tak dobrý nejsem, ale rád bych se k jeho schopnostem chtěl přiblížit. A nejen to. Komenský říkal - žák nad mistra.

MS: *Jednoduše se před ním skloním.*

LL: Mladí lidé ve velké většině pokoru nemají, jelikož se nedostává relevantních vzorů, všichni jsou nejlepší, vše vidí nejlépe. Právě v tom můžeme vidět negativní příznak doby. Tím, že se nemám s kým identifikovat, nemám vzor, nemohu se s někým dát dohromady. A tím je také takto atomizovaná společnost snáze ovladatelná.

MS: *Soudíte, že by nám třeba pomohla větší participace například v modelu přímé demokracie?*

LL: Přímou demokracií se lidé rádi zaklínají.

MS: *Funguje ve Švýcarsku.*

LL: Ano, ale oni s tím mají několikasetleté zkušenosti. Na to existuje bonmot. Nevím, do jaké míry je oprávněný. Výhoda demokracie je v tom, že každý má jen jeden hlas. Všichni jsme si rovni. Problém demokracie je, že jeden hlas chytrého či hloupého člověka má stejnou váhu. A hloupých je víc. Chtěl bych však uvést na pravou míru, že hloupého nesmíme brát v prvoplánovém pejorativním slova smyslu. Hloupých lidí jako je sobců, lajdáků, lemplů, zlolajníků, nemakačenků, vyčůránků, podvodníků - těch je více než slušných lidí. Často se s nimi setkávám i na radnici. A všichni mají jeden rovnocenný hlas.

MS: *Statistik by řekl: „Gaussova křivka je daná, jasná a projevuje se i ve fungování společnosti.“*

... Kapitalismus ...

MS: *Pojďme se ještě podívat na hospodářský řád. Jak uvažujete o kapitalismu? Komunisté se domnívali, že centrální plánování vyřeší problémy, které mají kapitalistické země, ale svět šel jinak a jejich způsob řízení se neosvědčil. Jak se díváte na jeho obnovu? Je tedy kapitalismus logickým vyústěním?*

LL: Myslím si, že jak centrální plánování, tak kapitalismus jsou podle mě příliš úzce determinované pojmy, byť se říká, že „třetí cesta vede do třetích zemí.“ Mám pocit, že průnik mezi těmito systémy by byl možný. Vezměte si, kam jsme se dostali s plánovaným hospodářstvím. V rámci něho nebyl toaletní papír a vložky. Na druhou stranu kapitalismus sám se bez dlouhodobého a krátkodobého plánování neobejde. Pouze je čímsi reálnějším, než co bylo za reálného socialismu.

MS: *Dotkl jste se plánování. Mělo by být řečeno, že za minulého režimu zde byl centrální plánovací úřad. Za kapitalismu by měla platit milá anglická věta: „To plan not to be planed.“ Plánovat, ale nebýt plánován.*

... Bohatství ...

LL: Nejsem ekonom, ale zaráží mne, že se stále snažíme zvyšovat hrubý národní důchod, zvyšovat bohatství. Tento přístup vede k tomu, že se stále vyrábí, stále se něco produkuje, ale někdo to musí kupovat.

MS: *Vytváří se potřeby.*

LL: Vyrábí se ledničky, o nichž se tvrdí, že vydrží 3 roky, aby se mohly kupovat další, místo toho, aby se vyráběly ty, které vydrží 15 let.

MS: *Následně by někteří lidé neměli práci.*

LL: Je otázkou, jestli je to správné. Kam se to má zvyšovat? Musí neustále růst národní hospodářství? Proč nemůže být na stejné úrovni? Jako laik tomu nerozumím. Kam toto naše snažení poroste?

MS: *Stejnou otázku si klade pan Václav Bělohradský, jenž hovoří o růstu Růstu.*

LL: Nerozumím tomu, ale působí to na mě zvláště. Pořád rosteme, rosteme ...

MS: *... a nevíme kam.*

LL: Vyrábíme ledničky, které vydrží 3 roky, aby lidé měli práci, a já si musel za 3 roky koupit další ledničku. Osobně si nechci kupovat ledničku na tak krátkou dobu. Přeji si, abych ji mohl mít 20 let.

MS: *Víte, člověk je vlastním pánem, když máte možnost volby. Pokud je dostatečně integrován, což je předpokladem pro efektivní působení v demokracii, ví, co chce, není příliš ovlivnitelný reklamou, zná nebezpečí světa. Tím dokáže regulovat, k čemu je přímo či nepřímo vybízen. Je-li neintegrován člověk vystaven samopohybu, může se stát obětí mechanismu. Nepřímo říkáte, že systém by měl sloužit člověku, a ne člověk systému.*

LL: Ovšem, to je přece logika věci.

... Kritika kapitalismu ...

MS: *Souhlasím, ale kdo si tento vztah uvědomuje? Za minulého režimu jste musel studovat kritiku kapitalismu, kterou napsal Marx a jeho následovníci. Měli pravdu, když uváděli, že v kapitalismu dochází k odcizení člověka?*

LL: Podívejte se na důl Paskov. Pan Bakala za 10 let, co důl vlastní, vytáhl v zisku desítky miliard korun a z důvodu, že je podnik ztrátový, odstupuje od těžby a zanechává nezaměstnané. Není právě toto odcizení? Asi ano.

MS: *Jeho chování není nic jiného než ekonomickou kalkulací, třebaže v ní někteří z nás postrádají lidský rozměr.*

LL: Z mého pohledu je odcizením.

MS: *Narážíte na skutečnost, že kapitalismus přináší nová rizika?*

LL: Myslím si, že kapitalismus je slovem z devatenáctého století.

MS: *Jak byste měl hospodářský systém nazývat?*

LL: Snad tržní hospodářství, ale ani to není přesné.

MS: *Kapitalismus je příliš ideologicky zabarvené slovo a medvědí službu mu udělal Marx a jeho pokračovatelé?*

LL: Neumím to řádně posoudit. Pravdou je, že kapitalismus je určitou etapou vývoje společnosti. Sovětský socialismus byla odbočka, slepá ulice. Tak jako kapitalismus překonal feudalismus, nemyslím si, že kapitalismus je poslední vývojová etapa lidské společnosti. Ukazuje se, že kapitalismus má své meze. Ve chvíli, kdy se neobjeví osvětlení lidé, jako je Soros, nebo jako je Bill Gates, kteří jsou schopni a ochotni svůj majetek nesmírné hodnoty investovat do smysluplných projektů, vzniká nám problém. Na druhé straně tito dva lidé a jim podobní svět nezachrání. Nůžky bohatství a chudoby se rozevírají stále víc.

MS: *Souhlasím s vámi, ale získali své bohatství díky své invenci, měli štěstí, tvrdě pracovali, byli ve správném systému. Myslíte si, že takoví lidé by uplatnili svůj um v centrálně plánovaném socialistickém hospodářství?*

LL: Nebudeme říkat socialismus a kapitalismus, ale centrálně plánované hospodářství a tržní hospodářství. Myslím si, že když je centrální plánovač inteligentní, lidem typu Soros, Gates dá prostor pro jejich realizaci. Bohužel centrální plánování bylo spojeno s ideologickými otázkami. Nikdy se nemůže přetlačovat ideologie a ekonomika. Ekonomika vždy musí být nad ideologií. Jestliže ideologie svazuje ekonomiku, pak vždycky vznikají obtíže.

... Kroky k obnovení kapitalismu ...

MS: *Jak jste se díval na kroky k obnovení kapitalismu.*

LL: Velmi nadějně. Představoval jsem si, že je-li tržní hospodářství o soutěži, dostanou šanci ti, kteří umí. Bohužel tomu tak nebylo. Dostali šanci ti, kteří věděli, dostali šanci ti, kteří byli kamarády, a rudá knížka se aktuálně vyměnila za modrou. To, co jsem si představoval já a snad i většina lidí, že systém bude založen na soutěži a pouze dobrý úspěch, a kdo neumí, má smůlu, se nenaplnilo. Tak to bylo i za minulého režimu.

MS: *Můžeme říci, že lidé, kteří se dokázali prosadit, něco znali, uměli nabídnout, byli také za hranicemi v emigraci či exilu.*

LL: Na toto téma jsme už hovořili na jiném místě. Nerad bych se opakoval.

MS: *Když se podíváte na cestu, jakou jsme šli, tedy postupného zbavování se státního majetku a vůbec státu v trhu. Transformace byla založena na těchto východiscích: liberalizaci, deregulaci, privatizaci. Jak jako neekonom, ale pozorovatel dění ve veřejném prostoru, jednotlivé kroky hodnotíte?*

LL: Jelikož jsem laik, nevím, zdali jsme zvolili správnou, optimální nebo špatnou cestu. Nějakým způsobem se majetek z rukou státu musel dostat. Buď měl někdo štěstí, nebo měl někdo více informací, nebo byl gauner. V rámci privatizace jsem si pořídil akcie Vari Libice a poděbradských lázní. Dopadl jsem tak, že jsem za ně dceři pořídil jízdní kolo, které jí za půl roku někdo ukradl. To je výsledek mé investiční cesty ke kapitalismu. Nezbohatl jsem na kupónové privatizaci na rozdíl od

jiných, kteří vydělali milióny, miliardy. Neuměl jsem své akcie zhodnotit. Nejsem v této oblasti podnikavým typem, nerozumím tomu. Nějaká cesta to byla. Zdali byla špatná, unáhlená, nebo mohly být lepší? Nevím. V každém případě si myslím, že nebyla dostatečně právně ošetřená. A každopádně řadě lidí způsobila desilusi.

MS: *Očekávání nového systému se nenaplnila. Možná zde byli „loktaři,“ kteří druhého v řadě podrazili.*

LL: Kdyby zde byli pouze loktaři. Ty máte i ve sportu. Běžíte ve skupině, kde se právě oni protlačí na čelo. Je to v pořádku. Pokud mi nepodrazí nohy, mohl jsem takovým být i já, ale já neumím podrážet nohy a lokty nemám ostré.

MS: *Možná vás pálí svědomí.*

LL: Proč? Vnímám tento způsob prosazení jako ještě přijatelnou cestu. Ale nedokážu si představit, že bych podrážel nohy, kopal jámu, dělal nástrahy, nebo bych šel do banky a usiloval o úvěr, přičemž bych věděl, že ho stejně nevrátím. To je pro mě nepřijatelné.

... Nespravedlnost ...

MS: *Ze slov, která užíváte, vyvstává otázka nespravedlnosti. Majetkový transfer, který zde byl, dopomohl některým lidem k majetku i za nečestných podmínek. Zkrátka, když někdo přijde jednoduše, trikem k majetku, a někdo se k němu dopracovává v potu tváře, musí se snažit, ať se jedná třeba o podnikatele jako Baťa ...*

LL: Co jste popisoval, je jednoznačně nespravedlnost.

MS: *Na druhou stranu, když se zaváděl systém tržního hospodářství, k něčemu takovému mohlo dojít.*

LL: Již na počátku jsem říkal, že systém neumím posoudit z hlediska makroekonomiky a mikroekonomiky, ale soudím, že právní rámec během transformace byl hodně podceněný.

MS: *Neměli bychom zapomínat na stav, v němž se společnost nacházela. Podnikatel Dalibor Dědek z Jablotronu ji přirovnal k okamžiku, když v zoologické zahradě zvednete mříže.*

LL: Jeho přirovnání je výstižné.

MS: *Následky se logicky dostavily. Ještě jedna skutečnost. Nerad užíváte slovo kapitalismus, ale základem tohoto slova je ...*

LL: ... kapitál.

MS: *Ten je odvozen od capity – hlavy. Soudíte, že zde bylo mnoho lidí, kteří byli schopní, měli snahu si realizovat svůj životní záměr a podílet se na zvelebení ekonomiky?*

LL: Nemohli, jelikož v první části byla privatizace založena na bankovním úvěru, a proto u nás později docházelo ke krachům bank, protože řada lidí do transformace šla poctivě, a řada lidí již a priori šla s tím, že si půjčí peníze, které nikdy nevrátí, a nic se jim nestane. Miliardy zmizely z bank. Ty pak zkrachovaly. A stát banky saturoval. U nás docházelo k přelévání peněz. Spousta chytráků se tomu směje v Karibiku.

MS: *Kdybych vás vzal za slovo, je sice jednoduché napsat zákon, připravit jej po stránce legislativní, ale je obtížné jej naplnit a vymáhat. Jen si vezměte, kolik stovek podniků bylo privatizováno, v jakém stavu byla policie, justice ... Je do jisté míry jednoduché argumentovat nedostatkem právního rámce.*

LL: Souhlasím s vámi. Po bitvě je každý generál. Je to obdobné jako v Poděbradech. Někdy v devadesátých letech mělo město koupit Lázně Poděbrady. Město se mělo soudit se státem ohledně vlastnictví zámku. Dnes se to hezky říká. Nevím, kdybych tenkrát seděl na radnici, zda bych měl odvahu jít a říci si o lázně, zda bych byl schopen zajistit, že lázně budou prosperovat, když jsem o podnikání četl jen v románech. Důležitou roli tam hraje odvaha. Ta je však v samosprávě kolektivní a v tom vidím problém.

MS: *Na otázku nespravedlnosti jsme narazili ve vztahu k získanému majetku v rámci budování tržní ekonomiky. Není též negativní vidění hospodářského vývoje v tom ohledu, že se rozevírají nůžky mezi bohatými a chudými, přičemž naše společnost je rovnostářskou?*

LL: Nemyslím si, česká společnost je rovnostářskou. Je předlistopadovou iluzí, že jsme rovnostářskou společností. Prý Heydrich tvrdil, že jsme cyklisté. Dolů šlapeme a nahoru se hrbíme. Vystihl podstatu. Společnost není rovnostářskou. Pouze si na ni hrajeme a z mého pohledu je naše rovnostářství iluzí.

MS: *Pokud se podíváme na fungování hospodářského řádu po světě, vidíme zde asijské země, jako je Čína. Nemají demokracii, ale mají kapitalismus. Jak se díváte na vzájemné propojení?*

LL: V těchto společnostech není prioritní ideologie a následně ekonomika, ale tam je ekonomika, za kterou opatrně našlapuje ideologie. Většina tamních miliardářů jsou význační představitelé komunistické strany.

... Bohatství ...

MS: *Dobrá, se společností založené na tržním principu souvisí též bohatství. Ostatně byla zde představa, že postupně doženeme své západní sousedy.*

LL: Ano, jedno líbivých hesel roku 1989 bylo „Jako za Bilaka, ale za marky.“ Znělo to hezky, ale byl to čirý nesmysl.

MS: *Akumulace bohatství je čímsi, co může ovlivňovat demokratické procesy. Nevidíte v tom nebezpečí?*

LL: Nebezpečí je zde pochopitelně 10, 15 let. Neříkejte mi, že řada procesů, které jsme zaznamenávali v médiích (a to je jen vrchol ledovce), např. co se dělo v naší politice, nebylo selháním konkrétních lidí. Procesy byly ovlivňovány zákulisím, o němž vůbec nevíme, jaké tam byly vlivy. Proč si myslíte, že se vydal pan Babiš do politiky? Protože i s miliardami nemůže ovlivňovat politiku. Schází mu politický vliv. Usiluje ovlivňovat politiku přímo. Přesto jeho přístup beru jako férový, protože se vydal cestou volební, tedy demokratické soutěže. Na rozdíl od nejrozumnějších kmotrů, kteří Občanskou demokratickou stranu ovlivňovali z pozadí se zlatými prsteny, zlatými řetězy kolem krku a drahými auty u svých vil. Proč jezdil Mirek Topolánek na podnikatelské cesty do Itálie a brázdil moře na jachtách svých přátel?

MS: *Jasně oddělujete byznys a hájení veřejného zájmu.*

LL: Na jedné straně je to složité, protože člověk žije v nějakém prostředí, s někým se přátelí a stýká. Jeden jde do politiky a druhý zbohatne. Logicky se oba přitahují a potřebují se, a těžko říct: „Tebe už nechci vidět.“ Je to nesmysl, ale jsme zase u morálky, o níž jsem hovořil.

MS: *Mohli bychom shrnout, že pokud zde máme mít funkční demokracii a tržní hospodářství, které lidem dává prostor pro realizaci jejich tužeb, je jediné možné, aby člověk byl k sobě upřímný, znal své limity a byl morálně integrovanou osobností.*

LL: Toto platí pro každého člověka. Je otázka, proč bych měl být morálně integrovanou osobností, když ostatním jejich život vychází bez morálky. Jsou bohatí, jezdí pravidelně na dovolenou do Karibiku. To jsou negativní vzory, které však ve společnosti převládají. Mám dnes a denně trápení s občany, kteří vidí, jak se chovají jiní, a chtějí se chovat úplně stejně. To znamená agresivně, vulgárně, drze. Jedno z hesel méj kampaně bylo, že slušnost není slabost. Jenže spousta lidí si myslí, že slušnost je slabost, pokud se k nim tak chovám. Pořád si neuvědomují, že slušnost má též své meze. Neustále o něco usilují, tlačí na mě, a já si pomalu říkám, že už tak slušný nebudu, protože je nutné si občas dupnout a bouchnout do stolu.

MS: *Ne nadarmo se říká, že každý morální požadavek by měl být futrován klackem. Ano, obdobné je to s výchovou dětí, ale občané nejsou dětmi a mají plnou odpovědnost.*

LL: Pokud se děti vychovávají, že mohou vše, v životě nejednou zjistí, že jsou absolutně neukotvení.

II. Část

MS: *Pokud hovoříme o proměně společnosti, nemohu se nezeptat, jak vnímáte proměnu politiky? Jaká dříve byla politika a jak se transformovala po roce 1989?*

LL: Dříve byla politika, že buď věříš, či nevěříš. Buď jdeš s námi, nebo proti nám.

MS: *Jinými slovy politika jako víra?*

LL: Osobně si myslím, že komunismus se velmi inspiroval náboženstvím. Měl své svaté, věrozvěsty, měl své nedotknutelné, své písmo, rituály. Ta inspirace je tam zřejmá. Vždyť i mladý Stalin byl v bohosloveckém semináři. Tito lidé to dobře znali. Například rytířské řády, které brání víru mečem, v době komunismu to byly zjednodušeně řečeno lidové milice. Lenin byl světec, byl nedotknutelný. Kolem něho byli proroci. To byla ta víra. Když jste na mši, nebo jdete na nějakou církevní na pouť, zpívají se krásné hymnické písně. Revoluční písně jsou také krásné, hymnické. Pomiňme slova, věnujme se melodii. Bylo to cosi, co se krásně zpívá i poslouchá.

MS: *Ne nadarmo se Zdeněk Nejedlý zabýval husitským zpěvem.*

LL: Podobnost je zde zřejmá. Sice to byl vědecký komunismus, ale neustále tam byla přítomna složka víry: „Soudruhu, věříš? Soudruhu, musíš věřit!“

MS: *Ne nadarmo se říká, že člověk je člověkem náboženským. Na tento fakt upozornil Carl G. Jung.*

LL: A co říkal Marx? Náboženství je opium lidstva.

MS: *Opium můžeme vnímat alespoň dvěma způsoby. Buď, že po onom nápoji člověk bude hloupnout, či nápoj, který tiší bolest.*

LL: Nebo že jej přivádí do stavu duševní blaženosti.

MS: *Ano, člověka vytrhává z denní útrapné reality a povznáší jej výše.*

LL: Asi není náhoda, že v Anglii označili Marxe za filozofa tisíciletí, pravda, nezažili tam komunismus na vlastní kůži.

MS: *Lidé ...*

LL: Ano, ale kdo jiný to měl být? Když tam byli chudáci, kteří v manufaktuře dělali 16 hodin denně, měli skutečně jen víru, že bude jednou lépe. On jim nabídl ne cosi v posmrtném životě, ale že to bude nyní. To je ono opium komunistického náboženství.

MS: *Nutné říci, že se od těch dob kapitalismus hodně proměnil, již pozbyl ono dickensovskou tvář. Integroval se se sociálním státem. Minulý režim, jenž si onen program „dal“ do jména státu – Československá socialistická republika, měl zájem poskytnout minimální standardy. Poté to také končilo tím, že schopní lidé na tom tratili.*

LL: Souhlasím. Neschopní, kteří byli poslušní, byli vyzdvihováni.

MS: *Neschopní?*

LL: Ono je to i dnes. Vždycky se objeví nějaké souručenství.

MS: *Člověk, jenž chtěl něco dokázat, musel se zapřít.*

LL: Buď se musel zapřít, nebo musel utéct.

MS: *Pokud vyjdeme z vašeho případu, zapřel jste se a šel jste cestou, která se nabízela.*

LL: Ano, nedovedu si představit, že bych tuhle zem opustil.

MS: *Také přiznáváte, že jste za to musel nést patřičné důsledky.*

LL: Pochopitelně.

... Exil schopných lidí ...

LL: Ještě vám řeknu jednu floskuli, kterou rád používám. My, vy a všichni ostatní, jsme převážně potomci těch neschopných.

MS: *Není to příliš tvrdé hodnocení?*

LL: Řeknu vám proč. Od Bílé hory jsou v této zemi exody. Kdo odcházel? Schopní, nebo neschopní? Šikovnější a chytřejší, nebo to byli ti hloupější?

MS: *Ano, a proto byla šlechta popravena.*

LL: To bylo pouze 27 lidí, nemluvě o tom, že právě způsob provedení a načasování stavovského povstání nesvědčí o promyšlené strategii. Ale tuhle zemi postupně opustil mnohasettisícový exodus velmi vzdělaných a pracovitých lidí.

MS: *Musíme vzpomenout na Komenského.*

LL: Ano, jeho postava je určitým symbolem. Ale pak přišel další exodus za první republiky. To odcházeli pracovití lidé do Ameriky, vlastně ještě za Rakouska – Uherska. Od nás odcházeli lidé do Vídně, jelikož tam v centru říše měli větší šanci na uplatnění. Poté byl exodus během první republiky, pak zase exodus za velké ekonomické krize. Další exodus před druhou světovou válkou. Poté přišly odchody po druhé světové válce a hlavně po roce 1948, 1968 ... Zkrátka, všichni jsme potomci těch hloupějších, nešikovnějších, kteří zde zůstali. Je to sice nadsázka, ale je na tom kus pravdy. Ti štíři, kteří měli nějaké nápady, kteří byli pracovití, kteří se chtěli prosadit, odešli. Na druhou stranu je nutné říci, že neodešli všichni chytří, ale stejně si myslím, že jsme převážně potomci neschopných.

MS: *Zaplat' Bůh, že někteří Češi se prosadili, ale ne všichni schopní emigrovali.*

LL: Nyní si uvědomte, kdyby tito lidé neodešli, jaký by v tak malé zemi byl potenciál.

MS: *Dobrá, ale také zde narážíte na skutečnost, že svět není možné uzavřít ... Vy jste řekl fakt, že transformace ... a žijeme v neustálé transformaci. Proměna, která nám byla „naordinována“, nebyla ničím jiným než snahou o navrácení do světa, jenž nám může připadat nelítostný. Jeho mechanismy vytvářejí optimální selekční tlak, abychom neusnuli, abychom dokázali rozvinout náš potenciál a abychom se dokázali měřit se západním světem. Netvrdil bych, že u nás jsou jen ti neschopní, třebaže je to nadsázka. V jistém ohledu slušně konkurujeme Evropě, světu.*

LL: Nadsázka je vždy zvětšovací sklo. Tímto sklem vždy ukazuji na problém, jenž zde bezpochyby byl. Řada inteligence, ale i inteligence rukodělné, řemeslníků odešla ať z politických, či ekonomických důvodů.

MS: *Zde je nutné si položit otázku, proč takoví lidé odešli z naší země? Co to o nás svědčilo?*

LL: Já myslím, že v každé době je řada lidí, která má touhu odejít do světa. U nás je to navíc podpořené velmi pravdivým pořekadlem, že doma nikdo není prorokem. A proč to bylo u nás v takové míře? Myslím, že je to hodně dáno geopolitickým zasazením naší země ve středu Evropy. Jen ve 20. století jsme tady zažili osm změn státoprávního uspořádání. Taková Velká Británie nezaznamenala jedinou změnu a třeba Francie jedinou, a to jen díky 2. světové válce.

MS: *Po krátkém odbočení, jak se díváte obecně na politiku? Così jste už o ní řekl, ale řádně jste ji nedefinoval. Soudíte, že je povinností člověka se o ni zajímat, třebaže se může zdát neproduktivní? Slova převyšují činy.*

LL: Jsem člověk politický, velmi se zajímám o společenské dění. Na druhé straně jsem se potkal s jedním známým režisérem, který mi řekl, že ani neví, kdo je momentálně premiér. Začne ho to prý zajímat, až zjistí, že je státem v něčem omezován. Je to krásná idea, ale, bohužel, stát své občany sice chrání, vytváří pravidla, zabezpečuje servis, ale více či méně občany vždy nějak omezuje. Jsou věci, které musíme strpět, ale jsou věci, které jsou diskutabilní, a některé zcela nepřijatelné. A navíc, když necháme vládu vládnout a nebudeme ji rušit, možná jednou zjistíme, že už není, co by se dalo v této

zemi ukrást. Proto si myslím, že je třeba se zajímat o veřejné dění, aktivně do něj vstupovat a podporovat veřejnou diskusi. Vždyť už TGM říkal, že demokracie je především diskuse.

... Komunální politika ...

MS: *Kdybychom měli vyjít z vašich nynějších aktivit v politice, po více jak dvaceti letech kandidujete v Poděbradech.*

LL: Lze říci, že jsem dvacet let stál zcela záměrně absolutně mimo, byť velmi intenzivně vnímám dění kolem sebe. Když si nepřečtu noviny a nepodívám se na zprávy, ten den je pro mě ztracený.

MS: *Skutečně?*

LL: Ano, dvacet let jsem se k ničemu veřejně nevyjadřoval. Bral jsem to jako jakési pokání za to, že jsem se nacpal, kam jsem neměl. Tři a půl roku jsem byl v komunistické straně. Proto jsem si řekl, drž hubu, když máš máslo na hlavě, alespoň jednu generaci. Pravdou ovšem je, že noví politici a nové polistopadové strany už mají za sebou také slušnou historii a nezdá se, že by měli čím pyšnit. I proto jsem si v roce 2010 řekl, že zkusím nabídnout své zkušenosti veřejnému prostoru, i s vědomím toho, že budou okamžitě na mě vytaženy věci, které lze vytáhnout. Možná i proto, že budu opět pro některé lidi nebezpečná konkurence. Říkal jsem si, že až mi bude šedesát, možná bych litoval, že jsem to nezkusil. Zkusil jsem se nabídnout lidem v Poděbradech, přihlásit se o práci pro město. Nemám co ztratit. Žádné funkce neobhajuji, pouze nabízím své schopnosti a znalosti. Když lidé řeknou ANO, budu dělat do roztrhání těla. Pokud řeknou, že ne, je to pro mě jasný signál, že jsem lidi nepřesvědčil. A je to jistý signál, že v Poděbradech nemám co dělat. Říkám to na rovinu, protože není nic horšího než žít v klamných představách.

MS: *Vy považujete tyto volby za lakmusový papírek?*

LL: Jsou pro mě velmi důležité.

MS: *Poté byste se vrátil k publicistice?*

LL: Těžko se někam můžete navracet, když tam generaci nejste. Roky utíkají. Dvacetiletí, třicetiletí jsou v tomto oboru nejlepší zaměstnanci. To proto, že jsou poslušní a skoro NIC nevědí. Vlastně jsem ve věku, kdy mám být šéfredaktorem. Tím být nemohu, protože místa jsou obsazena mladšími. Mohu pouze sloužit. Ale na takovou službu jsem zase pro ně starý. Bohužel je to tak. V životě by měl existovat kariérní postup. Pokud je člověku padesát a pokud je schopný, je na nějaké pozici, a když není schopný, nemá ambice, dělá, na co má. Jsem-li schopný a nejsem na té pozici, jsem pro lidi podezřelý, nebezpečný a nikdo o mě nestojí.

MS: *Když se podívám například na Karla Hviždalu, ...*

LL: Ale to je úplně jiný příběh. Má kredit, má kontakty, má jméno. On si nic nepotřebuje dokazovat. Oni jej potřebují sami pro sebe, je to něco jako legitimace kredibility. Ale kdo potřebuje jméno Langr? Nikdo!

MS: *To jistě říkáte s jistou nadsázkou. Že by Česká republika nepotřebovala kvalitní lidi?*

LL: Republika určitě potřebuje kvalitní, schopné lidi, ale kdo opravdovou kvalitu posoudí? Obávám se, že v tomto ohledu není poptávka. Kdysi v 80. letech napsal Michal Horáček fejeton do Mladého světa,

z nějž si pamatuji základní myšlenku. Sekáč s kosou jde po poli a kosí obilí. Každý klas, který nějak z pole vybočuje, nebo převyšuje své okolí, mu práci zbytečně komplikuje.

... Regres při správě obce ...

MS: *Dá se říci, že vláda těchto „vzdělaných“ lidí může ohrozit rozvoj naší země?*

LL: Zcela jistě. Podívejte se kolem sebe, pusťte si televizi, čtěte noviny.

MS: *Někdo by mohl říci: „prapodivná demokracie“ Soudím, že demokrat by měl být vzdělaný, charakterní člověk.*

LL: Proč si to myslíte?

MS: *Opětovně narážíme na iluze. Abych se přece mohl o něčem rozhodovat, něco řídit, potřebuji znát kontext. Potřebuji mít schopnost vyznat se ve světě, umět kombinovat, řešit hádanky, které před člověka klade svět.*

LL: Jsou lidé, kteří mají pocit, že těch informací a znalostí mají dost a k dobrému životu nic více nepotřebují.

MS: *Na základě našeho hovoru si člověk může uvědomit, že jste se setkal s lidmi, kteří se chovají, jak popisujete. Lidé, kteří vládou, a média, která zde působí, nemají snahu, aby zde byl vzdělaný, informovaný volič.*

LL: Nedávno jsem o tom uvažoval, a opravdu jsem se osobně potkal s řadou lidí, kteří rozhodují, mají moc, ale chci uvést úplně jiný příklad. V Poděbradech žije jeden mladík, který se podílel na organizaci divadelního festivalu FEMAD při vydávání festivalových novin. S češtinou byl trochu hodně na štíru. Chtěl například napsat, že na jeviště přišel muž v plavkách. Ovšem on to chtěl napsat originálně a napsal, že přišel „na hoře bez.“ To nebyl překlep, byl přesvědčen, že je to správně. Takové hrubky vyráběl na běžícím pásu. Má maturitu z českého jazyka a dnes je myslím už i absolventem ČVUT. Tedy představitel současné mladé inteligence.

MS: *I naše demokracie je trochu „nahoře bez“.*

LL: Možná i dole.

... Naděje ...

MS: *Pokud si člověk dává dohromady onen váš příběh, musíte mít velkou naději. Bez ní nelze existovat.*

LL: Máte pravdu, naděje je motorem života, ale pomalu docházejí pohonné hmoty.

MS: *V co vy osobně vkládáte naději?*

LL: Nějakou konkrétní naději osobně nevidím. Jsem pesimistický realista. Musím se přiznat, že vnímám víceméně pouze život ze dne na den, z týdne na týden. Žiji teď a tady. Carpe diem.

MS: *To je ale dlouhodobého hlediska cesta do hrobu.*

LL: To je cesta, kterou jsem si dobrovolně nezvolil, ale takto společnost jde. To vede k tomu, že společnost je více a více neurotická, více rozhádaná. Čím máme více technologií, které by lidi měly sbližovat, tím více ty lidi oddalují. Lidé se uzavírají do svých počítačových komunit a světů, holdují reálnému i virtuálnímu luxusu, hlavním cílem je bavit se. Tito lidé nepotřebují osobní komunikaci. Ty druhé potřebují jako prostředek k vlastní seberealizaci.

MS: *To je zvláštní, jelikož člověk by neměl užívat druhého jako svůj prostředek, ale vždy by k němu měl přistupovat jako k cíli. To není nikdo jiný než I. Kant.*

LL: Stává se to. Proč třeba světový fyzik Stephen Hawking varuje před budoucností, před příchodem mimozemských civilizací? On si uvědomuje, že kdyby sem ony civilizace přišly, vezmou nás jako „podřadnou rasu“. To máte stejné, jako když se kolonizovala Amerika. Přišel tam Cortés a Kolumbus. Tak bychom mohli ve srovnání s mimozemskou civilizací skončit i my.

MS: *To jste tedy opravdu pesimista.*

LL: Optimismu je nedostatek informací. Nejvíc se radují děti a blázni. Myslím, že současná globalizovaná cesta, kterou si vykračujeme, nás k tomu může dovést. Těch příkladů je spousta. Vezměte si starý Řím. Proč skončil starý Řím?

MS: *Byla tam nedobrá morálka.*

LL: Také přepych tam hrál silnou roli, stejně jako propastné ekonomické rozdíly. Lidé se navíc už neuměli bránit. Neuměli se postavit novým výzvám, dnes bychom řekli technologiím, které přinášel čas.

MS: *Nebylo zde patřičné sociální pojivo.*

LL: Obec byla bohužel destruována.

... 2013 ...

MS: *Náš dialog jsme napsali v roce 2010. Je vhodné říci, že jste v obecních volbách uspěl a stal jste se starostou.*

LL: Bylo to pro mě ohromné zadostiučinění. Ani ne tak starostenský post, ale skutečnost, že jsem dostal nejvíc hlasů ze všech kandidátů. Nemůže být věrohodnější plebiscit než veřejné a tajné hlasování občanů. Nesmírně si výsledku vážím.

... Paměť ...

MS: *Otočme list. Co paměť, nemáme ji trochu atrofovanou?*

LL: Lidé současného světa paměť nepotřebují. Ta je účelová, výběrová. Vidím to na mém příběhu. Když Langr nepřekáží, je to v pořádku. Pokud jim Langr může jakkoliv zkřížit cestu, najednou všichni vyberou informaci, kterou právě potřebují.

MS: *To je poté na jednotlivcích.*

LL: Ano, prosté většině je to jedno. Hezký citát je: „Nebojím se nepřátel, mohou mě pouze zabít. Nebojím se přátel, mohou mě pouze zradit. Bojím se lhostejných, protože díky nim vraždy a zrady na tomto světě existují.“ Těch lhostejných je bohužel nejvíce.

MS: *Nu, ale toto bylo i v minulém režimu. Právě díky lhostejným, nerozhodnutým lidem si člověk občas může připadat jako za normalizace.*

LL: Ale samozřejmě, režimy, vlády, systémy se střídají, ale lidské chování je víceméně stejné napříč věky. Ani na okamžik netvrdím, že je to vlivem roku 1989.

MS: *Lze se domnívat, že lidé, kteří projdou katarzí, kteří mají paměť a jsou hodnotově zakotvení, tito lidé nemusí a nejsou ztraceni? Možná jsem člověk, jenž žije v iluzích.*

MS: *Dobrá, když hovoříme o naší paměti, měli bychom se dotknout též vašeho pohledu na minulosti. Na naše vyrovnávání s tím, co jsme tu měli?*

LL: To je hodně těžká otázka a záleží na úhlu pohledu. Myslím, že s minulostí se musíme stále srovnávat, ale ono vyrovnání odpovídá individuální míře osobní zkušenosti, vzdělání. Žijeme ve středoevropském prostoru, kde jsme se museli každou chvíli s něčím vyrovnávat. Museli jsme se po roce 1918 vyrovnávat s těmi, co ochotně sloužili císaři pánu, stejně jsme se rovněž po roce 1918 vyrovnávali s nenáviděnou šlechtou, po roce 1945 jsme se vyrovnávali s nenávistí vůči Němcům, po roce 1968 s nenávistí vůči Rusům, po roce 1989 s nenávistí vůči komunistům. Není to samo o sobě k zbláznění? Pořád se s něčím vyrovnáváme a dnes se to vrací s opačným znaménkem, když se obdivujeme šlechtickým titulům, když se slzou v oku vzpomínáme na spořádanost rakousko-uherské byrokracie a rozplýváme se nad barvotiskovými příběhy z mocnářství, obchodujeme a přátelíme se s nenáviděnými Němci a ruština se opět stává žádaným jazykem. Popsal jsem události pouhých sto let. To je o trochu víc než jeden lidský život. A s čím vším se musíme tady vyrovnávat!? To přece není řešitelné za jednu, dvě generace. S čím vším se musí člověk vyrovnávat. Co všechno máme v podvědomí. Dovolte malý příklad. Vzpomínám si, když jsem byl malý, jak jsme měli doma pořád asi deset konzerv, a vždy jsme museli mít od mouky, cukru, soli, vždy nejméně jedno balení navíc v zásobě. Byla to reminiscence nedostatku z válečných časů, se kterými se moji rodiče podvědomě nedokázali vyrovnat. Co kdyby něco... Vyrovnání jako pojem sice moc hezky zní, ale skutečnost je mnohem složitější.

... Recepce médií ...

MS: *Vraťme se ještě do těch význačných let. Otevřeme, prosím, téma, které je vám blízké, téma médií, novin. Jak se podle vás proměnila mediální krajina?*

LL: Vaší otázkou cílíte na televizi, či na žurnalistiku?

MS: *To jsou spojené nádoby. Nerozděloval bych to.*

LL: Toto není jednoduchá otázka a vyžaduje obsažnější odpověď. První věc, kterou vytyčím před závorku: Celý život jsem dělal novináře a nic jiného neumím.

MS: *Karel Čapek, Peroutka také dělali novináře.*

LL: Neříkám, že je to cosi chybného. Jsem hrdý, že jsem novinářem. Subjektivně soudím, že snad nejsem úplně špatným novinářem. Přesto, ať chci, nebo nechci, musím prohlásit na adresu novinářské obce nepěkné hodnocení, které již říkal Miloš Zeman, a to, že novináři jsou hnůj, žumpa a póvl. Samozřejmě je to mediální zkratka, ale řadu takových novinářů znám. S novinářskou noblesou, etikou, vzděláním, čestností se setkávám velmi málo. Dnes je doba zrychlená a tudíž velmi povrchní.

MS: *Také díky komunikačním technologiím.*

LL: Ano, ale co je důležité, vzdělání není požadavek, vzdělání je na překážku. Znalosti nejsou až tak důležité. Podstatná je schopnost reakce, podstatná je schopnost být ve správný čas na správném místě. Podstatné je umět reagovat, a to nemusí být vždy správně, ale především rychle. Nedokážu si představit, že bych někomu lezl do soukromí, což je znakem bulvárních médií. Nikdy bych se na tuto úroveň neponížil, i když to lidé chtějí.

MS: *Poukazujete na fakt, že mnozí novináři ztratili zábrany? Mrav je čímsi, co je dáváno do závorky.*

LL: Spíše bych řekl, že noviny nikoliv novináři. To proto, že novináři, kteří tímto způsobem jednají, nejsou skutečnými novináři. To proto, že součástí novinářství je též stavovská čest, a ta zmizela. Když se vám novinář dokáže opít, až mu slezou nehty z prstů, chodí oblečený jako vagabund, a poté vám bude kázat o morálce, není to pro mě novinář. Takových lidí je spousta. Viděl jsem lidi, kteří sbírají v rámci novinářských akcí chlebičky, aby něco přinesli domů, tážou se, co dostanou za dárek. To není novinařina, třebaže se takto řada novinářů chová. Víte, dnes stačí, že se ráno probudíte a řeknete, že budete novinář. Když vás někde přijmou, nemusíte vůbec „nic umět.“ Například v regionálním tisku je to tak, že zaměstnávají lidi, kteří manuálně pracovali a s novinařinou nepřišli do styku. Jednoduše někteří lidé nechtěli dělat svou profesi, a proto vyrazili do novinářské branže. Netvrdím, že by a priori vykonávali všichni práci špatně, ale neustále si každý den při otevření novin, při puštění televize říkám, že to je s mou profesí je hodně špatné. Řada novinářů si totiž myslí, že mají moc události ovlivňovat, než aby je poctivě zaznamenávali. Řada novinářů si pod pojmem interpretace události myslí, že interpretace je výběr, nikoliv věrné tlumočení.

MS: *Jaké to bylo v minulosti, když jste se stal oním novinářem?*

LL: Například když jsem byl v Československé televizi, trvalo to skoro dva roky, než mi povolili, abych vůbec mohl sám namluvit nějakou zprávu. Pro mě osobně to byl svátek, že jsem mohl svým hlasem namluvit zprávy. Přiznám, že jsem měl hlas neškolený a styděl jsem se za něj. Hodně dlouho jsem takzvaně nosil vodu.

MS: *Lidé z ulice, o nichž mluvíte, jdou skutečně dělat novinařinu?*

LL: Víte, noviny nabízejí platy, že ti lidé do toho „skočí“, neboť ti, kteří něco umí, jdou dělat něco jiného. Novinář je profesí, která musí něco umět, která musí mít jisté zázemí. Uvedu to na příkladu. Dělal jsem rozhovor s Medou Mládkovou. Byl tam se mnou fotograf, asi šedesátník. Když jsme rozhovor skončili, říkal mi, že ani nedutal, jelikož jsem se bavil s paní Mládkovou jako rovný s rovným. „Bylo překvapivé, co jste o ní všechno věděl, jak reagovala na to, co jste říkal,“ dodal. Já jsem objasnil, že přece nemohu jít na rozhovor, aniž bych něco o tom člověku nevěděl, a musím znát i souvislosti. To je dnes normální, většinu novinářů nezajímají fakta, sebestředností nahrazují nedostatek pokory. A to jsme v době internetu, kdy do systému něco zadáte, dál pouze kliknete a všechno se dozvíte. Ono nejde o to, že se dozvíte fakta, ale musíte to patřičně vstřebat do své mysli, zasadit do

souvislostí. Jednoduše se na vše nedá připravit. Najednou narazíte na nějaké téma a zpovídaná osoba zjistí, že v tom plavete. Pak nejste novinář. To je to, co mně na té dnešní novinářině dnes hodně vadí, a je to vidět. Hodně vidět.

MS: *Jako by lidé nebyli odpovědní za to, co konají.*

... Druhy médií ...

LL: Soudím, že to můžeme vztáhnout ještě ke slovům, jako je povrchnost, rychlost a bezohlednost. A taky se hrozně moc lže. A ještě přidám v médiích téměř neznámé slovo pokora.

MS: *Občas má člověk obdobný pocit z výše uvedeného. Je to asymetrií, ovšem to neomlouvá. Na druhou stranu člověk, aby byl dobrým novinářem, musí mít ducha, ochotu se tázat, ochotu jít nevyšlapaným terénem. Být dobrým novinářem znamená být sečtělým ...*

LL: ... a umět to také aplikovat.

MS: *V revolučních dobách snad sláma z bot všem nečouhala. Byly zde plátky, které měly respekt.*

LL: Rád bych uvedl něco jiného. Byla zde řada lidí, kteří přišli z kotelen, kteří byli velmi vzdělaní, sečtělí mnohem víc než já. Ale najednou zjistili, že již v těch novinách nemohou pracovat. Doba byla úplně jinde, než když oni do těch kotelen odcházeli. On šli do kotelen během normalizace a v těch kotelnách se vzdělávali, ale ztratili kontakt s realitou.

MS: *Byly to intelektuální dýchánky?*

LL: Ano, ale doba jim utekla. Oni však pro druhé byli staří, stejně jako jsem já nyní.

MS: *Nepřímo říkáte, že jste za zenitem.*

LL: Samozřejmě, řeknu vám to i přímo. Nejlepší roky mi už dávno protekly mezi prsty. Ale i tak rozhodně nepůjdu někoho šmírovat za komín, zdali ten či onen tam obcuje a jak.

MS: *Jinými slovy byste se k tomu nesnížil.*

LL: Netvrdím, že kdyby mi bylo pětadvacet, že bych to neudělal. V tu chvíli bych to bral jako happening.

MS: *Jako výzvu mládí. Nemyslíte si, že je to pro českou mediální obec špatné znamení?*

LL: Neřekl bych, že je to pouze česká žurnalistika. Jsme součástí globální vesnice. To je jednoznačné. Druhá věc je, že v žurnalistice jsou i význační a kvalitní lidé. To je stejné jako v každém oboru například v divadle, o které se zajímám. Je řada osobností, o kterých nikdo nediskutuje. Jednoduše jsou. Problém je, že na mediálním trhu je mnoho a mnoho periodik.

MS: *Jsou to někdy velmi zvláštní časopisy.*

LL: To ano, ale někdo to musí naplnit. Ten, kdo to naplňuje, má určitou osobnostní kvalitu. Byl by div světa, kdybychom měli takové množství kvalitních osobností, které by dokázaly naplnit ony tituly odpovídající žurnalistikou. Věci, které se tam píšou, jsou povětšinou bláboly. V současnosti je zájem o drby a barvené obrázky.

MS: *To je úpadek, devalvace slova.*

LL: Ano, řeknu vám vtip, který mě zaujal. Není o žurnalistice, ale dá se na ni aplikovat. Dva inženýři se baví a jeden říká: „Když si představím, jací my dva jsme inženýři, tak mám občas strach jít k lékaři ...“

MS: *Co k tomu dodat?*

LL: Pokud sami vědí, že jsou špatní inženýři, jednoduše to svědčí o tom, že jsou i špatní doktoři. To není pouze doktor Cvach. Takových jsou spousty.

MS: *Ten je zosobnění oné neschopnosti a zapsal do mysli lidí díky moudrým textům pan Dietla a citlivému provedení ...*

LL: ... Josefa Vinkláře.

MS: *Vidíte, vy jste ukázal na jazykové neumětelství. Minulý režim dbal na „čistotu“ projevu.*

LL: Každý režim má své problémy. Minulý režim, v němž jsem strávil asi třetinu života, druhou v druhém režimu. Ten předchozí režim dával šanci neschopným kariéristům. Naivně jsem si myslel, že teď to tak nebude.

MS: *Neschopným či poté všehoschopným.*

LL: Ano, také i všehoschopným. Byli ničím, ale uspěli, jelikož papouškovali názory strany. Byli ochotni kohokoliv potopit, a proto se vyšvihli a dělali to, na co nestačili. Dnes jsme v opačné situaci. Ten kdo, kdo je třicetiletý, má budoucnost. Také ten, kdo byl na stáži v Londýně a umí dobře anglicky. To je sice skvělé, ale ten člověk nic víc neví, jen ve světě získal vysoké sebevědomí. A nemyslete si, že dnes jsme obklopeni jen schopnými. Snad nežijete s klapkami na očích?

... Posuny žurnalistiky ...

MS: *Pochopitelně, zůstaňme u proměn a doporučil bych se podívat mírně do minulosti. Dříve zde bylo Rudé právo, Svobodné slovo, Mladá fronta, Práce, autocenzurovaná televize a rozhlas s vlivem státu.*

LL: V té době nejkvalitnější žurnalistika byla v Mladé frontě. Ta šla tou linií takzvaně představovou. To znamená, že si dokázala dovolit „tepat“ některé mírné nešvary, které ten systém připouštěl. Svobodné slovo, které získalo obrovský kredit po listopadu 1989, si nemohlo dovolit jako deník vedlejší socialistické strany cokoli tepat. My svazáci, my mladá nastupující generace si to tepání mohla dovolit. Skutečně v roce 1989 Mladá fronta byla nejprogresivnější. Tak se odtud do různých stran rozprchla řada respektovaných osobností. Po listopadu najednou vyrostlo Svobodné slovo, jež se stalo ...

MS: *... silnými a dobrými novinami.*

LL: Novinami, kam šli lidé, kteří nebyli spojeni s minulým režimem, kteří byli chytrí a uměli psát. Problém byl ten, že promarnili šanci a toto periodikum bylo jedno z prvních, které zaniklo.

... Bulvár ...

MS: *Shodou okolností vznikl bulvár, zanikaly seriózní noviny. Jsou zde tisky jako Blesk a další.*

LL: To nebyla shoda okolností, to byl přirozený vývoj, bohužel. Můžete k tomu připočítat další žumpy jako Express, Špígl.

MS: *To jsou noviny, které jsou minulostí a vycházely v devadesátých letech.*

LL: Shodou okolností v bulváru pracovali lidé, kteří například jsou dnes na vysokých postech. Například paní Kateřina Perknerová, která je hlavní politickou komentátorkou v Deníku Bohemia. Tu jste mohl znát z předlistopadové televize. Odešla v té první skupině a přes Špígl se stala komentátorkou Deníku.

MS: *Zde se též vytvořil mýtus o kulturnosti českého národa. Tento národ nepotřebuje bulvární tisk, média. Byla to iluze, že?*

LL: Pochopitelně.

MS: *Potřebuje společnost tento druh deníku? Je to nutné? Někdo může namítnout, že je to otázka trhu.*

LL: A co je podle vás společnost? To není nějaký nekonkrétní tvar. To je váš soused, učitelka, ředitel, závozník. A v této skupině je velká poptávka právě po tomto druhu zpravodajství, po pokleslé zábavě mexických telenovel.

MS: *Je zvláštní, že vlastníkem těchto periodik je převážně zahraniční kapitál.*

LL: První Špígl nebyl. Pochopitelně, že Blesk je švýcarský Blick, rakouský Kronen Zeitung, německý Bild. Pochopitelně, že onen kapitál je dnes v zahraničních rukou. Již jsem na to narazil. Každopádně noviny jsou druhem zboží. Ve chvíli, kdy budou vydělávat, budu se jako vlastník snažit, aby zisky plynuly dále. Budou-li lidé chtít většinově třeba perverzní příběhy, dřív nebo později jim je noviny nabídnou.

... Média a svět ...

MS: *Domníváte, že současným tvůrcům médií chybí znalosti, analytičnost? To vše, co člověk získává praxí. Také se můžeme setkat s neúctou ke starší, tedy k lidem, kteří předávali znalosti.*

LL: Žijeme v době, kdy schází respektovaná střední generace, kdy televizní reklamy nás každý den staví do předklonu před kultem mládí.

MS: *To je spjaté s otázkou úcty k člověku.*

LL: Nejen. Většina ze střední generace, která by měla být respektovanou, byla diskreditována minulým režimem. Těch pár, kteří nešli s většinou, je velmi málo. Těch padesátníků, šedesátníků, jež by měli vytvářet „svědomí národa“, je hrozně málo a nezřídka bývají většinou těch neschopných nebo zkompromitovaných vysmívání. Poctivá práce je k smíchu, slušnost je trapná, vzdělání je zátěž. Respektovaná generace starších tady schází právě z ideologických politických důvodů, a abych se vrátil k jedné vaší předcházející otázce – schází právě z neschopnosti, z nemožnosti objektivního vyrovnání s minulostí. Proto zde naskočili třicátníci, čtyřicátníci, kteří jsou na místech, kde by za normální situace být ještě neměli.

... Tradice médií ...

MS: *Dobrá, sám jste řekl, že úspěšný člověk by měl vyžrát v zahraničí, ale nejen to. Když se podíváme na mediální krajinu, formativní prvkem byla jistě přítomnost BBC, renomé měla Svobodná Evropa, která poté přešla pod křídla Českého rozhlasu. Lze je považovat za stanice, které mají malý význam?*

LL: Dnes již jednoznačně ano. Převládl konzum. Lidé již nepotřebují informace. Lidé již „nepotřebují“ svobodu.

MS: *Lidé se potřebují bavit.*

LL: Ano, ubavit se k smrti.

MS: *Narážíte na klasiku mediální teorie Neila Postmena. To ve své podstatě znamená negaci toho, co jsme v roce 1989 chtěli. Vnímali lidé, s nimiž jste spolupracoval, novinářinu jako službu?*

LL: Pokleslou službu? Můj spolužák byl také Ladislav Jakl. Ona sestava lidí, s nimiž jsem se stýkal, byla vesměs zajímavá. Jiný spolužák byl Saša Neumann, první osobní tajemník Václava Havla, Pavel Bouda, dlouholetý zpravodaj ČT v Bruselu, Petr Šabata, šéfredaktor Mladé fronty, slovenské Pravdy a dnes Hospodářských novin, a tak bych mohl pokračovat.

... Lidé z exilu ...

MS: *Když padla želená opona, přišli sem lidé ze Západu a snažili se zde vybudovat podobná periodika, jaká jsou v Německu, tedy Focus, Der Spiegel. Jak jste vnímal onen záměr? Je možné se tázat, zdali nemáme vhodné novináře, kteří by byli schopni dostát parametrům těchto novin?*

LL: Novináři zde jsou. Spíše zde není poptávka. Kde není poptávka, umírá to na úbytě. Jsme v tržním hospodářství a vše určuje trh.

MS: *Ano, ale můžeme se podívat i z opačné strany. Když vytvoříte nabídku, sama indukuje poptávku.*

LL: To je jen teoretická pravda, ale sama nabídka je málo. Když si usmyslím, že budu vydávat skvělý časopis se zaměřením na třetihorní fosilie, kolik lidí jej bude odebírat? Soudím, že nabídka musí vycházet z poptávky.

MS: *Člověk se táže, jak to, že zde vycházely Literární noviny, kulturní periodika, jimž dnes zvoní hrana.*

LL: Jde o to, že tato periodika nikdy netuší, zda příští číslo vyjde. Pokud nenajdou nějakého donátora, mají život velmi těžký. A specializované kulturní časopisy, které by mělo podpořit ministerstvo kultury, už dlouho šlapou vodu.

MS: *Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat, že společnost je spíše v regresu.*

LL: Je v intelektuálním regresu.

... Tisk v rukou zahraničních ...

MS: *Pokročme dále. Je dobré se ještě zastavit u jedné skutečnosti. Dříve byl tisk v českých rukou. Jakou roli dle vašeho pohledu hraje zahraniční kapitál? Většina tisku je vlastněna zahraničními investory. Soudíte, že zahraniční kapitál diktuje agendu, která je v médiích prezentována?*

LL: To je otázka, která by mohla být diskutována na akademické půdě. Nikdo vám neřekne, že cizí kapitál nediktuje, nikdo vám neřekne, že diktuje. V každém případě, když jsem vlastníkem, můj prvořadý zájem je vydělávat.

MS: *Těž snad sloužit společnosti?*

LL: To je od vás krapet naivní. Ve chvíli, když budu vydělávat, jsem spokojený. Ve chvíli, kdy zjistím, že mohu nějakým způsobem cosi ovlivnit, aniž bych při tom tratil na vydělávání, logicky to ovlivním. Ale první je výdělek. Pokud budou vydělávat pouze bláboly, bude to stačit, prosím ... Když zjistím, že mohu ovlivnit, aby některý z politiků, jenž něčemu není nakloněn, aby se nedostal do vysoké politiky, pochopitelně i to mohu udělat. To je stejné, jako v minulém režimu, kdy spousta lidí nemohla, pouze jim neřekli proč. Nyní vám nikdo nedá písemný příkaz, aby se nepsalo o jistých politicích či aby se zkarikovali. Děje se to v uzavřených místnostech, kde jsou odstraněny všechny telefony, mikrofony. Proč myslíte, že Andrej Babiš, který si brousí zuby na vstup do politiky, koupil Mladou frontu?

MS: *Člověk se táže, zdali by se neměl více akcentovat i způsob služby, vzdělávání. Možná je to příklad nemístný. Lidové noviny byly novinami, kde se setkávali lidé jako Čapek, Langer, Peroutka, „pátečníci“ se jim říkalo. Noviny by asi neměly pouze hrát na strunu zisku. Lze soudit, že by se více měla zdůrazňovat stránka kultivace.*

LL: Proč by to dělaly, když řada médií je v cizích rukou? Proč by Němcům záleželo na kultivaci Čechů? Oni jsou zde kvůli podnikatelskému záměru.

MS: *Soudíte, že například na západ od nás – v Německu - je stejný přístup?*

LL: Je to stejné. Nesmíme zapomínat, že je to zboží jako každé jiné.

MS: *Noviny mají stejnou hodnotu jako housky na krámě?*

LL: Něco jiného to bylo před listopadem, kdy se na média nepohlíželo jako na zboží. Noviny byl jednoduše klíčový ideologický nástroj.

MS: *Nyní tomu tak není.*

LL: Dnes to není ideologický nástroj. Tenkrát byla snaha také vychovávat. Neříkám dobře, či špatně. V rámci kulturnosti třeba dobře, ale v rámci ideologičnosti špatně. Dnes noviny, které chtějí vychovávat, čtou již jen ti dávno vychovaní, a to není k přežití periodika. Bohužel ...

MS: *Potom jsou odkázány na štědré sponzory či živoří.*

LL: Ano, mají například dotaci od ministerstva, ale když ji nedostanou, zajdou na úbytě. **(25:00)** Ano, jsme u toho.

MS: *Chybí zde možná mecenášství.*

LL: To pochopitelně. Jsou takoví, kteří by mecenáši mohli být, ale to se zatím u nás příliš nenosí. Nemáme lidi, jako je Sorose, jenž je odvážným, ale tito lidé zde nejsou. Nejsou u nás jen pan Kellner pan Bakala. Je zde spousta dolarových milionářů, ale zdá se, že to zatím nepovažují za důležité.

MS: *Shodou okolností vámi zmíněný pan Bakala je vlastníkem Hospodářských novin, Respektu.*

LL: Je dobré si klást otázku, proč to vlastní? Aby vzdělával lidi?

MS: *Možná žiji v jiné době.*

... Výchova ...

MS: *Zůstaňme ještě u „výchovy“, „vzdělávání“ lidí. V minulosti zde byly takové snahy vládnoucí strany. Po revoluci jsou zde noviny, které mají zájem popisovat skutečnost detailně a seriózně. To je bezpochyby Respekt.*

LL: Absolvoval jsem už před mnoha lety fakultu žurnalistiky, kde jsme měli také marx-leninskou žurnalistiku. Vše bylo takto orientované. V rámci oné žurnalistiky byla teze Vladimíra Iljiče Lenina jakožto hlavního tvůrce socialistické žurnalistiky, jenž napsal, že tisk je kolektivní organizátor, propagátor a vzdělávátor. To v pozici komunistické žurnalistiky má absolutní logiku. Ale toto aplikovat na současnou žurnalistiku je nesmysl. Tisk, televize, rádio je především zboží jako každé jiné. Zpráva je zboží. Zpráva není informace, kterou vám sloužím, je to zboží. Pokud vás chci vzdělávat, co bych osobně z toho měl jako soukromník? NIC!

MS: *Možná dobrý pocit a radost z dobře vykonané práce.*

LL: Nu, ale za to si chleba nekoupím. Tento úkol spadá na stát, ale víme, že vše, co má v rukou stát, je velmi problematické.

MS: *V kapitalismu je člověk pracující v novinách pouze pekařem, jenž ze slov a obrazů nám utváří intelektuální pokrm?*

LL: Když se to přežene, tak ano. Zde je dobré uvést, že pekař dělá stále stejné housky, kdežto novinář by měl být více kreativní.

MS: *Kondicionál je velmi důležitý.*

... Kvalita médií ...

MS: *Dobrá, zde si lidé stěžují a možná správně, že jsme svědky úpadku médií. Slovo ztrácí svou váhu, je nahrazováno více a více obrazem. Příkladem je i bulvární vyznění dříve seriózních tisků.*

LL: Je otázka, jakého druhu úpadku se to týká. Ten může být různého druhu. Úpadek může být úpadek morálky, úpadek se může týkat kvality žurnalistiky, úpadek může být hospodářský ...

MS: *Otázka byla cílena na úpadek žurnalistiky.*

LL: Již jsme se toho dotkli. Stačí, když půjdete do trafiky a zjistíte si, kolik je tam titulů. Tento národ jednoduše nemá tolik novinářů, kteří jsou s to tyto tituly naplnit kvalitní žurnalistikou. To je logické. Špatné slohové práce, které se tam někdy objevují, někdy i s pravopisnými chybami, jsou odrazem současné žurnalistiky. Pochopitelně, existují kvalitní novináři. Ti jsou buď na volné noze a píší na zakázku, jelikož jsou vyhledávaní, či je špičkově platí zahraniční vydavatelé. To proto, že takový novinář jim dělá jméno. Když si třeba vezmu Mladou frontu DNES, chci si tam přečíst komentář Karla Steigerwalda či Martina Komárka. Nemusím s nimi souhlasit, ale zajímá mě, co napíší, jelikož je to obvykle napsané chytře. Minimálně polemicky, ale chytře. Když si vezmu Právo, přečtu si Jiřího

Hanáka, když si vezmu Hospodářské noviny, četl jsem tam Denemarka. To jsou novináři, kteří mě zajímají. V Českém rozhlasu rád poslouchám Petra Nováčka, Jana Petránka.

MS: *Soudíte, že již zde dobrá střední generace novinářů?*

LL: Zcela jistě

MS: *Pokud se srovná vzdělanost s tím minulým režimem - dnes lidé mohou studovat v zahraničí. Je dle vás vidět kvalitativní posun?*

LL: Kdybych to měl shrnout, vždy budou lemplové, ale i lidé, kteří budou chtít na sobě pracovat. Mezi mými spolužáky byli lidé, které bych nezaměstnal ani jako „popeláře,“ přesto studovali novinářinu a dostali se do novin. To platí i o lidech v současnosti.

MS: *Být novinářem je neustálá práce na sobě samém. To proto, aby člověk neustrnul v recepci světa.*

LL: Proč si myslíte, že Robert Záruba, když budu mluvit o jednom svém talentovaném žákovi z fakulty žurnalistiky, je tak dobrý profesionál? On dnes a denně sbírá veškeré informace o hokeji, dělá tabulky, dělá si přehled, dělá si statistiky. Toto vše dělá a je kdykoliv schopen to vysypat z rukávu. On to má v hlavě a ne v seznámech, a proto v tu chvíli na obrazovce „perlí.“ Druhá věc je, že novinář musí mít bohatý slovník, musí být sečtělý. Nemůže být sečtělý pouze z novin a z časopisů. On musí číst krásnou literaturu, neboť jinak ten rozsáhlý slovník nezíská. To je otázka práce od patnácti let, kdy se ten slovník vytváří. Když si někdo řekne, že ve třiceti bude novinářem, je to možné, ale já nemám možnost to vše, co ten mladý člověk přečetl během té dekády, přečíst. Já to do té třicítky musím mít načteno. Když to načteno nemám, mám smůlu. Soudím, že to je ten zásadní problém těch rádobynovinářů.

MS: *Lidé v podstatě ve vztahu k jazyku nejsou odkojeni dobrou literaturou, a to se logicky odráží v kvalitě médií.*

LL: Dříve vycházely knihy v dvaceti, třiceti tisícových nákladech. Dnes je to desetina. Mnozí si to kupují díky tomu, že potřebují třicet centimetrů na výšku a červenou vazbu pro svou knihovnu. Někdo to čte. Lidé, kteří jsou dnes špičkovými novináři, nemají dostatek času číst. Lidé to musí mít načteno.

MS: *Vy jste spojil novinářinu a divadlo.*

LL: Ano, ale myslím si, že jsem toho do těch třiceti let hodně načetl. Mám doma knihovnu, která čítá několik tisíců svazků. Tím nechci říci, že jsem chytrý, avšak to je dle mého pohledu nutná cesta. Mohu sice mít přirozený talent, mohu mít dokonalé vzdělání z Oxfordu, ale pokud nebudu mít načteno, ...

MS: *... a také promyšleno ... Domnívám se, Oxford a zdravá sečtělost se podmiňují.*

LL: Je pravdou, že pokud nebudete v Oxfordu sečtělý, asi jej neabsolvujete. Dobrá, budu mít vzdělání z české vysoké školy, tak tam bych si s nutností sečtělosti nebyl zcela jistý.

MS: *Dříve lidé museli číst Marxe a jinou klasiku.*

LL: Z vlastní zkušenosti si myslím, že Marxe a podobné klasiky nikdo pořádně nečetl, snad všichni jsme používali jen nějaké výtahy, výpisky, které jsme vydávali za přečtenou knihu. Zkuste se na to

podívat, to se nedalo číst. Tím nechci říct, že to byly jen bláboly, ale ta tloušťka odrazovala. To si lidé raději každý literární čtvrtek, když vycházely knižní novinky, vystáli frontu na krásnou literaturu.

MS: *Lidé měli jiné preference, což se odrazilo do kvality ducha.*

LL: Ano, ale byl zájem.

MS: *Tito lidé tehdy neměli široké spektrum možností, jak strávit volný čas.*

LL: To je nepopiratelný fakt.

MS: *Pokud by lidé nemohli trávit čas u počítače, u televize, asi by četli.*

LL: Možná by přibýlo sebevražd, jelikož jsou tací, kteří si bez internetu, Facebooku a dalších sociálních sítí nedokážou představit svůj denní režim. Je pravdou, že když jsem v posledních letech pracoval v časopisech, musím sám říci, že si nedokážu představit, jak by fungovala dnešní média bez internetu.

... Pokrok v médiích ...

MS: *Dříve to museli mít lidé ve svých hlavách.*

LL: Mohu srovnávat. Zažil jsem televizi ještě, když jsme stříhali klasický film. Přijelo se s natočeným filmem v „krabici“, ten se dal vyvolat. Nyní jsme čekali, zdali se to povedlo. Poté přišla střihačka nebo střihač. Ve střížně se to nastříhalo. V polovině osmdesátých let přišly videozáznamy. Najednou se to vše zrychlilo. To pochopitelně hodně pomohlo. Vzpomínám si, že v devadesátém roce jsme tam nábožně stáli a dívali jsme se na fax, jak té mašinky vyjždí papír, jenž nám byl poslán z Bratislavy, a on z té dálky přišel a my jsme tomu stejně nevěřili. To jsou jednoduše neskutečné věci. Pochopitelně dnes sedím v redakci, nemusím vůbec zvednout žádnou část těla ze své židle. Vše si naleznou, „vyklikám“, vyemailuju a vytvořím perfektní článek, jenž bych kdysi musel složitě vytelefonovat, musel bych na jistá místa zajet.

MS: *Jiný slovy ekonom by řekl, že byste měl velké transakční náklady?*

LL: Ano, tam vzniká velká časová ztráta. Ale dnes schází osobní zkušenost. Každý novinář má tři základní možnosti, jak vytvořit novinový článek. Je to studium materiálů, rozhovor a vlastní pozorování. Hodně se to redukuje jen na studium materiálů (míněno ne vždy věrohodný internet). A vlastní pozorování? Na obrazovce monitoru v lepším případě uvidíte jen sám sebe v odlesku.

MS: *Zde je skutečnost, že technika eliminuje mnoho lidí. Schopný redaktor si vystačí sám. Člověk se právem může tázat, zdali to není na úkor ...*

... Hloupost a nevzdělanost v médiích ...

LL: Pokud mám psát o premiéře filmu, musím film vidět. I když jsou i tací, kteří jsou schopni napsat článek, recenzi z toho, co slyšeli či se dívali na výsek představení. Zde je otázka, zdali jsem, či nejsem solidní novinář.

MS: *Jsou lemplové a ti druzí.*

LL: I lempl může být dobrým. Tím myslí, že jako člověk je dobrý, ale novinářskou profesi jednoduše nezvládá.

MS: Tady narážíme na fakt, že každý, tedy i pracovník v novinách by měl znát své meze.

LL: Řeknu na vystižení tohoto problému vtip. Víte, jaký je rozdíl mezi pacientem a psychiatrem?

MS: Psychiatr je ten, kdo nemoci zná a diagnostikuje je?

LL: Ne, psychiatr má KLÍČE. To je stejné jako v běžném životě. Hlupák o sobě neřekne, že je hlupák. To proto, že to jednoduše neví.

MS: Kdo si v životě nepřipadal jako hlupák?

LL: Šťastný člověk, který umí pracovat se sebereflexí. Občas si také připadám jako idiot. Hlupák vám nikdy neřekne, že je hlupák. Nejhorší jsou polovzdělanci.

MS: Problém je, že někdy systém vede k tomu, aby se vytvářeli polovzdělanci. Důležitou věcí je sečtělост. Je to vidět na studentech absolvující univerzitu. Marx po roce 1989 šel pryč, byl vyhozen, přičemž to byla kvalitní literatura. Student byl nucen si procvičit mozkové závitky.

LL: Všichni přísahali na jeho Kapitál, ale kdo ho opravdu přečetl?

MS: Ne nadarmo se říká, že klasika se nečte. Ke škodě lidí. Tam se postupovalo stejně jako v té televizi. Vše staré šlo pryč. Možná se vylila vanička s dítětem a nyní se po Marxovi v kontextu hospodářské krize opět volá.

LL: K tomu mám pěkný bonmot. Když jsem byl v televizi, říkali mi: „Soudruhu, jsi mladý, čekej, tvůj čas přijde, čekej, jsi ještě mladý soudruh.“ Najednou byl rok 1989 a z mladého soudruha byla stará struktura. Ten mezičas jsem nějak nepostřehl.

MS: To jste asi nemohl nějak reagovat?

LL: Nemyslel jsem to tak. Uvažoval jsem, že najednou jsi mladý, a proto čekej. Já byl pořád mladý, ale zároveň jsem byl starou strukturou. Nedočkal jsem se.

MS: Těchto lidí bylo mnoho. Stačí se podívat na dílo pana Michala Viewega. On napsal Báječná léta pod psa. Tam se onen straník dokázal rychle překabátit. Z komunistické zrůdy se stal člověk cinkající klíči a podporující nastupující režim. Inu, jak snadno?

... Můj život v médiích ...

LL: Se svými vrstevníky z televize jsme si v nadsázce říkali: „To by nám bodnul nějaký šedesátý osmý, jelikož jinak se nezbavíme těch zavedených moderátorů a reportérů, kteří nám brání, abychom se mohli rozlétnout.“ Pak přišel rok 1989 a spláchlo to i nás.

MS: Život poté mohl být bohatší.

LL: Pro spoustu kolegů ten život jistě bohatší byl. Můj spolužák Pavel Bouda byl deset let zpravodajem v Bruselu a pak pracoval jako poradce eurokomisaře Vladimíra Špidly. Stejně startovní pole, stejný člen KSČ, ale odešel z televize v roce 1989, aby se pak vrátil.

MS: Nepřímo si zametl stopy.

LL: To je příliš velká zkratka. Našel si svou cestu. Já jsem si v té době plnil svůj sen. Jak jsem již říkal léta 1989 – 1991 byly moje profesně nejšťastnější roky. Pokud bych odešel ve stejném roce jako pan Bouda, ...

MS: ... možná byste se tam mohl vrátit.

LL: To je nereálné. I má životní cesta je úplně jinde. Kdybych měl odbočit, ještě před nástupem do starostenského úřadu jsem dostal zakázku od Rady české televize a dělal jsem jim analýzy pořadů. To byl odraz toho, že jsem učil řadu let obor moderování a rétoriku na vyšší odborné škole, a ve svém důsledku to znamená, že nejsem v této instituci poplivaným člověkem (na externí spolupráci).

MS: Nerezignovat a hledat cesty.

LL: Ano, ale nevstoupíte dvakrát do stejné řeky.

MS: Jak bychom mohli, když řeka plyne, že?

... Doporučení lidem v médiích ...

MS: Otočme list. Jako osoba, která se zamýšlí nad vývojem médií, jste uvažoval o korektivech v jistém mediálním Desateru, které by pomohlo zlepšit kvalitu soudobé žurnalistiky.

LL: Především bych řekl slušnost. Mně doma neustále říkali, že se slušností nejdál dojdou. Sice to příliš v životě neplatí, ale ... Když jsem odcházel z jedné redakce, říkali mi: „Mohou na tebe být různé názory, ale všichni se shodnou, že jsi slušný člověk.“ To mě vždy potěšilo, jelikož mě hodnotili jako člověka. Člověk se od novináře nemůže oddělit, protože novinář nemůže člověka nechat na zápraží redakce. Já bych nikdy nemohl dělat investigativní novinářinu, byť bych šel po nějaké kreatuře.

MS: Onen druh této žurnalistiky dělá Der Spiegel, a to se nedá tvrdit, že jde o nekvalitní práci.

LL: Ano, ale to není můj šálek kávy. Investigativce musí jít někde za hranu. On jednoduše nemůže nejít za hranu. Rozhodně bych také nemohl dělat bulvární žurnalistiku. To proto, že tam nedělám investigativce, ale jednoduše tam obtěžuji lidi jen proto, aby můj zaměstnavatel vydělal. V jedné části jsem říkal, že jsem byl omylem v redakci Šťastného Jima a tam se dělali šílené věci. Volali mně z Vinohradského divadla a říkali mi: „Prosím tě, máme historickou dvoustou reprízu komedie Brouk v hlavě. Hraje v tom Ivan Trojan a Viktor Preiss, režíroval to Jiří Menzl.“ Zavolał jsem Jiřímu Menzlovi. Po telefonu jsme udělali krátký, vtipný rozhovor. K tomu jsem udělal komentář. Divadlo mi k tomu poslalo velmi pěknou fotografii. Nechal jsem to zalomit u grafiků. U těchto časopisů se to dělá tak, že se před finálním tiskem všechny strany vyvěsí vedle sebe na velkou nástěнку, zdali se to k sobě „hodí“. Okolo šel německý editor, dívá se na to a přes tlumočníci mi říká: „Co to je?“ Je zřejmé, že tváře neznal. Já mu odpovídám: „To je Ivan Trojan, v současné době nejpopulárnější český filmový herec. A to je Viktor Preiss, v současné době nejpopulárnější český divadelní herec, a to je Jiří Menzl, nositel Oskara, režisér.“ On ignorantním tónem: „Oškliví lidé, vyhodte to!“ Já jsem se bránil, že je to hezký příběh, hezký rozhovor a jsou to oblíbení lidé. On kontroval: „Režiséry nikdo nezná ...“ „Znájí, protože Menzl je současně i hercem,“ vysvětloval jsem. „Oškliví lidé, pryč,“ opakoval. Já jsem se mu snažil objasnit, že za svou éru toto divadlo nemělo dvě stě repríz. „Vyhodte to, to mě nezajímá!“ direktivně rozkazoval editor. Nakonec jsem se zeptal: „O čem mám tedy psát v oblasti kultury?“ „Možná až zjistíte, že Menzl s tím Preissem spolu mají nějaký poměr,“ poradil. „To snad nemyslíte

vážně?“ rozhořčeně jsem se dotazoval. To byla poslední kapka, kdy jsem si řekl, že zde jednoduše nemohu být.

MS: *V takovýchto plátcích je to o duševní zdraví.*

LL: Nakonec jsem musel zavolat do Vinohradského divadla s omluvou, že příspěvek tam nedám, jelikož mi to bylo zakázáno nadřízeným s poukazem na skutečnost, že to nikoho zajímat nebude. Byl jsem jako idiot. To byl bulvár, sice ne ten nejhorší, ale přesto jsem s ním měl více jak rok do činění. A takových případů bylo spousta.

MS: *Bulvár, který otravuje vnímavého člověka.*

LL: Proto lidi, kteří v tomto médium pracují, nemají buď charakter, či nemají zábrany. Vydělávají na tom, že ubližují jiným lidem. To je pro mě nepřijatelné. Když se například podíváte do nabídek inzerátů, pouze bulvární noviny a časopisy shánějí novináře. Tam jednoduše nikdo nemůže vydržet. Lidé si mohou říci, že to zkusí, ale poté, když se dostane do systému, většina odchází a zůstávají tam ti nejotrlejší, gauneři, tedy ti, kteří nemají žádné zábrany, elementární slušnost. Ti, kteří jsou bez práce, tam přijdou, půl roku tam pracují, ale poté odcházejí. Když jsem měl možnost pracovat pro uvedený časopis, měl jsem den co den bohlav. Nemohl jsem tam vydržet, neboť to bylo něco šíleného. Po odchodu se mi psychicky i fyzicky ulevilo.

MS: *Zde je nádherně ukázáno, že vznikají nepřímé defekty.*

LL: Zcela jistě.

MS: *Jedná se o plevelení jazyka, narušování soukromí. Dobrá, zmínil jste slušnost, dodržování pravidel, možná úctu k pravdě. Novinář by přece měl ctít pravdu.*

LL: Víte, s pravdou bych byl velmi opatrný, jelikož se domnívám, že pravda není pouze jedna. Vždy závisí na úhlu pohledu. Dám klasický případ sklenice. Můžete říci, že je poloprázdná nebo poloplná. Oba lidé mají pravdu. Pravdě bych se velmi bránil. Je to sice krásné heslo, ale byl bych s ní opravdu velmi opatrný. Řekl bych, že deset kvalitních novinářů je schopno napsat o jednom tématu deset různých článků, a všichni budou mít pravdu. A to už nemluvím o tom, co napíší ti nekvalitní škrabalové. Každý zvolí různý úhel pohledu. Bacha na slovo pravda!

MS: *Také jsem to zmínil proto, že pravda byla často zmiňována v rámci revolučních prohlášení: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí!“ Někdo znalý naší historie by mohl říci, že jsme národem Husa, Komenského, Masaryků, Patočky.*

LL: To je právě onen patos, který každá změna potřebuje. Dnes je to spojení, které je vysmíváno.

MS: *Autor tohoto spojení to rozhodně tak nezamýšlel.*

LL: Ano, pochopitelně.

MS: *Je to nezamýšlený důsledek.*

LL: Podívejte se, Marx také nemyslel, že socialismus dopadne, jak dopadl.

MS: *Byl to systém, jenž byl poražen dravějším kapitalismem. Svoboda, trh ...*

LL: Byla to krásná, ale nereálná a navíc totálně zneužitá idea.

MS: *Nu, ale díky této utopii trpěly desítky miliónů lidí. Jedinou cestou dopředu je cesta kritického přemýšlení.*

LL: To je ten problém víry. Myšlení bolí.

MS: *Říkali to snad i oba Masarykové. Myslet znamená zažívat útrapy.*

LL: Ano, další věcí je, že pokud člověk přemýšlí, začne si klást otázky. Když si klade otázky, zjistí, že na ně nezná odpovědi. Dostane se do slepé uličky.

MS: *Nabízí se mu víra v podobě ideologie.*

LL: V jednoduché podobě. Ujišťuje jej, že se o něj postará. Systém mu dá to základní. Pošle jej na dovolenou do NDR, do Bulharska, dá mu na Prvního máje banány a pomeranče.

MS: *Dá se tedy shrnout, že člověk je vystaven neustálému tázání a je vystaven svobodě. Ten, který preferuje ideologie, jako je komunismus, kde o něj bude postaráno, zřejmě obtížně zakouší svobodu či se jí přímo bojí. Žít ve svobodě je daleko těžší než žít v kleci, ...*

LL: ... či systému, který vás nemusí příliš obtěžovat.

MS: *Nasytí vás, občas někoho zavře, ...*

LL: ... ale to jsou přece ti hloupí sousedi, kteří si měli dávat pozor na hubu. Mámo, my si to říkáme za zavřenými dveřmi. Díky tomu však máme kolekci od ROH na Vánoce, občas poukázku na rekreaci ROH. Oč nám jde, vždyť se vlastně máme dobře.

MS: *Problém je, že se lidé nechávají lapit do sítí a uvědomí si to příliš pozdě.*

LL: Je to pohodlnější.

MS: *Můžeme na základě historických zkušeností říci, že tento problém bude asi věčný, pokud člověk bude člověkem.*

MS: *Jaké neuralgické body vnímáte v rámci proměn společnosti?*

LL: Nechci si hrát na mudrce, ani nejsem sociolog, ale osobně si myslím, že v dnešní zrychlené a přetechnizované době se mílovými kroky z našeho života vytrácí zážitek z bezprostřední mezilidské komunikace a s ním i nezbytný emocionální prožitek autentických emocí. Sociální sítě nás sice spojují virtuálně, ale zbavují nás schopnosti autenticky procítit sílu okamžiku, omezují naši schopnost řešit reálné situace. Bojím se hlubokého odcizení a ztráty lidskosti. Vždyť my se tohoto výlučně humánního projevu dobrovolně zbavujeme! Něco mi to připomíná z historie.

MS: *Co Česká republika a její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

LL: Usilujeme o neustálé sbližování, což je jistě správné, ale současně zapomínáme, že i při sbližování si musíme uchovat rozumnou část národní identity. Její podstatu chápu jako národní jazyk, historii a kulturu. Jenže právě to jsou hodnoty, které pro většinu mladé, dravé, úspěšné generace jsou zoufale nemoderní. Jinými slovy, Česká republika se stává součástí globalizovaného světa se všemi

současnými radostmi, ale s mnohem větší budoucí zátěží starostí, které čekají na svůj čas zkázy někde za bukem nejen ve Francii nebo v Japonsku, Německu, ale stejně tak i u nás.

MS: *Děkuji vám.*

P.S.:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

LL: Chovám se slušně, nekradu, chodím volit a stejně se snažím vychovávat své děti.

MS: *Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

LL: Zúčastnil, ale jako zcela nepraktický člověk jsem zůstal i po kupónové privatizaci chudý jako před tím.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo náhodou ono rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také k opětovnému nalezení v Evropské unii?*

LL: Kdyby bylo referendum o rozdělení Československa, hlasoval bych nohama i rukama proti. Dnes jsem přesvědčeným, že to byl správný krok.